

Međunarodni protokol o dokumentovanju i istraživanju seksualnog nasilja u sukobima

Osnovni standardi uspešnog postupka dokumentovanja
seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu

PRVO IZDANJE: JUN 2014. god.

Međunarodni protokol o dokumentovanju i istraživanju seksualnog nasilja u sukobima

**Osnovni standardi uspešnog postupka
dokumentovanja seksualnog nasilja kao
krivičnog dela po međunarodnom pravu**

Prvo izdanje: jun 2014. god.

Sadržaj

PREGOVOR	04
i. UVOD	06
ii. KORIŠĆENJE PROTOKOLA	10
a) Svrha	10
b) Publika	10
c) Šta je Protokol	11
d) Buduće korišćenje	12
DEO I: SEKSUALNO NASILJE	14
1. RAZUMEVANJE SEKSUALNOG NASILJA	15
1.1 Stavljanje seksualnog nasilja u kontekst	15
1.2 Odgovor na seksualno nasilje	16
2. SEKSUALNO NASILJE KAO ZLOČIN PO MEĐUNARODNOM PRAVU	16
2.1 Pozadina	16
2.2 Glavne definicije zločina seksualnog nasilja	17
2.3 Deo A: Specifični zločini seksualnog nasilja ili zločini koji se mogu počinuti putem seksualnog nasilja: „Šta se dogodilo?”	18
2.4 Deo B: Kontekstualni elementi međunarodnih zločina: „Kakav je kontekst u kojem se dogodio (čin seksualnog nasilja)?”	23
(i) Seksualno nasilje kao ratni zločin ili kao kršenje pravila i običaja ratovanja	23
(ii) Seksualno nasilje kao zločin protiv čovečnosti	24
(iii) Seksualno nasilje kao genocid	24
2.5 Deo C: Vrste odgovornosti za izvršenje međunarodnih zločina: „Kako je navodni počinitelj (ili više njih) odgovoran za taj čin seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu?”	24
DEO 2: DOKUMENTOVANJE U PRAKSI	28
3. UVODNA RAZMATRANJA	29
3.1 Ne čini zlo	29
3.2 Obuka	29
3.3 Procene	30
(i) Istraživanje	30
(ii) Procene rizika	30
3.4 Sveobuhvatno planiranje	35
4. KLJUČNE TEME PRILIKOM PLANIRANJA	36
4.1 Koordinacija	36
4.2 Tumačenje	38
4.3 Organizovanje informacija	40

5. IDENTIFIKOVANJE PREŽIVELIH I DRUGIH SVEDOKA	41
5.1 Direktno identifikovanje	42
5.2 Posrednici	42
6. SVEDOČENJE	44
6.1 Informisani pristanak	45
6.2 Poverljivost	47
6.3 Upućivanja	48
7. INTERVJUISANJE	50
7.1 Okolnosti intervjua	52
7.2 Kontrolna lista pitanja za intervju	53
7.3 Vrste pitanja	54
7.4 Tehnike vođenja intervjua	56
7.5 Beleženje informacija o intervjuu	61
8. DODATNI IZVORI INFORMACIJA	61
8.1 Fizički dokazi	61
(i) Lokacije napada	63
8.2 Dokumentovani dokazi	66
(i) Vrste dokumenata	66
9. ČUVANJE INFORMACIJA	68
9.1 Čuvanje dokumenata i drugih fizičkih informacija	69
9.2 Čuvanje digitalnih informacija	69
9.3 Čuvanje pravnih/sudskih medicinskih informacija	70
BIBLIOGRAFIJA	72
LISTA ANEKSA	76
1. Radna sveska dokaznog materijala za dokumentovanje zločina seksualnog: nasilja sredstvo za pomoć istražiteljima oko nedostatak dokaznog materijala	76
2. Osnovni elementi višesektorskog odgovora na seksualno nasilje	113
3. Intervjuisanje: Osnovni principi i najbolji praktični saveti	114
4. Formular za prikupljanje ličnih podataka od preživelih/svedoka	118
5. Sistemi upućivanja i vrsta pomoći za preživjele/svedoke	120
6. Fizički dokaz: principi lanca čuvanja	121
7. Dokumentovani dokaz: principi lanca čuvanja	124
8. Uputstvo za fotografisanje i skiciranje mesta zločina, fizički dokazi i fizičke povrede	127
9. Pravila za dokazni materijal i postupke, kao alati za zaštitu žrtava/svedoka	135
10. Primer lekarskog uverenja o seksualnom napadu	138

PREDGOVOR

Ovaj međunarodni protokol, prvi ove vrste, predstavlja proizvod mudrosti i iskustva stotina ljudi širom sveta. Želimo da se zahvalimo više od 200 stručnjaka, preživelih i organizacija koji su doprineli svojim znanjima i saradnjom u izradi Protokola.

Decenijama – ako ne i vekovima – gotovo da nije bilo nikakve pravde za osobe koje su doživele silovanje i seksualno nasilje u sukobima. Nadamo se da će ovaj Protokol da postane deo novog globalnog nastojanja da se ta kultura nekažnjavanja iskoreni, čime će se pomoći preživelim, ali će i odvratiti ljude od namere da ovakve zločine i izvrše.

Odajemo priznanje hrabrim domaćim i stranim praktičarima koji istražuju i dokumentuju seksualno nasilje u celom svetu. Namena Protokola jeste da im pomogne u radu, kao i da pomogne da se osigura da počinioci silovanja i seksualnog nasilja u sukobima odgovaraju za svoja dela.

Nadamo se da Protokol neće biti samo važan, praktični alat, koji će se tokom vremena usavršavati, nego da će biti i sredstvo koje će održavati stalnu globalna pažnju, akciju i zagovaranje ovog ključnog pitanja.

Rt Hon William Hague MP

Ministar spoljnih poslova i
Komonvelt

ANGELINA JOLIE

Posebna izaslanica Visokog komesarijata
UN-a za izbeglice

Decenijama – ako ne i vekovima – gotovo da nije bilo nikakve pravde za osobe koje su doživele silovanje i seksualno nasilje u sukobima. Nadamo se da će ovaj Protokol da postane deo novog globalnog nastojanja da se ta kultura nekažnjavanja iskoreni, čime će se pomoći preživelim, ali će se i odvratiti ljude od namere da ovakve zločine i izvrše.

Rt Hon William Hague MP,
Ministar spoljnih poslova i
Komonvelta

i. UVOD

Kontekst: Bez obzira da li je seksualno nasilje izvršeno kao ratni zločin, zločin protiv čovečnosti i/ili kao čin genocida, ono često predstavlja deo tragičnog i brutalnog obima krivičnih dela koja bivaju izvršena tokom oružanih sukoba i u kontekstu masovnog stradanja. Seksualno nasilje ne utiče samo na stotine hiljada žena i devojčica, već i na muškarce i dečake žrtve. Uz izuzetnu fizičku i psihološku traumu koju dožive preživeli/svedoci, seksualno nasilje može da izazove nove i da pogorša postojeće etničke, sektaške ili druge podele u zajednici. Ovo sukobu daje neizbrisivu karakteristiku, stvara nestabilnost i umanjuje nastojanja za uspostavljanje mira i stabilizacije. Uprkos tome, ogromna većina preživelih nikada ne doživi pravdu i suočena je sa velikim teškoćama u pristupu zdravstvenoj, psihosocijalnoj i ekonomskoj pomoći koja im je neophodna da bi nastavili svoje živote. Odsustvo odgovornosti osoba koje su izvršile zločin seksualnog nasilja u sukobima se pojačava izostankom kažnjavanja. Međunarodna zajednica počinje da prepoznaje jake veze između nedostatka odgovornosti i pravičnosti i izostanka pomirenja.

Cilj Protokola nije da se bavi celim područjem zločina seksualnog nasilja; njegov cilj je usmeren na konkretnu temu dokumentovanja i istraživanja zločina seksualnog nasilja po međunarodnom pravu. Ipak, treba da bude jasno da su pravda, podrška i pomoć veoma potrebni i osobama koje su doživele zločin seksualnog nasilja van ovog konteksta. Nadamo se da će ovaj Protokol biti katalizator za povećano delovanje kako na prevenciji, tako i na odgovornosti za sve oblike seksualnog nasilja u sukobima.

Izrada Protokola: Obavljena je serija konsultacija 2012. godine sa interesnim grupama kako bi se zabeležile najuspešnije procedure u svetu u vezi sa dokumentovanjem i istraživanjem seksualnog nasilja u sukobima i da bi se izvršila procena nedostataka i poteškoća koje međunarodna zajednica treba da reši. Konsultacije i međunarodne konferencije, koje su došle nakon njih, pokazale su postojanje opšte podrške za novi, neobavezujući međunarodni protokol koji navodi osnovne standarde uspešnih postupaka za dokumentovanje i istraživanje seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu.

Dodatnu podršku razvoju Protokola su dale Deklaracija G8 o obavezi sprečavanja seksualnog nasilja u sukobima (engl. G8 Declaration on Preventing Sexual Violence in Conflict) u aprilu 2013. god. i Deklaracija o posvećenosti zaustavljanju seksualnog nasilja u sukobima (engl. Declaration of Commitment to End Sexual Violence in Conflict), koja je pokrenuta tokom Ministarske nedelje Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (UN), u septembru 2013. godine.

Ministarstvo spoljnih poslova i Komonvelta UK želi da se zahvali svima koji su svojim znanjem, iskustvom i vremenom pomogli u razvoju Protokola. Ministarstvo spoljnih poslova i Komonvelta se posebno zahvaljuje pojedincima i organizacijama koji su učestvovali na stručnim sastancima u Hagu i Londonu u maju, junu i julu 2013. i februaru 2014. godine.

Učesnici na sastancima stručnih radnih grupa: Letitia Anderson, UN-ova Akcija protiv seksualnog nasilja u sukobima (UN Action Against Sexual Violence in Conflict); Gloria Atiba-Davies, Međunarodni krivični sud (MKS) (International Criminal Court, ICC); Véronique Aubert, Save the Children; Stephanie Barbour, Amnesty International; Shamila Batohi, ICC; Veronica Birga, Ured Visokog poverenika za ljudska prava (Office of the High Commissioner for Human Rights) (OHCHR); Théo Boutruche, (ranije) REDRESS, (sada) Gostujući predavač na predmetu ljudska prava, University College London; Diane Brown, Ženske inicijative za rodnu pravdu (Women's Initiatives for Gender Justice); Gloria Carrera, UN-ov Tim stručnjaka za seksualno nasilje u sukobima i OHCHR (UN Team of Experts on Sexual Violence in Conflict and OHCHR); Evelyn Chijarira, Pan-afrička unija pravnika (Pan African Lawyers' Union); Božidarka Dodik, Posebno odeljenje za ratne zločine Tužilaštva Bosne i Hercegovine i sudija Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine; Erin Gallagher, Doktor

za ljudska prava (Physicians for Human Rights); Claudia García Moreno, Svetska zdravstvena organizacija (World Health Organization) (WHO); Liesl Gerntholtz, Human Rights Watch; Niamh Hayes, Institut za međunarodne krivične istrage (Institute for International Criminal Investigations); Brenda J. Hollis, Rezidualni specijalni sud za Sierra Leone (Residual Special Court for Sierra Leone); Brigid Inder, Ženske inicijative za rodnu pravdu (Women's Initiatives for Gender Justice); Michelle Jarvis, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY)); Kristin Kalla, Fondacija za žrtve, MKS (Trust Fund for Victims, ICC); Erin Kenny, UN-ov Populacijski fond (UN Population Fund) (UNFPA); Maxine Marcus, (ranije) MKSJ (ICTY), (sada) viša savetnica iz oblasti međunarodnog krivičnog prava i roda za PSVI; Cristina Michels, OHCHR; Kate Orlovsky, Ženska inicijativa za rodnu pravdu (Women's Initiatives for Gender Justice); Martina Pomeroy, Ured UN-ovog Visokog poverenika za izbjeglice (Office of the UN High Commissioner for Refugees) (UNHCR); John Ralston, Institut za međunarodne krivične istrage (Institute for International Criminal Investigations); Madeleine Rees, Međunarodna ženska liga za mir i slobodu (Women's International League for Peace and Freedom); Cristina Ribeiro, MKS (ICC); Indira Rosenthal, Amnesty International; Nina Šahinpašić, Posebno odeljenje za ratne zločine Tužilaštva Bosne i Hercegovine; Susannah Sirkin, Lekari za ljudska prava (Physicians for Human Rights); Danaé van der Straten Ponthoz, TRIAL (Track Impunity Always); Slike Studzinsky, Fondacija za žrtve, MKS (Trust Fund for Victims, ICC); Margriet Veenma, UNHCR; i Monika Volkhausen, Javno tužilaštvo, Keln (Generalstaatsanwaltschaft Köln).

Ministarstvo spoljnih poslova i Komonvelta UK zahvaljuje se pojedincima i organizacijama koji su učestvovali u ulozi dodatnih recenzenata Protokola:

Dodatni recenzenti: Kelly Askin, Pravosudna inicijativa Otvorenog društva (Open Society Justice Initiative (OSJI)); Elisabeth Baumgartner, Swisspeace; Leah Bellshaw, Ministarstvo spoljnih poslova SAD-a (U.S. Department of State); Linda Bianchi, Javno tužilaštvo Kanade (Canadian Public Prosecution Service); Megan Bradley, Brookings Institution; Anne-Marie de Brouwer, Univerzitet Tilburg; Jeannette Böhme, Medica Mondiale; Jorge Calderón Gamboa, Međuamerički sud za ljudska prava (Inter-American Court of Human Rights); Danya Chaikel, Međunarodno udruženje tužilaca (International Association of Prosecutors); Juliet Cohen, Freedom From Torture; Alison Cole, OSJI; Shukria Dini, Studijski centar somalijskih žena (Somali Women's Study Centre); Ingrid Elliott, UK PSVI Stručni tim; Laura Francis, Survivors Speak OUT!; Renata Giannini, IGARAPE; Gavin Ganendran, Freedom From Torture; Erica Hall, World Vision; Kolbassia Haoussou, Survivors Speak OUT! Mreže i članovi; Claire Hawkins, UN Women; Elizabeth Howe, Međunarodno udruženje tužioca (International Association of Prosecutors); Amrita Kapur, Međunarodni centar za tranzicionu pravdu (International Center for Transitional Justice); Andy Keefe, Freedom From Torture; Baudouin Kipaka, Arche d'Alliance; Gisela de León, Centar za pravdu i međunarodno pravo (Centre for Justice and International Law); Anna Lise Domanski, Kanadske mirovne operacije i odeljenje za politiku prema osetljivim državama (Canadian Peace Operations and Fragile States Policy Division); Mendy Marsh, Fond UN-a za decu (UN Children's Fund) (UNICEF); Faiza Mohamed, Jednakost sada (Equality Now); Jaimie Morse, Univerzitet Northwestern; Lars Munk Plum, zamenik državnog tužioca, Danska; Tamah Murfet, Međunarodno veće spasa (International Rescue Committee); Antonia N'Gabala-Sodonon, Odeljenje za mir i sigurnost Komisije afričke unije (Peace and Security Department of African Union Commission); Valerie Oosterveld, Univerzitet u Western Ontariju; Blake Peterson, Ministarstvo spoljnih poslova SAD-a (U.S. Department of State); Feride Rushiti, Centar za rehabilitaciju žrtava torture Kosovo; Alejandro Sanchez, Jedinica za seksualno nasilje u sukobima (Sexual Violence in Conflict Unit), MONUSCO; Duong Savorn, Projekat kambodžanskih branilaca (Cambodian Defenders Project); Sandesh Sivakumaran, Univerzitet u Nottinghamu; Isabelle Solon Helal, stručnjak iz oblasti uprave i ljudskih prava, Kanada; Kim Thuy Seelinger, Centar za ljudska prava, Univerzitet California – Berkeley; Sidney Thompson, Kabinet javnog tužioca, Kanada;

Charlotte Triggs, Kabinet kraljevskog tužioca; Diana Trimiño, Međunarodno veće spasa (International Rescue Committee); Catherine Turner, World Vision; Aneeta Williams, Tearfund.

Ministarstvo spoljnih poslova i Komonvelta UK se zahvaljuje na izuzetno vrednom doprinosu pojedinaca i organizacija koji su učestvovali u konsultacijama u vezi sa Protokolom koje su provedene na terenu u Bosni i Hercegovini, Kolumbiji, Demokratskoj Republici Kongo, Londonu i Ugandi.

Protokol je rezultat učesničkog procesa izrade, uz obimne konsultacije sa navedenim stručnjacima. Uređivanje Protokola je obavilo Ministarstvo spoljnih poslova i Komonvelta UK, uz učešće sledećih osoba: Sara Ferro Ribeiro, voditeljica autorskog tima Protokola, Chido Dunn, koordinator projekta izrade Protokola (privremeno premešten iz Freshfields Bruckhaus Deringer LLP) i Maxine Marcus, viši savetnik za međunarodno krivično pravo i rodnost pri PSVI. Uloga Ujedinjenog Kraljevstva (UK) je bila da omogući, finansira i podstakne razvoj Protokola tako da osigura korišćenje najboljih postupaka i da promoviše njegove ciljeve među državama i međunarodnim partnerima. Ministarstvo spoljnih poslova i Komonvelta UK je nastojalo da unapredi postojeći rad i pruži mogućnost za dalje istraživanje i globalno prenošenje originalnih i primera uspešnog rada na nivou zajednice.

Ministarstvo spoljnih poslova i Komonvelta UK želi da se zahvali i organizacijama koje su dale podršku ovom procesu: Freshfields Bruckhaus Deringer LLP, Save the Children i TRIAL (Track Impunity Always).

“ Za počiniocce ne sme da postoji mesto na kojem će biti sigurni; imati amnestiju; sigurnu luku. Oni će se goniti svim sredstvima na našu zajedničku odgovornost. ”

Zainab Hawa Bangura, Sastanak ministara spoljnih poslova G8, april 2013. godine

ii. KORIŠĆENJE PROTOKOLA

a) Svrha

Osnovna svrha Protokola jeste da promoviše preuzimanje odgovornosti za zločine seksualnog nasilja po međunarodnom pravu. To se ostvaruje uspostavljanjem osnovnih principa za dokumentovanje seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu, na osnovu prikupljenih uspešnih rezultata sa terena. Protokol nije obavezujućeg karaktera za države. Bolje je reći da služi kao alat kojim će se pomoći nastojanjima domaćih i međunarodnih praktičara iz oblasti pravosuđa i ljudskih prava, kako bi na uspešan i zaštitnički način dokumentovali zločine seksualnog nasilja po međunarodnom pravu – kao ratne zločine, zločine protiv čovečnosti ili čin genocida.

Odgovornost za seksualno nasilje može da se preuzme na više načina. Ona može da se postigne kroz krivični postupak, ali i putem parničnog postupka za kršenje ljudskih prava pokrenutog protiv odgovorne države ili vandržavnog počinioca, građanskom parnicom, zahtevom za odštetu preživelim/svedocima seksualnog nasilja i procesima tranzicione pravde.

Bez obzira da li mehanizmi za preuzimanje odgovornosti postoje u okruženju sukoba ili perioda nakon sukoba, ili su neuređeni, informacije koje praktičari prikupe tokom direktnog i omogućenog pristupa preživelim i svedocima mogu da postanu ključni dokazni materijal za buduća nastojanja za utvrđivanje odgovornosti. To se naročito odnosi na način dobijanja i prikupljanja informacija, kao i na metodologiju koja je korišćena tokom procesa dokumentovanja, jer to predstavlja ključ za obezbeđivanje integriteta dokaza, zaštitu zajednice korisnika i jačanje preživelih tokom učešća u pravosudnom procesu. Protokol, na jednostavan i jasan način, postavlja osnovne principe koje treba pratiti kako bi se to ostvarilo.

Fokus Protokola je na dokumentovanju zločina seksualnog nasilja po međunarodnom pravu. S druge strane, mnogi osnovni principi navedeni u Protokolu će biti relevantni za dokumentovanje ovih zločina i u drugim kontekstima, kod kršenja i zloupotrebe ljudskih prava i kod kršenja međunarodnog krivičnog prava pored seksualnog nasilja.

b) Publika

Ova uputstva su primarno smišljena da bi ih koristili oni koji se bave ljudskim pravima i pravosuđem, na domaćem i međunarodnom nivou, kao pojedinci ili organizacije suočeni sa poteškoćama pri dokumentovanju seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu.

Korišćenje Protokola se preporučuje i prilikom stvaranja kapaciteta domaćih i lokalnih službi za provođenje bezbednosti i pravosuđa, za sudsku medicinu i u naučne svrhe, kao i za istražne organe koji nastoje da unaprede svoja znanja u vezi sa prikupljanjem i dokumentovanjem informacija o seksualnom nasilju kao međunarodnom zločinu.

Uputstva nisu specifično usmerena na humanitarne organizacije, zdravstvene radnike, socijalne i druge radnike koji bi mogli da se nađu u prilici da dokumentuju seksualno nasilje u skladu sa vlastitim metodologijama i u svrhu obavljanja poslova u okviru svojih mandata. S druge strane, višesektorski pristup, koji obuhvata saradnju između zdravstvenih radnika, pravnika, policije i pravosudnih organa, je neophodan, jer se time obezbeđuje pravda za preživjele. Zbog toga se nadamo da će spomenutim praktičarima određeni elementi uputstva

u ovom Protokolu koristiti u radu, da prepoznaju potrebe za unapređenjem koordinacije i usklađenosti pristupa među svim praktičarima koji rade na tretiranju, podršci i zastupanju prava preživelih i svedoka seksualnog nasilja, u kontekstu domaćeg ili međunarodnog pravosuđa, mehanizama za preuzimanje odgovornosti ili zagovaranja.

Kritički gledano, pojedinci i organizacije koje nastoje da dokumentuju seksualno nasilje u skladu sa uputstvima u ovom Protokolu, najpre treba da obezbede odgovarajuću obuku i opremu za to. Praktičari treba da se upoznaju i sa relevantnim domaćim zakonima vezanim za istrage trećih strana na područjima na kojima rade, a to se posebno odnosi na one zakone kojima se reguliše prikupljanje dokaznog materijala i obaveza da dokazni material predaju domaćim organima.

c) Šta je Protokol

Deo 1 Protokola definiše seksualno nasilje kao međunarodni zločin: šta to znači, koja dela predstavljaju zločin seksualnog nasilja i šta je potrebno za gonjenje seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu. On opisuje i ozbiljne posledice koje se povezuju sa seksualnim nasiljem, probleme sa kojima se preživeli i svedoci suočavaju prilikom pristupanja pravosuđu, kao i mitove i pogrešna tumačenja u vezi sa seksualnim nasiljem, koji mogu da odmgnu u nastojanjima da zločini budu uspešno istraženi i dokumentovani, te da se pomogne preživelim/svedocima.

Deo 2 daje uvid u to kako se dokumentovanje odvija u praksi: šta se radi prilikom istraživanja, pripreme i postavljanja procesa istrage i dokumentovanja, kako voditi bezbedne i uspešne intervju, koji su minimalni uslovi za rad sa audiovizuelnim, fizičkim i dokumentarnim dokazima o seksualnom nasilju. Ključni princip „ne čini zlo” je utkan u ovaj deo i daje praktične strategije kao predlog koji praktičari mogu da koriste u svrhu ublažavanja i adresiranja mogućih rizika povezanih sa dokumentovanjem i istraživanjem seksualnog nasilja u sukobima, kao i za prevazilaženje poteškoća koje mogu da otežaju nastojanja da se preuzima odgovornost.

Aneksi sadrže neke alate i dodatne informacije za koje se nadamo da će biti korisni osobama koje vrše dokumentovanje prilikom svojih istraga. Među njima je i Radna sveska dokaznog materijala (**pogledati Aneks 1, „Radna sveska dokaznog materijala za dokumentovanje zločina seksualnog nasilja: Sredstvo za pomoć istražiteljima oko nedostataka u dokaznom materijalu”**), u kojoj se navode primeri za vrste informacija koje vredi prikupiti u svrhu dokazivanja specifičnih, kontekstualnih i povezujućih elemenata seksualnog nasilja kao ratnog zločina, zločina protiv čovečnosti ili genocida. Aneksi obuhvataju sažetke i uputstva za vođenje intervjua, postupke sa fizičkim i dokumentarnim dokaznim materijalom i rad u okviru višesektorskog modela podrške, kao i informacije o ključnim vrstama uputa i medicinske dokumentacije u svrhu dokaznog materijala.

II. KORIŠĆENJE PROTOKOLA

d) Buduće korišćenje

Nadamo se da će Protokol u budućnosti biti praktični alat za prevazilaženje poteškoća s kojima se suočavaju osobe koje dokumentuju i istražuju seksualno nasilje kao zločin po međunarodnom pravu. To će biti živ dokument koji treba dopunjavati zajedno s razvojem uspješnih praksi.

Posebno se nadamo: da će države da podrže, omoguće i osnaže dokumentovanje zločina seksualnog nasilja u skladu sa osnovnim principima i metodama navedenim u Protokolu; da će države donatori, prilikom finansiranja inicijativa u inostranstvu vezanih za preuzimanje odgovornosti za međunarodne zločine seksualnog nasilja, da ohrabre te inicijative da u svoje projekte ugrade osnovne principe i metode iz Protokola; da će države zahvaćene sukobom razviti državne planove aktivnosti uz korišćenje Protokola s ciljem podizanja svesti i izgradnje kapaciteta vlade, građanskog društva, zdravstvenih i pravnih radnika, kao i drugih relevantnih partnera; da će donatori obezbediti finansijsku podršku vladama i nevladinim organizacijama (NVO) koje koriste Protokol i/ili koje razvijaju pakete obuke za podizanje svesti i izgradnju kapaciteta; kao i da će vodeće NVO koje rade u ovoj oblasti koristiti Protokol kao svoju primarnu i polaznu metodologiju za obuku osoblja za dokumentovanje seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu u oblastima pogođenim sukobima.

DEO I: SEKSUALNO NASILJE

1. RAZUMEVANJE SEKSUALNOG NASILJA	15
1.1 Stavljanje seksualnog nasilja u kontekst	15
1.2 Odgovor na seksualno nasilje	16
2. SEKSUALNO NASILJE KAO ZLOČIN PO MEĐUNARODNOM PRAVU	16
2.1 Pozadina	16
2.2 Glavne definicije zločina seksualnog nasilja	17
2.3 Deo A: Specifični zločini seksualnog nasilja ili zločini koji se mogu počiniti putem seksualnog nasilja: „Šta se dogodilo?”	18
2.4 Deo B: Kontekstualni elementi međunarodnih zločina: „Kakav je kontekst u kojem se dogodio (čin seksualnog nasilja)?”	23
(i) Seksualno nasilje kao ratni zločin ili kao kršenje pravila i običaja ratovanja	23
(ii) Seksualno nasilje kao zločin protiv čovečnosti	24
(iii) Seksualno nasilje kao genocid	24
2.5 Deo C: Vrste odgovornosti za izvršenje međunarodnih zločina: „Kako je navodni počinitelj (ili više njih) odgovoran za taj čin seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu?”	24

DEO I: SEKSUALNO NASILJE

1. Razumevanje seksualnog nasilja

1.1 Stavljanje seksualnog nasilja u kontekst

Seksualno nasilje je posebno strašan oblik nasilja koji obuhvata silovanje i druge vrste napada seksualne prirode izvršene nad ženama, devojčicama, muškarcima i dečacima. Njegove posledice mogu da budu brutalne, mogu da dovedu do akutnih fizičkih i psiholoških implikacija kod preživelih i svedoka i mogu da ostave dubok, destabilišući rezultat u zajednici i stanovništvu kao celini.

Važno je da se prepozna da svi mogu da budu žrtve seksualnog zlostavljanja; žene, muškarci, devojčice i dečaci. Međutim, zbog istorijskih i strukturnih nejednakosti koje postoje između muškaraca i žena, kao i različitih oblika diskriminacije po osnovu roda kojima su žene izložene širom sveta, žene i devojčice su nesrazmerno izloženi seksualnom nasilju u sukobima. Uz to, raširenost seksualnog nasilja nad decom je izuzetno velika i može da dovede do razarajućih posledica.

Neke grupe su možda češće izložene činu seksualnog nasilja nego druge. Ovo se odnosi na interno raseljena lica, izbeglice, decu, žene koje su glava kuće, žene koje se bave zaštitom ljudskih prava, zatočenike (uključujući i one koji su pod kontrolom neke naoružane grupe), osobe povezane sa oružanim snagama ili naoružanim grupama, osobe koje pripadaju određenoj etničkoj grupi i druge ugrožene kategorije.

U toku sukoba, u okruženju u kojem dolazi do masovnih stradanja, bilo da je to u okviru sukoba ili ne, seksualno nasilje obično izvrše članovi naoružanih grupa, a usmereno je protiv mnogih pojedinaca, uključujući i civile: kao strategija ostvarivanja vojnih ciljeva i kao deo široko rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv civilnog stanovništva. Seksualno nasilje može da se koristi za slabljenje zajednice, kao i da bi se u njoj preuzela kontrola. Ono može da se koristi da bi se kaznila ili uništila određena grupa, da bi se zaveo strah, radi odmazde ili teranja u beg sa lokacije na kojoj se nalazi. Seksualno nasilje uključuje i dela koja se čine – u sklopu napada ili ne – kao posledica poremećaja u zajednici ili porodičnoj strukturi, nedostatka sigurnosti i izostanka vladavine prava. Ovakva dela su karakteristična za sukobe, vanredna stanja ili raseljavanje, kada počinoci mogu da iskoriste nesigurnost i atmosferu izuzeća od kazne da bi počinili seksualno nasilje.

Seksualno nasilje predstavlja zločin po međunarodnom pravu u određenim situacijama: ratni zločin, zločin protiv čovečnosti i/ili genocid, kada su zadovoljeni elementi ovih kategorija zločina i kada se može sprovesti istraga i krivično gonjenje, kako na državnom, tako i na međunarodnom nivou. Seksualno nasilje kao zločin po međunarodnom pravu bude često izvršeno unutar šireg spektra povreda pojedinaca i zajednica – spektar koji obuhvata i seksualne i one zločine koji nisu seksualne prirode. U kontekstu ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i genocida, silovanje i drugi oblici zločina seksualnog nasilja mogu da budu izvršeni kao deo mnoštva činova brutalnosti koji su deo napada na civilno stanovništvo, a mogu se povezati sa oružanim sukobom i/ili su izvršeni s namerom da se određena grupa delimično ili u celosti uništi.

Shvatanje posledica do kojih dovodi seksualno nasilje predstavlja ključ za upućivanje preživelih/svedoka na odgovarajuće usluge, kao i za ispravno dokumentovanje štete koju seksualno nasilje nanosi pojedincima, njihovim porodicama i zajednicama. Seksualno nasilje može da ostavi dugotrajne fizičke i psihološke posledice opasne po život, kao i socijalne,

ekonomske i pravne reperkusije i dovesti do povećanog rizika i ranjivosti preživelih.¹ Važno je reći da žene, muškarci, devojčice i dečaci drugačije doživljavaju učinke seksualnog nasilja. Zajednice i strukture unutar njih mogu biti razorene ili oštećene u svojoj osnovi zbog izvršenja zločina seksualnog nasilja nad njihovim članovima.

1.2 Odgovor na seksualno nasilje

Odgovor na seksualno nasilje zahteva jak, višesektorski pristup koji uključuje koordinaciju pružanja zdravstvenih usluga, zaštitu, psihosocijalnu podršku i preživelim pristup pravosuđu (**pogledati Aneks 2, „Osnovni elementi višesektorskog odgovora na seksualno nasilje“**). Uspostavljanje ovih službi pomoći predstavlja ključ za povećanje verovatnoće da osobe koje su doživele zločine seksualnog nasilja to i prijave.

Ali, osobe koje su doživele seksualno nasilje suočavaju se sa značajnim ograničenjima u pristupu uslugama, pravosudnim mehanizmima i ostalim pravnim sredstvima u okruženju nakon sukoba. Neki od preživelih se ne obraćaju pravosuđu zbog stigme, sramote, poniženja i trauma koje su doživeli i oni i njihove porodice. Drugi se boje da će ih supružnici ili drugi članovi porodice i zajednice prognati, strahuju od ponovnog nasilja i nemaju dovoljno poverenja u domaću policiju.

Praktičari koji deluju na polju seksualnog nasilja, a posebno oni koji ga dokumentuju i istražuju, ne bi trebalo da pretpostavljaju da preživeli ne govore o svojim iskustvima zbog nesavladivog srama – često je njihova nemogućnost pristupa pravosuđu uzrokovana nedostatkom sigurnog okruženja, punog podrške, u kojem bi to mogli učiniti i/ili zbog rizika kojima se preživeli/svedok izlaže kada obelodani svoje iskustvo. Svi praktičari bi trebalo da se potrudu da zajednički omoguće sigurno okruženje, puno podrške, u kojem bi se preživeli i svedoci seksualnog nasilja mogli osećati dovoljno sigurno i udodno da progovore o zločinima i da ih prijave.

Moramo da napomenemo da države imaju primarnu odgovornost za istragu i dokumentovanje seksualnih zločina. Institucije koje se bave državnim bezbednošću i pravosuđem treba da dobiju odgovarajuću obuku i opremu kako bi, na delotvoran i pravedan način, mogle odgovoriti na potrebe osoba koje su doživele seksualno nasilje, kao i da istraže zločine i zaštite preživele i svedoke. No, tamo gde državne institucije nemaju mogućnost, ili ne žele da istražuju i dokumentuju zločine seksualnog nasilja, gde su domaće definicije seksualnog nasilja restriktivne, ili gde su već iskorišćena sva domaća pravna sredstva, praktičari imaju mogućnost da, uz odgovarajuću obuku, alate i mandat, delotvorno, uz mere zaštite, dokumentuju seksualno nasilje kao međunarodni zločin.

2. Seksualno nasilje kao zločin po međunarodnom pravu

2.1 Pozadina

U proteklih 20 godina, međunarodno pravo se razvijalo u smeru traženja veće odgovornosti za najveće zločine, uključujući zločine seksualnog nasilja izvršene kao ratni zločin, zločin protiv čovečnosti ili genocid. S razvojem krivične sudske prakse – najpre u kontekstu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia) i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (International Criminal Tribunal for Rwanda) (ad hoc sudovi, ili ICTY i ICTR), a zatim kroz ozakonjenje u Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda (MKS) (International Criminal Court (ICC)) i dalje unapređenjem kroz Specijalni

¹ Za dodatne informacije o uticaju i posledicama seksualnog nasilja, pogledajte: UNHCR, *Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons: Guidelines for Prevention and Response*, 2003; Institute of Medicine, *Social and Economic Costs of Violence Against Women: The Value of Prevention*, 2011; i World Bank, *The Costs and Impacts of Gender-Based Violence in Developing Countries: Methodological Considerations and New Evidence*, 2004.

sud za Sierra Leone (SCSL) (Special Court for Sierra Leone) – silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja se istražuju i krivično gone: kao ratni zločini onda kada bivaju izvršeni u kontekstu ili u vezi sa oružanim sukobom;² kao zločini protiv čovečnosti kada bivaju izvršeni u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo; i/ili kao genocid kada bivaju izvršeni s namerom da se neka etnička, verska, nacionalna ili rasna grupa delimično ili u celosti uništi.³

Rimski statut ICC-a (u daljem tekstu: Rimski statut) je polazna tačka za diskusiju o međunarodnim zločinima koji se primenjuju kod slučajeva seksualnog nasilja u kontekstu ovog Protokola. Odredbe koje su ozakonjene u Rimskom statutu će se verovatno odraziti na mnogim državnim sistemima kako države budu ratifikovale Rimski statut i uvdile ove međunarodne odredbe u domaće zakonodavstvo. No, Rimski statut ipak ne predstavlja najsveobuhvatniju izradu primenjivih međunarodnih krivičnih zakona; običajno međunarodno pravo je u više aspekata dosta šire. Ad hoc sudovi, Vanredna veća u sudovima Kambodže (ECCC) i Specijalni sud za Sierra Leone (SCSL) su primenili principe običajnog međunarodnog prava,⁴ a sudska praksa koja je iznikla iz tih institucija je takođe poučna i odražava ove šire principe. Iako je fokus Protokola na odredbama postavljenim u Rimskom statutu, praktičari bi trebalo da imaju na umu važnost sudske prakse ad hoc i hibridnih sudova, kao izvora primenjivih principa, posebno zato što mnoge od odredaba Rimskog statuta još nisu parničene ili rešene. U takvim slučajevima bi sudska praksa ad hoc i hibridnih sudova mogla dati jedina uputstva koja postoje.

Definicije krivičnih dela, kao i elementi koji ih čine, mogu donekle da se razlikuju zavisno od pravosuđa u kojem se zločin (ili više njih) istražuje ili krivično goni. Iako su mnoge države, članice Rimskog statuta, ugradile definicije seksualnog nasilja iz Statuta u državne zakone, ima dosta onih koje to nisu uradile. Praktičari koji se bave dokumentovanjem zločina seksualnog nasilja bi trebalo da se upoznaju sa oba elementa zločina, onako kako su definisani u Rimskom statutu, kao i elementima u okviru pravnog okvira unutar kojeg deluju. Trebalo bi da imaju na umu i sudske prakse ad hoc i hibridnih sudova.⁵

2.2 Glavne definicije zločina seksualnog nasilja

Kao što je detaljno izloženo u Radnoj svesci dokaznog materijala (**pogledati Aneks 1, „Radna sveska dokaznog materijala za dokumentovanje zločina seksualnog nasilja: Sredstvo za pomoć istražiteljima oko nedostataka u dokaznom materijalu”**), da bi svaki čin silovanja i seksualnog nasilja bio kvalifikovan kao međunarodni zločin, praktičari treba da pronađu informacije kojima dokazuju tri kategorije elemenata:

- **specifični elementi** (koji se zadovoljavaju informacijama koje pokazuju koji čin je tačno izvršen);

2 Prema statutima MKSJ i MKSR, između dela i oružanog sukoba mora postojati veza.

3 Zločini seksualnog nasilja se mogu krivično procesuirati i kao mučenje, okrutno postupanje i progon (koji bi se međunarodno istraživali i obrađivali po međunarodnom krivičnom zakonu kao ratni zločini ili zločini protiv čovečnosti, zavisno od svoje osnove), u skladu sa sudsom praksom koja je uspostavljena na dobar način. Prema nekim domaćim sudskim praksama, mučenje bi moglo da se istražuje i krivično goni kao zločin sam po sebi.

4 Imajte na umu da će se u okviru ovog protokola o ovim institucijama govoriti kao o „ad hoc i hibrid sudovima”.

5 Kao što je detaljnije navedeno u Radnoj svesci dokaznog materijala (**pogledati Dodatak 1**), elementi zločina, definisani po Rimskom statutu, služe kao korisna kontrolna lista da bi se praktičarima pomoglo u prikupljanju sveobuhvatnih informacija o seksualnom nasilju. Praktičari mogu da pojačaju integritet i poboljšaju uspešnost svoje istrage tako što će imati na umu koje su to informacije koje su potrebne i zbog čega su potrebne; elementi zločina koji su primenjivi u sudskoj praksi u okviru koje praktičar deluje poslužiće kao vodič koji će u tome da mu pomogne. Praktičari mogu da se potrudu da naprave vlastitu „radnu svesku dokaznog materijala” (na osnovu modela Radne sveske dokaznog materijala), u svrhu reference kojom će obezbediti da nije došlo do propusta za vreme procesa prikupljanja informacija.

- **kontekstualni elementi**⁶ (koji se zadovoljavaju informacijama koje opisuju okolnosti u kojima je došlo do izvršenja tog čina i koje podižu čin na nivo ratnog zločina, zločina protiv čovečnosti ili genocida); i
- **povezujući elementi**⁷ (koji se zadovoljavaju informacijama što opisuju način na koji su jedan ili više navodnih počinitelaca izvršili delo što spada u kategoriju međunarodnog zločina).

Za ove tri kategorije informacija se može smatrati da čine delove A, B i C ukupne informacije koja je potrebna da se pokaže kako je zločin seksualnog nasilja (ili bilo koji drugi zločin po međunarodnom pravu) izvršen i da se može sugerisati ko su osobe koje bi mogle biti pojedinačno krivično odgovorne za izvršenje tih zločina.

Delovi Protokola koji slede će izložiti šta je to što je potrebno za svaki od tri koraka u okviru istrage koju praktičar sprovodi u istraživanju zločina seksualnog nasilja. Primeri pitanja koja se mogu postaviti svedocima, kao i svedočenja, dokumentarni i fotografski/vizuelni dokazni materijali, kojima se ispunjavaju navedeni elementi, se nalaze u Radnoj svesci dokaznog materijala (**pogledati Aneks 1**).

2.3 Deo A: Specifični zločini seksualnog nasilja ili zločini koji mogu da se izvrše putem seksualnog nasilja: „Šta se dogodilo?”

Pojedinačna krivična odgovornost za čin seksualnog nasilja kao ratnog zločina, zločina protiv čovečnosti i/ili genocida se može pripisati kroz zločine koji eksplicitno sadrže komponentu seksualizovanog nasilja, kao i kroz one zločine koji ne sadrže komponentu seksualizovanog nasilja, zavisno od činjenica.

Neki od primera vrste zločina koji se mogu smatrati delom seksualnog nasilja su opisani dalje u tekstu. Spisak primera nabrojanih zločina navedenih u ovom Protokolu uključuje zločine koji eksplicitno sadrže komponentu seksualnog ili nasilja na osnovu roda, kao i nekoliko primera zločina koji mogu da se smatraju delima koja uključuju seksualno i nasilje na osnovu roda, ali koji se ne odnose eksplicitno na seksualizovanu prirodu datog zločina. U Rimskom statutu se navode i drugi zločini koji mogu biti izvršeni bilo na seksualizovani ili neseksualizovani način, a koji ovde nisu navedeni zbog obima. Postoje i drugi zločini koji su utemeljeni na činu seksualnog nasilja koji se ne nalaze u Rimskom statutu, a za neke od njih postoje međunarodne presude. Naprimera, na SCSL-u je bilo osuđujućih presuda za zločin prisilnog braka kao nehumanog dela (zločin protiv čovečnosti).⁸

Međunarodno pravo poznaje zločine koji su uvek vezani sa činom seksualnog nasilja, kao što je silovanje ili prisilna prostitucija, no postoje i oni zločini koji mogu biti izvršeni uz ili bez seksualnog čina, kao što je mučenje. Dalje u tekstu su navedeni neki primeri za obe vrste ovih zločina.

Praktičarima se preporučuje da se, kada počnu sa procesom kvalifikovanja zločina koji dokumentuju i istražuju, ne ograničavaju samo na one zločine čije izvršenje podrazumeva čin seksualnog nasilja. Umesto toga, ako činjenice govore tome u prilog, treba da nastoje da dokumentuju i istraže čin seksualnog nasilja i u okviru nabrojanih zločina seksualnog nasilja i u okviru drugih zločina. Ovo bi moglo da doprinese povećanju preuzimanja odgovornosti za čin seksualnog nasilja pokazujući da je takav čin, kao zločin po međunarodnom pravu, samo

6 Često se navode kao „krovni” elementi ili „zajednički” elementi.

7 Takođe poznato i kao „vrsta odgovornosti”.

8 Imajte na umu da se i zločin prisilnog sklapanja braka ili prisilne zajednice može krivično goniti kao nehumano delo ili kao druga vrsta seksualnog nasilja na osnovu Rimskog statuta.

još jedan oblik krivičnog nasilja, a ne nešto što nije u vezi sa drugim zločinima izvršenim u kontekstu masovnog stradanja. To može da doprinese omogućavanju da se rasvetli i osudi posebna priroda povreda.

Rimski statut navodi zločine seksualnog nasilja koji mogu da budu ratni zločini, zločini protiv čovečnosti i genocid. To uključuje i zločine koji mogu biti seksualizovani i koji se mogu svesti na ratne zločine, zločine protiv čovečnosti i genocid. Oni se takođe može istraživati i krivično goniti na osnovu činjenica, uključujući i seksualno nasilje.

Posebni zločini seksualnog nasilja i neki od zločina koji se odnose na čin, kako seksualnog, tako i nasilja koje nije seksualne prirode, navedeni su zajedno sa svojim elementima u Radnoj svesci dokaznog materijala (**pogledati Aneks 1**). Širi spisak zločina po međunarodnom pravu i njihovih elemenata navedenih u Rimskom statutu se nalaze u Elementima krivičnih dela MKS-a (ICC Elements of Crimes). Uz to se statuti i elementi krivičnih dela ad hoc i hibridnih sudova, kao i odredbe domaćih krivičnih zakona, mogu koristiti kao dodatni izvor upotrebljivih odredaba i definicija.

Neki od krivičnih dela navedenih u Rimskom statutu, koji mogu da se odnose na delo seksualnog nasilja su navedeni dalje u tekstu.

Ratni zločini (međunarodni oružani sukob) (Član 8.2(b))

Specifični zločini seksualnog nasilja:

- Delo silovanja, seksualnog ropstva, prisilne prostitucije, prisilne trudnoće,⁹ prisilne sterilizacije, ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja.

Drugi zločini koji bi mogli da obuhvate krivično delo seksualizovane prirode:

- Izlaganje osoba koje su na vlasti protivničke partije na fizičko sakaćenje ili medicinske ili naučne eksperimente bilo koje vrste, koji nisu opravdane zdravstvenim, stomatološkim ili bolničkim lečenjem osobe o kojoj se radi niti se sprovode u interesu njene dobrobiti, a koji dovode do smrtne posledice ili ozbiljno ugrožavaju zdravstveno stanje te osobe ili više osoba.¹⁰
- Proglašavanje da su prava i radnje državljana neprijateljske strane zabranjena, obustavljena ili neprihvatljiva u sudskom postupku.¹¹
- Skrnavljenje ličnog dostojanstva, posebno ponižavajući i degradirajući postupci.¹²

9 „Prisilna trudnoća“ podrazumeva nezakonito držanje žene koja je prisilno oplodena u svrhu uticaja na etnički sastav neke populacije ili činjenje drugih ozbiljnih kršenja međunarodnog prava. Ova definicija nikako ne može da se tumači kao delovanje na državne zakone koji se odnose na trudnoću.

10 Na primer, držanje civila i sprovođenje eksperimenata nad njima na način koji dovodi do povrede njihovih genitalnih organa ili sprovođenje eksperimenata nad njima, uključujući prisilnu golotinju, kao što je skidanje i polivanje vrelom vodom, čija se temperatura povećava kako bi se „testiralo“ koliko će dugo vremena proći pre nego što se pojave opekotine.

11 U situacijama u kojima dođe do toga da prava budu proglašena za nevažeća, a koje mogu dovesti do seksualnog nasilja, npr. počinilac (sa svoje pozicije) naredi ženama koje su državljanke neprijateljske strane da izvrše prisilne pobačaje.

12 Ova odredba može da se koristi, kako za zločine seksualnog, tako i za zločine koji nisu seksualnog karaktera – npr. prisiljavanje muških zatvorenika da ližu genitalije počinitelja ili drugih osoba, ili prisiljavanje zatvorenika da liže cipele počinitelja ili druge osobe mogu, u oba slučaja da predstavljaju postupanje uz ponižavanje. Ova odredba je tradicionalno korišćena kao sveobuhvatna za zločine seksualnog nasilja; ali, rodna sudska praksa je pokrenula precizan pregled ozleda koje se nanose seksualnim nasiljem, koje je, pored toga što predstavlja skrnavljenje ljudskog dostojanstva, nasilan delo fizičkog i mentalnog ozleđivanja i predstavlja mučenje i okrutno postupanje.

- Rekrutovanje dece mlađe od 15 godina u državne oružane snage ili njihovo korišćenje u aktivnom učešću u konfliktima.¹³

Ratni zločini (međunarodni oružani sukob) (Član 8.2(c)-(e))

Specifični zločini seksualnog nasilja:

- Silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna sterilizacija i bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja koje predstavlja tešku povredu Člana 3, koji je zajednički za četiri Ženevske konvencije.

Drugi zločini koji bi mogli da obuhvate krivično delo seksualizovane prirode:

- Nasilje nad životom i telom, posebno ubistvo bilo koje vrste, sakaćenje, okrutno postupanje i mučenje.
- Sknavljenje ličnog dostojanstva, posebno ponižavajući i degradirajući postupci.
- Rekrutovanje dece mlađe od 15 godina u državne oružane snage ili njihovo korišćenje u aktivnom učešću u konfliktima.
- Izlaganje osoba koje su na vlasti druge strane u sukobu na fizičko sakaćenje ili medicinske ili naučne eksperimente bilo koje vrste, koji nisu opravdane zdravstvenim, stomatološkim ili bolničkim lečenjem osobe o kojoj se radi niti se sprovode u interesu njene ili njegove dobrobiti, a koji dovode do smrtne posledice ili ozbiljno narušavaju zdravstveno stanje te osobe ili više osoba.

Zločini protiv čovečnosti (Član 7)

Bilo koji od navedenih dela izvršenih u okviru širokog ili sistematskog napada usmerenog protiv civilnog stanovništva, uz znanje o tom napadu:

Specifični zločini seksualnog nasilja:

- Silovanje.
- Seksualno ropstvo.
- Prisilna prostitucija.
- Prisilna trudnoća.
- Prisilna sterilizacija, ili bilo koji oblik seksualnog nasilja slične težine.

Drugi zločini koji bi mogli da obuhvate krivično delo seksualizovane prirode:

- Ubistvo.¹⁴
- Istrebljenje.¹⁵

13 „Korišćenje” dece za aktivno učestvovanje u konfliktima može, na primer, obuhvatiti prisiljavanje dece da počine seksualno nasilje ili obavezivanje dece da se uključe u seksualno delo na način koji će nekako uticati na njihovu želju da počine i druga dela nasilja. To bi moglo da obuhvati i situaciju u kojoj se deca vojnici stalno seksualno muče, kako bi, na taj način, oni ista dela seksualnog mučenja počinili nad civilima.

14 Na primer, grupno silovanje sa smrtnim ishodom.

15 Na primer, okupljanje civila, zatvaranje, skidanje, udaranje genitalija (i drugih delova tela) do smrti, kao deo dela masovnog ubijanja civila.

- Zatvaranje ili druga ozbiljna vrsta lišavanja lične slobode, suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava.¹⁶
- Mučenje.
- Progon bilo koje određene grupe ili zajednice na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, verskoj, rodnoj osnovi, kako je to definisano u stavu 3, Član 7, ili po drugom osnovu koji se smatra nedopustivim po međunarodnom pravu, u vezi sa bilo kojim činom opisanim u ovom stavu ili o bilo kojem zločinu u okviru nadležnosti MKS (ICC).
- Prisilno nestajanje osoba.¹⁷
- Zločin aparthejda.¹⁸
- Druga nehumana dela slične prirode, koja namerno uzrokuju patnju ili teške povrede tela ili mentalnog ili fizičkog zdravlja.

Genocid (Član 6)

Bilo koji od opisanih dela izvršenih s namerom da se delimično ili u celosti uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili verska grupa:¹⁹

- Ubijanje pripadnika grupe.
- Nanošenje teških telesnih ili mentalnih povreda pripadnicima grupe.
- Namerno podvrgavanje grupe životnim uslovima kojima je za cilj potpuno ili delimično fizičko uništenje.
- Nametanje mera s namerom sprečavanja rađanja unutar grupe.
- Prisilno premeštanje dece iz jedne grupe u drugu.

Mučenje kao samostalan zločin

U međunarodnoj krivičnoj praksi, seksualno nasilje kao mučenje se krivično goni kao ratni zločin ili zločin protiv čovečnosti. No, mnogi domaći krivični zakoni kriminalizuju mučenje kao samostalan zločin, a ne u okviru ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti ili genocida. U relevantnim sudskim praksama, praktičari bi trebalo da sprovedu istragu i da pokrenu krivični postupak za zločine seksualnog nasilja kao krivičnog dela mučenja. Da bi se to uradilo, treba da se upoznaju sa primenjivim elementima krivičnog dela mučenja u okviru domaćeg krivičnog zakona.

16 Na primer, zatvorski prostor u kojem se civili izrabljuju kako seksualno, tako i bez seksualne konotacije, i gde se muče seksualno i bez seksualne konotacije.

17 Na primer, kada žene ili devojčice otimaju i kada nestanu, a za vreme perioda nestanka se odvija seksualno mučenje nad njima.

18 Na primer, prisilni brak koji je počinjen u kontekstu institucionalizovanog režima sistematskog ugnjetavanja i dominacije jedne rase nad drugom.

19 Iako je međunarodna krivična sudska praksa po pitanju seksualnog nasilja kao genocida jedva dovoljna, ono malo sudske prakse koja postoji povezuje zločin seksualnog nasilja sa genocidom kroz odredbu „izazivanja ozbiljnih telesnih i mentalnih povreda“. Ali, istraživanje i krivično gonjenje zločina seksualnog nasilja, kao delo genocida je svakako moguće da se izvede i pored ove odredbe; na primer, zatvor u kojem su muške zatvorenike sistematski izlagali kastraciji s namerom da se spreči rađanje dece i da se, na taj način, u celosti ili delimično uništi njihova grupa može isto tako da se krivično goni pod odredbom nametanja mera da bi se sprečilo rađanje dece i stvaranje uslova života planiranih tako da dovedu do njihovog uništenja.

DEO I:
Seksualno nasilje

Drugi zločini

I statut SCSL-a i Rimski statut regulišu i „druga nehumana dela” u okviru zločina protiv čovečnosti. Ovakvi zločini služe kao rezidualni, ili sveobuhvatni, za druga krivična dela koja nisu posebno navedena. Ovaj zločin je korišćen na SCSL-u kao osnova za istragu, krivični postupak i osudu izvršenja dela prisilnog braka. Ostala krivična ponašanja koja bi se mogla krivično goniti kao zločin protiv humanosti pod „drugim nehumanim delima” bi mogla da obuhvate prisilno spajanje, prisilni pobačaj i prisilnu golotinju.

Kako domaći pravni praktičari teže dokumentovanju i stavljanju krivičnih dela koja uključuju seksualno nasilje u domaći kontekst, moguće je da će biti i drugih odredaba u bilo kojem krivičnom zakonu koje mogu da se obuhvate ovim krivičnim delima. Praktičari bi trebalo da se potrudu da se upoznaju sa relevantnim odredbama kako bi povećali mogućnost ostvarivanja pravde.

2.4 Deo B: Kontekstualni elementi međunarodnih zločina: „Kakav je kontekst unutar kojeg se dogodio (čin seksualnog nasilja)?”

Kazneno gonjenje dela seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu zahteva da se dokažu kontekstualni elementi tih zločina, zajedno sa elementima koji se odnose na sam čin seksualnog nasilja. Kontekstualni elementi su oni elementi koji određeni zločin podižu na nivo međunarodnog zločina – ratni zločin, zločin protiv čovečnosti ili genocid. Da bi se izvršenje zločina seksualnog nasilja navelo kao povreda međunarodnog krivičnog prava, informacije koje tim praktičara dobije moraju da sadrže činjenice koje će da podrže kontekstualne elemente kategorije primenjivog međunarodnog zločina. Kontekstualni elementi (kao što je ozakonjeno u Rimskom statutu) su ukratko navedeni u daljem tekstu.²⁰ U Radnoj svesci dokaznog materijala (**pogledati Aneks 1**), praktičari su u prilici da vide primere vrsta pitanja koja bi mogla da se postave tokom intervjuja u svrhu dobijanja ovih informacija, kao i neke vrste svedočanstava, dokumentarnih i fotografskih/vizuelnih dokaza, koji mogu da se koriste da se dokažu kontekstualni elementi ovih međunarodnih zločina. Sledi kratak pregled.

(i) Seksualno nasilje kao ratni zločin ili kršenje pravila i običaja ratovanja

Delo seksualnog nasilja može biti ratni zločin ili kršenje pravila i običaja ratovanja ako je izvršeno u kontekstu ili u vezi sa međunarodnim ili oružanim sukobom koji nije međunarodnog karaktera, a počinilac je svestan činjeničnih okolnosti koje definišu stanje oružanog sukoba.²¹ Rimski statut navodi zločine seksualnog nasilja kao ratne zločine u međunarodnim i oružanim sukobima koji nisu međunarodnog karaktera. Praktičari koji prikupljaju informacije o zločinima seksualnog nasilja koji su izvršeni u kontekstu oružanog sukoba (prema definicijama

20 Sudska praksa ad hoc i hibridnih sudova je poučna u smislu načina na koji se tumače odredbe međunarodnog krivičnog prava. Mnogi pomaci u sudskoj praksi su uvršteni u Rimski statut, mada ima i onih koji nisu. Iako definicije i elementi međunarodnih zločina donekle mogu da se razlikuju između sudova; pregled sudske prakse sudova može biti od velike koristi u razumevanju načina na koji su sudije tumačile neka od ovih pitanja, ali i u mogućem predviđanju kako bi činjenice i zakon mogli da se analiziraju u budućim kontekstima.

21 Međunarodno pravo o oružanim sukobima navodi kompleksan režim u odnosu na status žrtava ratnih zločina. U pravilu, da bi zločin predstavljao ratni zločin ili kršenje pravila i običaja ratovanja, mora da se dokaže da je žrtva bila „zaštićena osoba” na osnovu Ženevske konvencije. Jednostavnim rečima, ovo generalno znači da žrtve moraju da budu ili civili ili „hors de combat”, tj. da nisu aktivno učestvovali u sukobima u vreme kada je zločin počinjen. Ali, za zločine seksualnog nasilja koji su počinjeni za vreme oružanog sukoba ne postoji odredba po kojoj mora da se dokaže da su žrtve bile zaštićene osobe, ako su ispunjeni drugi elementi ratnog zločina ili kršenja pravila i običaja ratovanja, pa bi delo seksualnog nasilja predstavljao ratni zločin ili kršenje pravila i običaja ratovanja bez obzira na status žrtve kao civila, osobe „hors de combat” ili drugo. Pogledati Jean-Marie Henckaerts i Louise Doswald-Beck, MKCK Studija o običajnim pravilima međunarodnog humanitarnog zakona (ICRC Study on Customary Rules of International Humanitarian Law), vol. I Pravila (Rules), vol. II Praksa (Practice), Cambridge University Press, mart 2005. Pravilo 93: Silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja su zabranjeni u međunarodnim i nacionalnim oružanim sukobima (Rule 93: Rape and other forms of sexual violence are prohibited in international and non-international armed conflicts). Pogledati takođe, MKCK (ICRC), Seksualno nasilje u oružanom sukobu: pitanja i odgovori (ICRC Sexual Violence in Armed Conflict: questions and answers), 7. mart 2014, „Svako delo silovanja, počinjeno za vreme i u vezi sa oružanim sukobom, predstavlja ratni zločin i mora da bude krivično procesuirano.” („Every single rape committed during and in connection with an armed conflict constitutes a war crime and must be prosecuted.”) Dokument možete preuzeti na: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/faq/sexual-violence-questions-and-answers.htm>.

Rimskog statuta) treba da se pobrinu da prikupe dovoljno informacija kojima će pokazati da je čin izvršen u kontekstu i u vezi sa oružanim sukobom i da podrže zaključak da su direktni počinioци bili svesni oružanog sukoba.²²

(ii) Seksualno nasilje kao zločin protiv čovečnosti

Seksualno nasilje može da predstavlja i zločin protiv čovečnosti, tamo gde je čin seksualnog nasilja izvršen kao deo širokog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo. *Samo seksualno nasilje ne mora biti široko rasprostranjeno ili sistematsko da bi predstavljalo zločin protiv čovečnosti; radi se o napadu²³ na civilno stanovništvo i o tome da je direktni počinilac znao da je delo, ili namera da se delo počini, deo širokog ili sistematskog napada usmerenog protiv civilnog stanovništva. U stvari, pojedinačno delo silovanja ili drugi oblik seksualnog nasilja se može smatrati zločinom protiv čovečnosti.*²⁴

MKS (ICC) je uključio i jedan dodatni uslov specifičan svojoj sudskoj nadležnosti:²⁵ da je napad koji predstavlja zločin protiv čovečnosti morao biti izvršen „na temelju ili u cilju državne politike ili politike neke organizacije da se takav napad i počini”. Ovaj uslov može, a i ne mora, biti i uslov sudske nadležnosti u kojoj praktičar prikuplja informacije; praktičar ima obavezu da poznaje pravne odredbe u čijem kontekstu prikuplja informacije, kako bi obezbedio prikupljanje dovoljne količine informacija na osnovu kojih može da zaključi da je mogao biti izvršen zločin protiv čovečnosti.

Zločini protiv čovečnosti ne moraju biti u vezi sa oružanim sukobom – oni se mogu dešavati i u miru. No, ratni zločini i zločini protiv čovečnosti obično bivaju izvršeni unutar istog ili sličnog konteksta.

(iii) Seksualno nasilje kao genocid

Genocid se definiše kao bilo koji od opisanih dela izvršenih s namerom da se delimično ili u celosti uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili verska grupa: ubijanje pripadnika grupe; nanošenje teških telesnih ili fizičkih povreda pripadnicima grupe; namerno podvrgavanje grupe životnim uslovima kojima je cilj da dovedu do potpunog ili delimičnog uništenja grupe; nametanje mera s namerom sprečavanja rađanja unutar grupe; i prisilno premeštanje dece iz te grupe u drugu grupu. Seksualno nasilje može da predstavlja čin genocida tamo gde prikupljene informacije pokazuju da su zadovoljeni kontekstualni elementi genocida. Na primer, ako je seksualno nasilje „izvršeno s namerom da se uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili verska grupa, delimično ili u celosti”, kroz nanošenje „teških telesnih ili mentalnih povreda pripadnicima grupe”, onda se taj čin seksualnog nasilja može smatrati činom genocida.²⁶ Praktičari koji istražuju navodna dela genocida treba da potraže informacije koje će da potkrepe sledeće: (a) seksualni čin je doprineo činu genocida u njegovoj osnovi (ubijanje, teške telesne/mentalne povrede, životni uslovi, nametanje mere sprečavanja rađanja, itd.); kao i informacije koje će da potkrepe zaključak da je čin (b) izvršen s namerom da se uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili verska grupa, delimično ili u celosti.

22 „Direktni” i „fizički” počinioци su one osobe koje lično i direktno počine zločin. Optužene osobe i osobe koje su spomenute u međunarodnim krivičnim istragama mogu da budu direktni počinioци; no, oni mogu da budu i počinioци koji su uklonjeni iz trenutnih zločina, ali koji su, bez obzira na to, bili pojedinačno krivično odgovorni za izvršenje zločina. Pogledati deo „Vrste odgovornosti” sa dodatnim objašnjenjima.

23 Član 7 Rimskog statuta definiše „napad” u ovom kontekstu kao „ponašanje koje uključuje višestruko činjenje dela” koja su zločin protiv čovečnosti.

24 Ako je počinjen kao deo rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv civilnog stanovništva.

25 S obzirom da je ovo pravosudni uslov, on se ne smatra kontekstualnim elementom zločina protiv čovečnosti po običajnom međunarodnom pravu. Statuti ad hoc i hibridnih sudova ne sadrže ovaj dodatni uslov. Uključenje ovog uslova u elemente zločina protiv čovečnosti na MKS-u ograničava one zločine protiv čovečnosti koji bi mogli da budu predmet jurisdikcije MKS-a.

26 Uzmite u obzir da se i druga dela genocida, kao što su navedena u kontekstualnim elementima (osim „uzrokovanja ozbiljnih telesnih ili mentalnih povreda”), takođe mogu primeniti na čineve koji uključuju seksualno nasilje.

2.5 Part C: Vrste odgovornosti za izvršenje međunarodnih zločina: „Kako je navodni počinitelj (ili više njih) odgovoran za dati čin seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu?“

„Vrsta odgovornosti“ opisuje pravnu teoriju koja se primenjuje kako bi se krivična odgovornost dodelila onome ili onima koji su optuženi za različite zločine koji su ranije navedeni. Na primer, da li je optužena osoba izvršila, pomogla ili podsticala, naredila, planirala, itd.? Da bi se za nekoga utvrdila pojedinačna krivična odgovornost za zločin po međunarodnom pravu, elementi datog/specifičnog zločina (kao što je silovanje), kontekstualni elementi kategorije zločina (kao što je zločin protiv čovečnosti) i vrsta odgovornosti (kao što je izvršenje) moraju se dokazati bez sumnje.

Ako se uzmu zajedno u obzir, statuti ad hoc i hibridnih sudova i MKS-a (ICC) navode brojne oblike pojedinačne krivične odgovornosti prema kojoj pojedinac može biti krivično odgovoran za izvršenje seksualnog nasilja kao ratnog zločina, zločina protiv čovečnosti ili genocida. Načini izvršenja koji su ovde navedeni predstavljaju primere iz Rimskog statuta, izlistane prema ranije navedenim razlozima. Praktičari treba da se podsete da domaće zakonodavstvo određenog konteksta unutar kojeg rade može da odredi načine preuzimanja odgovornosti koji se razlikuju od onih koji se primenjuju na međunarodnoj sceni.

Osnovni princip na kojem počiva ovaj deo jeste da se, uz prikupljanje informacija o samim krivičnim delima i uz prikupljanje informacija o kontekstu u kojem je krivično delo izvršeno, proces dokumentovanja mora biti usmeren na prikupljanje informacija o tome kako bi navodni počinitelj (ili više njih) mogao biti odgovoran za dati zločin. To se odnosi na način na koji je zločin navodno izvršen i prirodu uloge navodnog počinitelja tokom izvršenja krivičnog dela seksualnog nasilja.

Rimski statut postavlja načine odgovornosti koji se primenjuju na počinioca protiv kojih je pokrenut postupak pred MKS-om (ICC).²⁷ Neki od njih su navedeni dalje u tekstu.

Saučesništvo (Član 25(3)(a)) i zajednička odgovornost (Član 25(3)(d))

Ovi načini odgovornosti se odnose na grupe osoba koje zajedno planiraju i provode zločin po međunarodnom pravu. Ad hoc sudovi su razvili sudsku praksu o saučesništvu po osnovu teorija poznatih kao „udruženi zločinački poduhvat“.

Posredno izvršenje (Član 25(3)(a))

Ako činjenice ukazuju na to da je počinitelj (ili više njih) zaslužan na osnovu odgovornosti za posredno izvršenje, praktičar treba da prikupi informacije kojima se dokazuje da je navodni počinitelj imao kontrolu nad izvršenjem zločina. Takva kontrola se može dokazati na više načina, kao što je kontrola volje direktnog počinitelja ili kontrola nad organizovanim aparatom moći, kao što je policijska ili vojna struktura. Uz to, počinitelj je morao da ima nameru da počinji krivično delo, kao i svest o posledicama koje su njemu ili njoj omogućile da ima kontrolu nad datim zločinom.²⁸

27 Uzmite u obzir da su vrste odgovornosti, na osnovu običajnog međunarodnog prava, potencijalno prilično šire od onih koje su klasifikovane u Rimskom statutu.

28 Uzmite u obzir da neki od faktičkih osnova ovih oblika odgovornosti mogu da služe i za dokazivanje drugih oblika, kao što je komandna odgovornost vojnih komandanata u skladu sa Članom 28(a).

Izdavanje naredbe (Član 25(3)(b))

Da bi se moglo sugerisati da je počinitelj (ili više njih) mogao dati naredbu za izvršenje zločina seksualnog nasilja, praktičari bi trebalo da prikupе informacije koje dokazuju da je počinitelj imao ovlašćenje da izda naredbu i da očekuje da će takva naredba biti izvršena.

Nagovaranje/podsticanje (Član 25(3)(b))

Informacija koja bi mogla dokazati da je navodni počinitelj nagovarao ili podsticao nekog drugog da počinі krivično delo seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom zakonu bi bila da je počinitelj ohrabrio, provocirao, podsticao ili ubeđivao direktne počiniocе da izvrše zločin.

Pomaganje i podsticanje (Član 25(3)(c))

U svrhu dokazivanja da je počinitelj pomagao i podsticao izvršenje seksualnog nasilja kao međunarodnog zločina, mora se pokazati da je počinitelj dao praktičnu pomoć direktnim počiniocima (npr. dajući sredstvo kojim je izvršen zločin) ili kroz ohrabivanje i moralnu podršku.

Odgovornost komandanata i drugih pretpostavljenih (Član 28)

Počinioci seksualnog nasilja, kao zločina po međunarodnom pravu, mogli su da izvrše krivična dela i u ulozi pretpostavljenih osoba ili komandanata direktnim počiniocima.

Ako je počinitelj vojni komandant, praktičaru su potrebne informacije koje pokazuju da su on ili ona imali stvarnu kontrolu nad podređenima, da su znali ili da je trebalo znati da podređeni izvršavaju krivična dela, da nisu uspeli da preduzmu odgovarajuće mere da spreče ili da kazne ili da prijave odgovarajućem telu u svrhu istrage, te je, kao rezultat toga, zločin i izvršen.

Ako je zločin počinila nadređena osoba koja je civilno lice, informacije koje praktičar prikupi moraju pokazati da je postojala hijerarhijska veza između nadređene osobe i direktnih počinioca na terenu, da je nadređena osoba znala ili da je svesno zanemarila informaciju koja je jasno ukazivala na to da podređene osobe čine zločine, da su zločini bili aktivnost unutar stvarne odgovornosti i kontrole nadređene osobe, da ta osoba nije uspela da preduzme sve neophodne i razumne mere da spreči zločin ili prijavi saznanja vlastima u svrhu istrage, te je, kao rezultat toga, zločin i izvršen.

“Nedostatak krivičnog procesuiranja za zločine seksualnog nasilja u domaćoj sudskoj praksi, ograničen obim međunarodnog krivičnog procesuiranja za ove zločine, i obim, na svetskom nivou, zločina seksualizovanog nasilja – a posebno u situacijama oružanih sukoba – još uvek dovode do priličnog broja nekažnjenih slučajeva...”

Jane Adong Anywar, Ženske inicijative za rodnu pravdu
(Women’s Initiatives for Gender Justice),
UNSC Debate, 2013

DEO 2: DOKUMENTOVANJE U PRAKSI	28
3. UVODNA RAZMATRANJA	29
3.1 Ne čini zlo	29
3.2 Obuka	29
3.3 Procene	30
(i) Istraživanje	30
(ii) Procene rizika	30
3.4 Sveobuhvatno planiranje	35
4. KLJUČNE TEME PRILIKOM PLANIRANJA	36
4.1 Koordinacija	36
4.2 Tumačenje	38
4.3 Organizovanje informacija	40
5. IDENTIFIKOVANJE PREŽIVELIH I DRUGIH SVEDOKA	41
5.1 Direktno identifikovanje	42
5.2 Posrednici	42
6. SVEDOČENJE	44
6.1 Informisani pristanak	45
6.2 Poverljivost	47
6.3 Upućivanja	48
7. INTERVJUISANJE	50
7.1 Okolnosti intervjua	52
7.2 Kontrolna lista pitanja za intervju	53
7.3 Vrste pitanja	54
7.4 Tehnike vođenja intervjua	56
7.5 Beleženje informacija o intervjuu	61
8. DODATNI IZVORI INFORMACIJA	61
8.1 Fizički dokazi	61
(i) Lokacije napada	63
8.2 Dokumentovani dokazi	66
(i) Vrste dokumenata	66
9. ČUVANJE INFORMACIJA	68
9.1 Čuvanje dokumenata i drugih fizičkih informacija	69
9.2 Čuvanje digitalnih informacija	69
9.3 Čuvanje pravnih/sudskih medicinskih informacija	70

DEO II: DOKUMENTOVANJE U PRAKSI

3. Uvodna razmatranja

3.1 „Ne čini zlo”

Uključivanje pojedinaca, njihovih porodica i zajednica u svrhu istraživanja i dokumentovanja informacija o seksualnom nasilju mora da se obavi tako da maksimalno uveća pristup pravdi za preživeli i da što više umanjí moguće negativne uticaje koje proces dokumentovanja može za njih imati.

Prilikom dokumentovanja informacija o seksualnom nasilju, praktičari se moraju potruditi da „ne čine zlo”, ili da umanje štetu koju bi nehotice mogli uzrokovati kroz svoje prisustvo ili u okviru svog mandata.

S tim u vezi, praktičari bi bar trebali sledeće:

1. da shvate rizike koji su uključeni u dokumentovanje seksualnog nasilja,
2. da se pobrinu da je osoblje koje radi na dokumentovanju seksualnog nasilja obučeno na odgovarajući način,
3. da se pobrinu da preživeli i svedoci daju svoj informisani pristanak za učestvovanje u istražnim radnjama,
4. da zaštite informacije koje su dokumentovali,
5. da se posebno potruđu u radu sa decom koja su preživela i svedocima.

Strateški pristupiti kako bi obezbedili da princip „ne čini zlo” bude primenjen tokom procesa dokumentovanja, kao što je ugrađen u celi Protokol.

3.2 Obuka

Praktičari bi trebalo da imaju odgovarajući nivo veština i obuku za bavljenje dokumentovanjem seksualnog nasilja. Praktičari bi posebno trebalo da:

- obezbede da su svi članovi tima, uključujući osobe koje obavljaju intervjue, prevodioci, analitičari i pomoćno osoblje, prošli odgovarajuću proveru, da su obučeni za dokumentovanje povreda u skladu sa osnovnim standardima koji su postavljeni u ovom Protokolu,
- obezbede da svi članovi tima poseduju znanja i iskustvo iz rada sa slučajevima seksualnog nasilja i da su, posebno, upoznati sa odgovarajućim tehnikama za vođenje intervjua, terminologijom i strategijama za obazrivo reagovanje na razotkrivanje seksualnog nasilja, kako kod preživelih i svedoka žena, tako i muškaraca,
- gde je to moguće, obučiti osoblje za rad sa traumom i o načinima kako prepoznati i reagovati na post-treumatske stresne poremećaje i rizik od samoubistva ili samopovređivanja.

U radu sa preživelim i svedocima decom,²⁹ praktičari posebno treba da:

- prođu obuku koja je specifična za pristup, intervjuisanje i upućivanje dece, kako bi se praktičarima omogućilo da odgovore na posebnu ranjivost i mogućnosti deteta,
- shvate kako primeniti princip „ne čini zlo”, poverljivost i informisani pristanak, posebno u radu s decom, uključujući i korišćenje tehnika prilagođenim starosnoj dobi u komunikaciji sa preživelim i drugim svedocima,³⁰
- prođu obuku za veštine intervjuisanja dece vodeći računa o dobnoj senzitivnosti kao i o tome da komunikacija sa veoma malom decom zahteva drugačije veštine od onih koje su potrebne za rad sa adolescentima,
- prođu obuku za tehnike za sprečavanje ponavljanja traume za decu, kao što je da im se dozvoli da osele telesne senzacije i emocije (drhtanje, truckanje i plač),
- shvate da jasne poteškoće, s kojima se različite grupe ranjive dece mogu suočavati, kao što je rizik odbijanja zajednice koje doživljavaju mlade devojke povezane sa naoružanim grupama i snagama.

3.3 Procene

Mogli bi se pojaviti problemi koje bi praktičari trebalo da detaljno procene i istraže pre početka rada na procesu dokumentovanja. Ta informacija bi mogla biti osnova na kojoj bi se mogao zasnivati plan dokumentovanja – potrebno je dosta pažnje i znanja o kontekstu zajednice da bi se osiguralo da osobe koje su preživele seksualno nasilje ne postanu obespravljene, da imaju pristup pravosuđu i da ne dođe do kompromitovanja njihove sigurnosti.

Praktičari bi trebalo da, kao prvi korak, procene koliko je to moguće da li su informacije koje su im potrebne već dokumentovali drugi praktičari i organizacije, da li su te informacije dostupne i da li je potrebno uraditi ponovno dokumentovanje, uključujući i intervju. Ponovno intervjuisanje će možda biti neophodno ako se nastoji doći do pravnog mehanizma. No, ako je mandat fokusiran na zagovaranje, onda to neće biti potrebno.

Pre intervjuisanja preživelih i drugih svedoka, ili prikupljanja bilo kakvih dodatnih informacija, praktičari bi trebalo: **(i) da istraže navodne zločine, kontekst i zajednicu; (ii) da procene rizik za preživele, praktičare i informacije i (iii) da odrede koje usluge su preživeli možda već dobili.** Praktičarima se savetuje da ove zadatke ne obavljaju određenim redosledom, već da ih istovremeno razmatraju. Na primer, nije moguće da se procene određeni rizici po sigurnost preživelih bez da se istraže obrasci ponašanja kod kršenja u određenom području; slično tome, istraživanje prepreka za odgovornost za preživele će svakako da obuhvati i određeni nivo procene rizika.

²⁹ Konvencija o pravima deteta definiše dete kao „svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako je, na osnovu zakona koji se odnose na dete u pitanju, punoletstvo ranije stečeno”. Razjašnjavanje tačne dobi pojedinca, preživele osobe/svedoka, predstavlja ključ za uspostavljanje načina za dobijanje informisanog pristanka, kao i mogućnosti implikacija za krivični postupak. U slučajevima gde deca nemaju izvod iz matične knjige rođenih, potrebno je da se koriste druge mere u svrhu identifikacije starosne dobi deteta, uključujući pregled evidencije krštenja, evidenciju rođenja u zajednici, kao i pregled privremenih ili vanrednih sistema koje uspostavljaju humanitarne organizacije. Za dodatna uputstva možete pogledati UNICEF, Istraživački centar „Innocenti” (Innocenti Research Centre), Innocenti Insight: Upis rođenja i oružani sukob (Birth Registration and Armed Conflict), 2007.

³⁰ Pogledati IRC, UNICEF, Briga o deci koja su preživela seksualno zlostavljanje: Uputstva za zdravstvene i psihosocijalne radnike u humanitarnom okruženju (Caring for Child Survivors of Sexual Abuse: Guidelines for Health and Psychosocial Service Providers in Humanitarian Settings), 2012.

(i) Istraživanje

Slede neke od ključnih tema, a posebno one u vezi sa dokumentovanjem seksualnog nasilja, s kojima bi se praktičari trebalo da se upoznaju na samom početku svojih istraga.

Neke od navedenih informacija će biti jednostavno dostupne iz javnih izvještaja, dokumentacije i sa web stranica. Neke informacije će zahtevati detaljnije istraživanje i možda će ih biti moguće dobiti od UN-a ili drugih međunarodnih organizacija, međunarodnih i domaćih NVO-a, lokalnih organizacija i organizacija na nivou zajednice i organizacija za teoretska istraživanja. Ostale informacije će biti dostupne praktičarima direktno i na lokaciji na kojoj rade u vlastitom državnom kontekstu. Praktičari možda neće biti u mogućnosti da odgovore na sva navedena pitanja pre samog procesa prikupljanja informacija. No, odgovarajući na što je više moguće postavljenih pitanja će omogućiti praktičare da urade bolje planiranje svog pristupa, prikupe najrelevantnije i najkorisnije informacije i da smanje rizik za preživjele/svedoke, ili i za sebe.

Uvodno istraživanje određenog zločina

- Kakva je rodna dinamika područja – kako na nivou države, tako i na lokalnom nivou – u kojem je došlo do povreda? Kakva su tradicionalna i kulturna verovanja u zajednici u vezi sa rodnim ulogama? Kako to može da utiče na mogućnost preživelih da prijave zločin seksualnog nasilja i da pristupe pravdi?³¹
- Kakvi su priroda i obim čina seksualnog nasilja koji se navodno dogodio? Kakav je uzorak ponašanja kod ovih krivičnih dela i kako se uklapaju u sveopšti uzorak ponašanja napada?
- Šta je zvanično prijavljeno? Kome su podnesene te prijave? Gde je ciljano na pojedince?
- Kakvo je razumevanje zajednice, kakav je njen stav prema različitim oblicima seksualnog nasilja, uključujući i ono usmereno na decu? Ako postoje, kakve su reperkusije prema preživelim/svedocima? Kako bi zajednica ili porodica reagovali ako bi saznali o zločinu seksualnog nasilja koji je izvršen spram člana njihove zajednice? Da li bi ta reakcija bila različita u zavisnosti od starosne dobi ili pola preživjele osobe/svedoka?
- Kakva je sigurnosna situacija i sa kakvim se poteškoćama suočavaju preživeli prilikom pokušaja da pristupe mehanizmima za preuzimanje odgovornosti?
- Kako su, ako su, različiti oblici seksualnog nasilja kriminalizovani? Šta se zahteva u pravnom smislu za dokazivanje optužbe za seksualno nasilje? Da li državni pravni sistem osigurava jednakost pred zakonom? Ako osigurava, da li je to primenjeno u praksi? Da li pravila postupka i dokazivanja omogućavaju ili otežavaju ostvarivanje pravde za preživjele? Na primer, da li se svedočenjima muškaraca i žena daje jednaka težina? Da li su uspostavljene specifične pravne odredbe vezane za decu?
- Na koji način se slučajevi istražuju i krivično gone na državnom i lokalnom nivou? Postoje li specijalne jedinice policije obučene za istragu i gonjenje po osnovu zločina seksualnog nasilja, uključujući i jedinice stručne za rad sa decom?

31 Koristan izvor informacija za sprovođenje ovog istraživanja je publikacija Ženske inicijative za rodnu pravdu, Tradicija jednakosti rodova (Gender Equality Traditions (GET)), kontrolna lista pod nazivom Kontrolna lista indikatora (Indicators Checklist) iz publikacije Rod u praksi: Uputstva i metode za adresiranje zločina na osnovu roda u oružanim sukobima (Gender in Practice: Guidelines and Methods to address Gender Based Crime in Armed Conflict), str. 9-14 (dostupno na adresi: http://www.iccwomen.org/whatwedo/training/docs/Gender_Training_Handbook.pdf).

- Koji oblici ostvarivanja pravde su dostupni preživcima/svedocima, kako formalno, tako i neformalno? Koje su prednosti i mane ovih oblika ostvarivanja pravde? Da li neformalni mehanizmi oslikavaju ili ukorenjuju rodne nejednakosti u državi? Da li se prema muškarcima i ženama jednako postupa u okviru neformalnih mehanizama? Kakve posledice mogu imati preživci/svedoci koji odaberu da ne istrajavaju sa uobičajenim mehanizmima, nego se radije obraćaju mehanizmima na nivou države (ako takvi postoje)? Da li osoba ima pristup do oba mehanizma? Da li deca imaju pristup do oba mehanizma?

Uvodno istraživanje konteksta

- Kakva je politička i sigurnosna situacija? Kakva je istorija sukoba ili neprijateljstava? Da li postoji istorija etničkog, verskog ili rasnog progona? Postoji li istorija specifičnog progona na osnovu roda (tj. ozbiljno ugrožavanje osnovnih prava po osnovu roda)?
- Ko je cilj napada? Da li su specifične grupe cilj napada? Da li su deca specifičan cilj napada? Kako se zna da su ove grupe cilj napada? Ko ih ciljano napada? Da li ih ciljano napadaju muškarci, dečaci, žene ili devojčice?
- Da li je bilo prijava ili zapisnika o drugim krivičnim delima izvršenim kao deo tog napada? Da li je bilo prijavljenih slučajeva pretresa kuća, hapšenja i zatvaranja civila, napada na sela ili na kontrolne rampe, ili prijava seksualne i torture koja nije seksualne prirode? Kakav je obrazac zločina?

Uvodno istraživanje o navodnim počiniocima

- Na koji način je organizovana vojna i sigurnosna infrastruktura? Koje naoružane grupe su aktivne u tom području? Kakav je njihov odnos sa lokalnim stanovništvom?
- Odakle dolaze naoružane grupe? S kim ili čim su povezane? Da li se ove grupe sastoje od muškaraca i žena? Da li se ove grupe sastoje od devojčica i dečaka? Kakve su različite uloge tih grupa?
- Kakva je (ako postoji) povezanost između navodne grupe počinilaca i snaga bezbednosti koje su prisutne u području na kojem bi se odvijao proces dokumentovanja? Da li počinioci, ili osobe povezane s njima, imaju uticaja na pogođenu zajednicu u vreme sprovođenja istrage?

Uvodno istraživanje dostupnih i korišćenih usluga

- Kakvu su medicinsku negu i psihosocijalnu podršku dobili preživci?
- Kakve su vrste zdravstvene, psihosocijalne, pravne i ekonomske pomoći dostupne preživcima/svedocima seksualnog nasilja? Kakvi su sistemi ili načini upućivanja?
- Koji akteri pružaju navedene servise na lokalnom, regionalnom i državnom nivou?
- Postoje li neke smetnje za preživce/svedoke prilikom pristupa navedenim uslugama (npr. zabrinutost za sigurnost, finansijske poteškoće, ili diskriminatorna ponašanja ili politike)?

(ii) Procene rizika

Prilikom planiranja dokumentovanja i istraživanja seksualnog nasilja, praktičari moraju izvršiti procenu opasnosti (stvarnih, zamišljenih ili mogućih) koje bi mogle učiniti štetu preživcima i drugim svedocima, zajedno sa rizikom da bi takve pretnje bile i ostvarene. Pre razvoja plana za dokumentovanje, praktičari treba da procene rizike i sigurnosnu situaciju za sve članove tima za dokumentaciju i one sa kojima će se obaviti intervjui. Potrebe osoblja, logistike, usmenog i pismenog prevođenja, sistemi za organizovanje informacija i strategije za pristup preživcima/svedocima će se lakše utvrditi nakon što se provede procena rizika po preživce/svedoke, tim praktičara i same informacije.

Procena rizika za preživce/svedoke

1. Rizici za preživce/svedoke povezane sa dokumentovanjem seksualnog nasilja obuhvataju:

- odmazda/zastrašivanje/pretnje navodnih počilaca/njihovih porodica/njihovih pristalica prema preživcima/svedocima i/ili njihovim porodicama,
- kažnjavanje, uključujući i fizičko zlostavljanje, od strane bliskih članova iz zajednice/podrobnice/negovatelja,
- prisiljavanje preživcih/svedoka da se pomire sa počiniocima (preživce/svedoke možda teraju da stupe u brak ili da žive sa počiniocima),
- nastojanja da se ostvari finansijski dobitak za porodice preživcih/svedoka postaju prioritet u odnosu na pravdu za preživce/svedoke,
- ponovno doživljavanje traume,
- odbacivanje od strane supruga, drugih članova porodice ili zajednice, što dovodi do izolacije, ili napuštanja dece,
- gubitak sredstava za život,
- gubitak pristupa školama i usmerenom obrazovanju za decu, i
- u nekim ekstremnim slučajevima, hapšenje i kažnjavanje – na primer, u slučajevima gde se polni odnosi van braka, ili homoseksualni odnosi kriminalizuju.

2. Pregled pitanja koja bi praktičari trebali da si postave

- Da li se u blizini nalazi zdravstvena ustanova i da li se može tamo otići? Da li ćete pružiti uslugu svim preživcima/svedocima sa kojima komunicirate ili samo nekima od njih, a ako nećete svima, ko će se onda pobrinuti za ostale?
- Da li će se proces dokumentovanja odvijati u područjima gde konflikti još traju, gde se počinioci i dalje nalaze, ili su preživeli/svedoci i dalje pod rizikom zastrašivanja, daljih napada (uključujući i odmazdu zbog razgovora) ili raseljenja? Ako je to tako, kakvu ćete strategiju usvojiti da biste prevazišli ove probleme?

- Da li je informacija o lokaciji nekog mesta dobijena od preživele osobe/svedoka koji je pod rizikom u slučaju da se ta informacija može povezati s njim/njom? Ako je to tako, kakve ćete mehanizme pokrenuti da zaštitite preživelu osobu/svedoka ili izvor informacija od bilo kakvog rizika?
- Da li će poseta određenom mestu zločina dovesti one pojedince, koji su vam otkrili tu lokaciju, u veću opasnost? Ako hoće, da li postoji drugi način (recimo, putem posrednika) da se dobiju informacije o tim lokacijama?
- Sa kakvim se posebnim rizicima suočavaju deca, ako bi ona javno istupila? Da li bi deca bila stigmatizovana ili izolovana ako bi prijavila zločin? Kakvi protokoli su uspostavljeni za rešavanje identifikovanih rizika ili štete po decu?
- Da li ste uzeli u obzir kako vlastito shvatanje o rizicima, tako i shvatanje preživelih/svedoka? Praktičari se moraju dogovarati sa preživelim/svedocima, jer su oni jedini koji su svesni određenih pojedinačnih, lokalnih ili rizika koji su specifični za datu zajednicu.

Procena rizika za praktičara

1. Da li su rizični pristup području i putovanje unutar njega?

- Postoji li rizik od oružanih grupa, terorista ili kriminalnih mreža koje deluju u tom području ili na samoj lokaciji?
- Da li vaš tim rizikuje da bude specifični cilj napada? Da li postoji rizik da bi vi ili vaš tim mogli postati predmet pretnji počinioca, njihovih porodica i pristalica (ovo je posebno problematično za domaće praktičare)?

2. Da li ste uzeli u obzir ostale rizike, koji nisu fizičke prirode? (posebno se odnosi na domaće NVO-e)? Na primer, domaćim NVO-ima bi se moglo pretiti sa poništavanjem registracije ako nastave s radom.

3. Da li su određene lokacije sigurne za posetu?

- Da li je pristup području ili lokaciji siguran i ne pretili mu rizik od poplava, klizišta ili ekstremnih vremenskih uslova?
- Da li su određene lokacije predaleko da bi se posetile bez noćenja na putu, a ako jesu, da li je moguće naći prenoćište?
- Postoji li rizik od neeksplozivnih ubojitih sredstava na lokaciji?
- Da li se lokacija nalazi unutar ili blizu građevinski nestabilne zgrade?

4. Šta bi se desilo da vas pronađu sa informacijama i dokazima koje posedujete?

5. Kakve procedure možete da uspostavite kako biste ublažili rizike?

- Imate li sigurnosni ili plan evakuacije?
- Imate li komunikacijski plan?

- Da li ćete imati odgovarajuću opremu da reagujete na eventualnosti? Na primer, da li ćete imati dovoljne količine goriva, zaliha, prve pomoći i uređaja za komunikaciju?
 - Da li vaš tim može doći do obližnje zdravstvene ustanove?
 - Ako je neophodno, možete li ukloniti vidljive oznake sa svojih vozila i opreme?
 - Imate li plan, proceduru i mogućnosti upućivanja u slučaju vanredne pomoći ili prevoza nekog od preživelih/svedoka, dece bez roditelja ili drugih pojedinaca koje možete zateći na nekoj lokaciji?
6. Postoji li rizik za vas ili vaš tim da doživite indirektnu traumu? Prilikom rada sa indirektnom traumom, praktičari koji se bave velikom količinom slučajeva, treba da vode računa da idu na produžene/česte odmone, kako bi se oporavili. Praktičare treba ohrabriti da govore o stresu kroz koji prolaze.

Procena rizika po informaciju

- Imate li plan kako da prikupite i sačuvate informacije na siguran način?
- Kako ćete čuvati informacije koje prikupite da, tako da budu sigurne i ostanu poverljive? Kada, zašto i kako ćete uništiti informacije u slučaju rizika od konfiskovanja? (**pogledati deo 9, „Čuvanje informacija”**).
- Kako ćete transportovati informacije i dokaze koje prikupite?
- Da li ste u mogućnosti da održite „lanac čuvanja” i da li imate kapacitete da se pobrinete za sigurnost informacija na duže vremenske periode? (**pogledati Dodatke 6 i 7, „Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja” i „Dokumentovani dokazi: principi lanca čuvanja”**).

3.4 Sveobuhvatno planiranje

Pre pokretanja procesa dokumentovanja seksualnog nasilja, praktičari moraju da formulišu jasnu strategiju ili plan koji će uzeti u razmatranje navedena pitanja i dati odgovore na sledeća pitanja u svetlu vašeg istraživanja i procene rizika.

- **Zašto dokumentujete seksualno nasilje?** Kakav rezultat, ili više njih, očekujete?
- **Imate li dovoljne kapacitete da pravilno dokumentujete seksualno nasilje?** Da li se obučeni, opremljeni i spremni za to na odgovarajući način? Da li ste svesni pravnog okvira unutar kojeg radite?
- **Šta ćete uraditi sa informacijama?** Kako ćete ih sigurno organizovati, proceniti i sačuvati? Kome ćete ih dostaviti? Šta ćete javno objaviti i kako ćete nastojati da informacije ostanu poverljive?

- **Kako ćete odabrati prioritete i tragove koje ćete pratiti?** Možda ćete imati više informacija koje treba dodatno istražiti nego što ćete imati resursa – ako se to desi, kako ćete donositi odluku o tome šta dodatno istražiti?
- **Na šta će se vaša nastojanja fokusirati?** Šta je osnova za odabir fokusa na neko određeno područje, incident ili zajednicu? Da li će vaša strategija biti geografska, tematska ili kombinacija obe?
- **Kakve sigurnosne opasnosti po preživjele, informacije i vaš tim trebate razmotriti?** Kakve strategije biste mogli usvojiti da ublažite te rizike? Kakve opcije upućivanja možete uspostaviti?
- **Kako ćete vršiti dokumentovanje?** Kakve su vaše potrebe u smislu logistike, finansija i stručnosti?
- **Koji izvori informacija su vam dostupni?** Kojim izvorima informacija ćete nastojati da pridete? Kako ćete im pristupiti? Na koje izvore informacija ćete se ograničiti?
- **Kako ćete komunicirati sa zajednicama i preživelim u svrhu istraživanja ?** Koje procese ćete koristiti za dobijanje informisanog pristanka, uključujući i pristanak maloletnika?
- **Koliko vremena ćete posvetiti ovome?** Kakva su vaša vremenska ograničenja?

4. Ključne teme prilikom planiranja

4.1 Koordinacija

Moglo bi se desiti, u bilo kojem momentu, da se primenjuje više aktivnosti u cilju prikupljanja, bilježenja i analiziranja informacija o seksualnom nasilju u područjima zahvaćenim sukobom. Ovo se posebno odnosi na područja za koja se veruje da je seksualno nasilje veoma zastupljeno, tamo gde su već uspostavljene humanitarne aktivnosti, ili gde su pokrenute zvanične državne ili međunarodne istrage. Postojanje više oblika i linija istrage bi moglo da bude štetno za pojedince i zajednice, moglo bi da utiče na kvalitet prikupljenih informacija i mogućnost njihovog korišćenja na krivičnom sudu, a takođe i da utiče na rad organizacija koje su aktivne u tom području. Sledi pregled nekih od posledica višestrukih istraživanja.

- Preživeli/svedoci mogu biti u situaciji da ponavljaju svoju priču u brojnim prilikama, u različite svrhe, različitim ljudima. U nekim situacijama to može dovesti do ponovne traumatizacije. Stalno postavljanje pitanja, bez obzira koliko pažljivo, se preživeloj osobi/svedoku može učiniti kao saslušavanje.
- Zamor u proceni – zajednice postaju zasićene višestrukim istraživanjima, ometanjem i obećanjima bez ostvarenja pomoći.
- Pojedinci i zajednice se suočavaju sa rizikom od povećane pažnje i percepcije da izdaju članove vlastite zajednice ili da optužuju druge.

Da bi se ostvarilo poštovanje preživelih/svedoka, kao i da bi se osiguralo prikupljanje najrelevantnijih informacija, ove procese treba koordinirati gde god je to moguće. S tim u vezi, praktičari treba da:

- razviju odnose sa drugim organizacijama pre putovanja u neko područje, a gde god je to moguće, treba da procene vrstu, kvalitet, frekvenciju i svrhu informacija koje bi mogli, ili ne, prikupiti,
- saznaju više o postojećim mehanizmima koordinacije o pitanjima nasilja po osnovu roda, na državnom, regionalnom i lokalnom nivou, te da budu upoznati sa postojećim sistemima koji im mogu omogućiti razmenu informacija i pristup podacima, kao i obezbediti zaštite preživelih/svedoka,
- budu upoznati sa sigurnosnom situacijom i ostalim okolnostima drugih organizacija koje se bave prikupljanjem informacija; određene organizacije bi mogle da prikupljaju informacije na diskretan način i ne bi trebalo da šalju javne zahteve za informacije,
- budu upoznati o organizacijama i pojedincima koji su zlostavljali zajednicu putem manipulacije informacijama, preteći im posledicama ukoliko ne istupe u javnost, kao i širenjem lažnih informacija s ciljem podrivanja procesa dokumentovanja,
- budu upoznati sa postojećim sistemima prikupljanja podataka o seksualnom nasilju: njihovom svhom, kako se sprovode i ograničenjima koja postoje u vezi sa deljenjem informacija koje prikupe, a ovo obuhvata informacijski sistem za pitanja nasilja po osnovu roda (Gender-Based Violence Information System) (GBVIMS)³² i Sporazum o praćenju, analizi i izveštavanju (Monitoring, Analysis and Reporting Arrangements) (MARA)³³ koji su uvedeni Rezolucijom 1960 UN-ovog Saveta bezbednosti,³⁴
- poštuju mandat drugih organizacija koje rade sa zajednicama po različitim programima; pružaoci usluga često rade s ciljem da ponude nepristrasnu pomoć svima, a posredovanje u sukobu, zadržavanje nezavisnosti po pitanju krivičnih postupaka i integrisanje cele zajednice predstavljaju ključ za uspešnost tog posla. Praktičari treba da preuzmu dodatne mere opreza prilikom posete organizacijama i zajednicama u izbegličkim i raseljeničkim kampovima i lokacijama, kancelarijama humanitarnih radnika, klinikama i sigurnim mestima u zajednici. Gde god je to moguće, posetu treba planirati unapred i izbegavati pojavljivanje i traženje informacija bez najave,
- imate na umu da je pružanje usluga preživelim/svedocima često zasnovano na očekivanju poverljivosti koja se ne bi trebalo prekršiti, uključujući i poverljivost u smislu razmene anonimnih podataka koji se mogu koristiti da se uspostave obrasci ponašanja, lokacije, odgovor i vrsta seksualnog nasilja koja se desila.

32 Inicijativa GBVIMS koju su 2006. godine pokrenuli UNOCHA, UNHCR i IRC je stvorena zbog harmonizovanja prikupljanja podataka o nasilju na osnovu roda (GBV) u humanitarnim okruženjima, u svrhu pružanja jednostavnog sistema za GBV za voditelje programa, kako bi prikupljali, čuvali i analizirali svoje podatke i kako bi im se omogućila sigurna i etička razmena podataka o prijavljenim incidentima GBV-a. (Pogledati <http://www.gbvims.org>).

33 Svrha MARA-e je da obezbedi sistematsko prikupljanje pravovremenih, tačnih, pouzdanih i objektivnih informacija o seksualnom nasilju prema ženama, muškarcima i deci, u kontekstu sukoba u svim situacijama koje predstavljaju razlog za brigu. Informacije koje se prikupljaju putem MARA-e se koriste da se promovišu povećane i pravovremene aktivnosti u svrhu prevencije i odgovora na seksualno nasilje povezano sa sukobima. Pogledati Napomenu „Privremena uputstva”: Sprovođenje rezolucije Saveta bezbednosti 1960 (2010) o ženama, miru i sigurnosti (Seksualno nasilje povezano sa sukobima) (Provisional Guidance Note: Implementation of Security Council Resolution 1960 (2010) on Women, Peace and Security (Conflict-related Sexual Violence)).

34 OP8, UN Savet bezbednosti, Rezolucija Saveta bezbednosti 1960 (2010) [o ženama, i miru i sigurnosti], 16. decembar 2010. godine, S/RES/1960 (2010).

- imate na umu Rezoluciju 1888 UN-ovog Saveta bezbednosti,³⁵ prema kojoj se vladine i UN agencije i NVO-i, kako na državnom, tako i na međunarodnom nivou, pozivaju da pruže podršku za bolje praćenje, dokumentovanje i prijavljivanje zločina seksualnog nasilja. Pružaoci usluga i druge institucije koje daju podršku preživelim, mogu odabrati da odgovore na taj poziv tako što će podeliti informaciju o preživelim u skladu sa etičkom praksom i informisanim pristankom preživelih.

4.2 Tumačenje

Tumači često predstavljaju ključni deo tima s kojim radi praktičar. Tumači treba da dobiju odgovarajuću obuku, ne samo po pitanju samog prevođenja, nego i iz oblasti rada sa preživelim/svedocima seksualnog nasilja, a gde je to potrebno, i iz oblasti rada s decom.

Tumači treba da budu u mogućnosti da timu praktičara daju odgovarajući prevod tokom kontakta koji praktičar može ostvariti sa članovima zajednice, uključujući i podršku tokom vođenja intervjua. Oni bi trebalo da budu u mogućnosti i da pruže odgovarajuće lingvističko i kulturološko tumačenje ključnih reči, ponašanja i izraza koji se povezuju sa seksualnim nasiljem u određenoj sredini, bez promene ili uticaja na informaciju koju pruža preživela osoba ili svedok.

Tumač treba da bude u mogućnosti da radi oprezno i profesionalno, u skladu sa etičkim principom „ne čini zlo”, a posebno tokom intervjua. Takođe, moraju u potpunosti shvatiti koncept informisanog pristanka i ponašati se u skladu sa kodom poverljivosti po kojem tim radi.

Tumači bi posebno trebalo da:

- se osećaju ugodno, sa sigurnosne tačke gledišta, radeći u datom regionu i u okviru konteksta u kojem će praktičar od njih tražiti da rade,
- razumeju lokalni kontekst, ali biti objektivni sa svoje tačke gledišta,
- imaju iskustvo (i da budu osetljivi) spram međusobne veze između seksualnog nasilja i lokalne kulture i razumeju na koji način bi ova pitanja mogla da utiču na komunikaciju sa osobama koje intervjuišu,
- se ne osećaju neugodno sa detaljima teme seksualnog nasilja i terminologijom, uključujući reči i eufemizme koji bi se mogli koristiti za opisivanje seksualnog nasilja u tom području,
- koriste samo reči preživelih/svedoka i voditelja intervjua; vlastite reči ne bi trebalo da se koriste tokom intervjua,
- budu osetljivi spram potreba pojedinaca i mogućnosti dece – uključujući obuku o tehnikama za rad sa specifičnim komunikacijskim poteškoćama koje imaju deca,
- pokažu empatiju, ali ne sažaljenje, šok ili osuđivanje,

35 Svrha MARA-e je da obezbedi sistematsko prikupljanje pravovremenih, tačnih, pouzdanih i objektivnih informacija o seksualnom nasilju prema ženama, muškarcima i deci, u kontekstu sukoba u svim situacijama koje predstavljaju razlog za brigu. Informacije koje se prikupljaju putem MARA-e se koriste da se promovišu povećane i pravovremene aktivnosti u svrhu prevencije i odgovora na seksualno nasilje povezano sa sukobima. Pogledati Napomenu „Privremena uputstva”: Sprovođenje rezolucije Saveta bezbednosti 1960 (2010) o ženama, miru i sigurnosti (Seksualno nasilje povezano sa sukobima) (Provisional Guidance Note: Implementation of Security Council Resolution 1960 (2010) on Women, Peace and Security (Conflict-related Sexual Violence)).

- imaju senzibilno shvatanje uticaja koje bi njihovo fizičko prisustvo moglo imati na preživjele/ svedoke i oprezno ući i kretati se po sobi i sesti na način koji neće zastrašiti preživjelu osobu/svedoka, ili koji bi mogao biti shvaćen kao pretnja.

Sledi pregled onoga što tumač *ne bi smeo*:

- Da govori bilo kakve reči u vezi sa informacijom koju daje preživjela osoba/svedok, osim onih koje je izgovorila ta osoba. Tumač nije učesnik konverzacije, nego neophodno sredstvo za vođenje razgovora osobe koja vodi intervju i osobe koju intervjuiše. Reči koje se razmenjuju između tumača i preživjele osobe/svedoka treba da budu ograničene na stvari bez značaja za sam intervju, kao što su uputstva gde sesti i prijateljska razmena informacija, a do same komunikacije ovog tipa treba doći samo za vreme pauza u procesu intervjuisanja.
- Da objašnjava nešto preživeloj osobi/svedoku ili osobi koja vodi intervju, osim u slučaju kada praktičar izričito zatraži da to uradi.
- Da menja bilo čije reči. Ako preživjela osoba/svedok koristi eufemizam, tumač treba da koristi istu reč u prevodu praktičaru i da navede da to može da ima i drugačije značenje, kako bi praktičar bio u prilici da postavi pitanje kojim će se termin objasniti.
- Da izostavi delove intervjua koje, po svom viđenju, smatra nevažnim.
- Da daje predloge o tome kako voditi intervju.

Prilikom odabira tumača

- Odvojite odgovarajuća finansijska sredstva i kadrove kako bi pronašli i zadržali obučene, nezavisne tumače. Takve osobe nisu uvek lako dostupne.
- Nikada nemojte koristiti članove porodice kao tumače, zbog poverljivosti informacija. Iz istog razloga, tumači iz iste zajednice iz koje dolaze preživjeli/svedoci bi trebalo biti korišćeni tek kao poslednja opcija - posebno se to odnosi na domordačke zajednice.
- Odvojite dovoljno vremena da procenite potencijalne tumače. Proverite svakog potencijalnog tumača da li ima krivični dosije, da li je nepristrasan, poverljiv, ima li dovoljno kapaciteta za taj posao, da li je povezan s nekim i ima li mogućnosti rada s decom.
- Imajte na umu da pol, starost, identitet i etnička, kulturološka i politička povezanost tumača mogu imati uticaja na dubinu poverenja preživjele osobe/svedoka prema tumaču, no budite oprezni prilikom razmatranja datih faktora, kako ne biste posmatrali osobu iz ugla stereotipa ili progoniteljske ideologije .
- Pre zapošljavanja, obavezno razmotrite lične stavove kandidata o seksualnom nasilju i rodnoj ravnopravnosti. Osigurajte postojanje određenog stepena udobnosti sa terminologijom iz oblasti seksualnog nasilja, kako nelagoda tumača (npr. teskoba, šok), ne bi imala negativan uticaj na proces prikupljanja dokaza.
- Gde je to moguće, uključite i muške i ženske tumače u svoj tim.
- Prilikom intervjuisanja dece, koristite samo prevodeoce koji su dobili posebnu obuku i koji imaju ranije iskustvo u radu s decom.

4.3 Organizovanje informacija

Način na koji se informacije prikupljaju, organizuju i čuvaju predstavlja ključan aspekt procesa dokumentovanja i treba ga pažljivo promisliti pre bilo kog rada na dokumentovanju. U idealnim uslovima, trebalo bi da se koristi elektronska baza podataka u koju se unose sve prikupljene informacije. Podaci treba da budu interno povezani i treba da obuhvate bar sledeće informacije (**takođe pogledati deo 9, „Čuvanje informacija“**):

- lične podatke o svakoj intervjuisanoj preživeloj osobi/svedoku,
- zabrinutost za sigurnost svake preživеле osobe/svedoka koji je intervjuisan,
- dokaz o informisanom pristanku na učešće u intervjuu,
- svedočenje koje su ta preživela osoba/svedok dali,
- dokumentarne informacije koje je dala ta preživela osoba/svedok,
- informacija u vezi postojanja zdravstvenih problema ili policijskog dosijea,
- fotografske ili audeo-vizuelne informacije vezane za tu preživelu osobu/svedoka,
- ako je moguće, prevod navedenog.

Ako je to ikako moguće, baza podataka bi trebalo da bude dovoljno razvijena na način da omogućava pretragu podataka po različitim kriterijima.

5. Identifikovanje preživelih i drugih svedoka

Identifikovanje preživelih i drugih svedoka seksualnog nasilja ponekad može biti teže od identifikovanja preživelih i drugih svedoka drugih zločina po međunarodnom pravu. Čak i u područjima gde je urađeno više prijava seksualnog nasilja, preživeli i drugi svedoci možda nisu spremni da formalno istupe zbog mnogobrojnih razloga. Preživeli možda ne žele da rizikuju doživljavanje traumatičnog podsećanja na seksualno nasilje, misle da se seksualno nasilje desilo zbog njihove krivice, ili misle da im niko neće verovati ako nemaju dokaz da se desilo. Zavisno od društvenog i tradicionalnog, ili kulturološkog konteksta, osobe koje su preživeli zločin seksualnog nasilja mogu biti pod određenim rizikom, ili mogu biti izmanipulisani u svojoj zajednici. To može doći od članova grupe počilaca koja je u blizini, ili čak od zajednice ili porodice koji bi mogli da se ponašaju na način da optužuju preživelu osobu, da čine da se oseća postidičeno, da je kažnjavaju, ili da koriste seksualno nasilje kao izgovor da preživelu osobu odvoje od njenog doma, porodice, izvora prihoda ili mogućnosti obrazovanja. Preživeli možda žele, ali nisu u mogućnosti da progovore o tome. Neki, možda, imaju posebne poteškoće, ako se radi o osobama sa mentalnim ili fizičkim nedostacima.

Važno je stvoriti okruženje puno podrške i sigurnosti u kojem se preživeli osobe i svedoci osećaju sigurno da istupe i prijave zločin. Ako se savetuju aktivnosti poput uključivanja, odredite nivo uključivanja koji je neophodan pre prijema informacija o slučajevima seksualnog nasilja u bilo kojoj zajednici. Uz to, praktičari bi trebalo da imaju na umu da se korisne informacije o seksualnom nasilju mogu dobiti iz mnogih izvora, a ne samo od preživelih/svedoka. (**Pogledati deo 6, „Svedočenje“**.)

5.1 Direktno identifikovanje

Preživeli i drugi svedoci će ponekad sami, svojom voljom, istupiti i ponuditi svoje svedočenje. Praktičari treba da budu dobro pripremljeni da odgovore brzo, efikasno i sigurno kada se to desi. Većina istraživanja, procena rizika i planova bi trebalo da budu uspostavljeni pre nego se praktičari uključe u rad sa preživelim/svedocima.

Preživeli se ponekad identifikuju direktno kroz procenu, kroz snimanje situacije i putem drugih vrsta ispitivanja. U tim slučajevima, bitno je da kontakt sa preživelim/svedocima bude urađen u skladu sa izričitom željom i na način na koji bi oni više voleli, onda kada se slože da učestvuju u proceni, uključujući i njihov mogući zahtev da ostanu anonimni ili preduzimajući bilo koje mere zaštite pre ostvarivanja kontakta.

Identifikovanje dece. Pristup deci koja su preživela ili svedočila seksualnom nasilju mora da se uradi uz dosta pažnje - ako praktičar nije siguran da može stupiti u kontakt s detetom na odgovarajući način, ako nije u mogućnosti da garantuje da će deca biti pravilno upućena, ili ne zna kako da pristupi resursima za podršku deci u slučaju krize, onda bi trebao da se suzdrži od ostvarivanja kontakta. Praktičari treba da imaju na umu da, ukoliko stupe u kontakt sa decom za koju misle da su povređena, informaciju o tome treba da prenesu odgovarajućim vlastima.

U slučaju kada su deca, koja su povezana sa oružanim grupama i snagama, osobe koje su počinile seksualno nasilje, praktičar mora imati na umu da deca, koja počinu delo seksualnog nasilja, su često izmanipulisana ili prisiljena na to, te da su i sama žrtve. Decu treba smatrati preživelim/svedocima, a ne počinocima, u skladu sa UN-ovim uputstvima o pitanjima pravosuđa koja uključuju decu žrtve i decu svedoke zločina (UN Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime)³⁶ i UN-ovom konvencijom i pravima dece (UN Convention on the Rights of the Child).³⁷

5.2 Posrednici

Posrednici su pojedinci koje praktičari mogu angažovati da im pomognu prilikom identifikacije i povezivanja sa članovima u zajednici, za prevazilaženje kulturoloških i društvenih barijera i za identifikaciju potencijalnih preživelih i drugih svedoka. Posrednici se mogu koristiti u slučajevima gde praktičar nije naviknut na zajednicu, njene članove i dinamiku, gde preživeli i drugi svedoci mogu biti u opasnosti ukoliko ih praktičar sam kontaktira, ili gde su preživeli i drugi svedoci osetljivi na kontakte sa osobama van svoje zajednice.

Posrednici mogu biti veoma efikasni sagovornici iz zajednice, iako se treba pobrinuti da se osigura postojanje njihove nepristrasnosti. Oni su obično članovi lokalnih organizacija, državnih i međunarodnih nevladinih organizacija (NVO-a), pružaoci i članovi drugih mreža iz zajednice, kao i struktura podrške, kao što su crkve ili ženske grupe.

Sledi pregled onoga šta bi praktičari trebalo da urade pre pokušaja da identifikuju preživeli i druge svedoke putem posrednika.

- Dobiju informacije o svim akterima, koji deluju u zajednici, koji okružuju preživeli/svedoke da bi omogućili praktičarima da na učinkovit način odaberu prave posrednike. Ovo obuhvata utvrđivanje društvene hijerarhije, uključujući vođstvo žena unutar zajednice (npr. starešine, babice, učiteljice, žene poglavice ili žene koje su verske vođe). Svaka zajednica

³⁶ UNICEF, UNODC, Uputstva o pravnim pitanjima koja se tiču dece žrtava i dece svedoka zločina (Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime), 2005. Zvanična verzija UN smernica o rezoluciji ekonomskog i društvenog veća (UN Guidelines see Economic and Social Council resolution) 2005/20, iz 22. jula 2005. Navedena verzija, koju su proizveli UNICEF i UNODC uz podršku Istraživačkog centra „Innocenti“, predstavlja uputstva za decu i stručnjake koji se bave decom i nije zvanični UN-ov dokument.

³⁷ Generalna skupština UN-a, Konvencija o pravima deteta, 20. novembar 1989.

ima strukturu vođenja i svaka zajednica žena će imati vođu ili više njih, koji bi mogli potpomoći ili onemogućiti kontakt praktičara sa preživcima/svedocima. Žensko vođstvo obično služi kao ključna podrška u radu koji tim obavlja, ali samo onda kada tim radi vođen principima, na uljudan i otvoren način.

- Prilikom nastojanja da se identifikuju muškarci koji su preživeli nasilje, potražite odgovarajuće posrednike – na primer, članove organizacija građanskog društva koje rade samo sa muškarcima – istovremeno, budite svesni specifičnih kulturoloških stavova i senzibiliteta koji okružuje seksualno nasilje nad muškarcima.
- Pažljivo procenite da li će proaktivno traženje preživelih i drugih svedoka putem posrednika ugroziti preživele i druge svedoke, pojedinačne članove zajednice ili organizacije s kojima kontaktiraju. Posebno procenite da li posrednici sile ljude na učešće ili razotkrivaju preživele i da li je njihovo ponašanje u skladu sa osnovnim etičkim standardima.
- Pobrinite se da posrednici naprave prioritete prilikom identifikovanja dece, a posebno one u ranjivim grupama kao što su deca bez roditeljskog staranja ili raseljena deca, kao i deca povezana sa naoružanim grupama i snagama.
- Imajte na umu bilo kakve podele unutar zajednice, kao i to da li članovi iz suprotnih „grupa” žive zajedno u istoj zajednici.
- Ako nije opasno, radite u bliskoj saradnji sa članovima zajednice, vođama u zajednici, zdravstvenim radnicima i grupama za podršku, kao i institucijama u cilju identifikovanja mogućih preživelih i svedoka.
- Povežite se sa lokalnim organizacijama i pokrenite inicijative kako biste omogućili preživcima i ostalim svedocima da istupe, a to uključuje i razvoj foruma za osnaživanje žena, sigurna mesta, poverljivost i ostale mere zaštite.
- Proverite svakog potencijalnog posrednika (da li ima krivični dosije, da li je nepristrasan, poverljiv, ima li dovoljne kapacitete za tu ulogu, da li je s nekim povezan i ima li sposobnosti da radi sa decom).
- Pobrinite se da ni sam praktičar, niti neko od posrednika, ne budu shvaćeni kao osobe koje nude neku vrednost u razmenu za svedočenje, uključujući finansijsku i drugu materijalnu pomoć ili povećan pristup pomoći. No, to ne bi trebalo da spreči upućivanje na servise, što bi trebalo uraditi gde god je moguće (**pogledati Dodatak 5, „Upućivanje osoba koje su preživele seksualno nasilje na pomoć”**).
- Postavite jasna očekivanja sa posrednicima u vezi s njihovom ulogom i ograničenjima iste, kao i nivoom podrške i uputstva koje mogu očekivati od praktičara.
- Pobrinite se da svi posrednici imaju pouzdan način kontaktiranja praktičara.
- Dokumentujte kontakte praktičara sa posrednicima tako da mogu obrazložiti svaku odluku koju su doneli u vezi sa datim posrednicima.
- Setite se da se pobrinete da posrednici ne postanu deo istrage mimo mandata koji nosi njihova uloga i kapacitet.

- Ograničite količinu informacija koju bilo koji posrednik dobija o tipu preživelih/svedoka koje praktičar traži.
- Izbegavajte da bilo koji od posrednika daje instrukcije preživelim/svedocima koje je taj posrednik identifikovao.

6. Svedočenje

Svedočenje preživelih/svedoka često predstavlja informaciju koja je, u većini slučajeva, prva dostupna praktičarima, no istovremeno je to i vrsta informacije koja se mora obraditi sa najvećom pažnjom. Preživeli/svedoci mogu praktičarima dati ključne informacije o samom napadu – bilo da su ga doživeli ili da su ga posmatrali – no, oni mogu dati i informacije o kontekstualnim elementima vezanim za taj napad i o počiniocima i načinu učešća u krivičnom delu kojem su svedočili. „Pregledači” svedoci, kao što su doktori, sestre, savetnici i lokalne vođe koji bi mogli imati informacije o mnogim preživelim/svedocima, o vremenu i lokaciji čina, su veoma važni u uspostavljanju kontekstualnih elemenata potencijalnih zločina.

Svedočenje mogu dati:

- preživeli/svedoci seksualnog nasilja,
- članovi porodice, članovi zajednice, pružaoci usluga, humanitarni radnici ili osobe iznutra koje su svedočile ili znaju o napadu, tako što su, na primer, svedočili samom napadu, čuli o njemu od preživelih/svedoka, ili tako što su lečili preživelu osobu/svedoka nakon napada,
- članovi porodice, članovi zajednice, pružaoci usluga i humanitarni radnici, koji mogu dati informacije o okolnostima napada, o zločinima koji su u toku, široko rasprostranjeni ili namerni napadi, o lokacijama i vrsti dodatnog dokaznog materijala, o navodnim počiniocima, strukturi komande, prirodi i vrsti sukoba, političkoj situaciji i dinamici lokalne moći,
- osobe iznutra i bivši članovi sigurnosnih snaga ili oružanih grupa, koji mogu dati informacije o okolnostima napada, o zločinima koji su u toku, široko rasprostranjeni ili namerni napadi, o lokacijama i vrsti dodatnog dokaznog materijala, navodnim počiniocima, strukturi komande, prirodi i vrsti sukoba, političkoj situaciji i dinamici lokalne moći. Počinioci koji su se pokajali su često osobe koje mogu dati najznačajnije dokaze koji vode direktno do počinioca – no, prilaženje svedocima iznutra je nešto što treba da rade samo obučeni istraživači i sa što većom dozom osetljivosti.

Uz to, praktičari i posrednici ne bi trebalo da traže samo one preživele/svedoke koji bi mogli da imaju informacije koje se odnose samo na dati čin, nego i one pojedince koji bi mogli da budu od pomoći prilikom dokazivanja kontekstualnih elemenata zločina, ili koji bi mogli da identifikuju počinioce i vrstu odgovornosti. Praktičari bi trebalo da budu svesni toga da korisne informacije mogu dobiti:

- od svih članova zajednice, a ne samo onih koji su najglasniji, istaknuti, obrazovani, otvoreni ili koji su uobičajene vođe; i
- van same zajednice, uključujući članove organizacija koje rade u tom području, koji su možda i sami svedoci ili imaju saznanja koja se mogu pokazati korisnima tokom procesa dokumentovanja.

6.1 Informisani pristanak

Poštivanje principa „informisanog pristanka” je ključno u procesu prikupljanja informacija o seksualnom nasilju, bez obzira na prirodu dobijenih informacija. Svi preživeli i svedoci, pre intervjua ili pregleda, moraju dati informisani pristanak da se fotografišu, da se zabeleži njihova informacija, da se upute u bilo koji od servisa podrške i da se njihove informacije i podaci za kontakt daju trećim stranama.

Dobijanje informisanog pristanka pre dokumentovanja svedočenja osigurava preživeloj osobi/ svedoku da zadrži potpunu kontrolu nad vlastitim iskustvima, i da bude voljan i upoznat učesnik u procesu ostvarivanja pravde. Nedostatak informisanog pristanka predstavlja kršenje prava preživelih/svedoka, pokazuje nedostatak poštovanja prema toj osobi i nanosi joj štetu. Rezultati intervjua koji je urađen bez dobijanja odgovarajućeg i informisanog pristanka mogu biti odbijeni tokom pravnog postupka, na osnovu toga da je informacija dobijena pod određenom vrstom prinude ili prisile, ili da je zasnovana na lažnim obećanjima.

Informisani pristanak ne predstavlja samo osnovni princip učešća u pravosudnom procesu; on je i etička obaveza svake osobe koja prikuplja informacije od preživelih/svedoka o zločinima po međunarodnom pravu, uključujući i teška kršenja ljudskih prava.

Značenje informisanog pristanka

Sve osobe koje daju informacije o seksualnom nasilju ili koje pristaju na prikupljanje podataka, moraju o tome da budu informisani i moraju da shvate:

- svrhu i sadržaj procesa prikupljanja podataka;
- značenje poverljivosti i kako se ona ispunjava ili ne ispunjava u vezi sa informacijama koje daju;
- procedure koje će uslediti – uključujući i činjenicu da će te informacije možda biti objavljene u budućnosti, kao i predviđenu vrstu korišćenja; i
- rizike i koristi koje mogu imati pri učešću.

Da bi se osiguralo da je informisani pristanak dobijen, praktičari treba da:

1. Odvoje dovoljno vremena da objasne preživelim/svedocima sve relevantne faktore

- Predstaviti prisutne članove tima, objasniti njihove uloge, za koga rade i za koga prikupljaju te informacije.
- Objasniti svrhu i prirodu procesa prikupljanja podataka u celosti, kao i sastav, povezanost i mandat tima.
- Opisati sve moguće načine korišćenja dobijenih informacija, uključujući i mogućnost da informacije budu javno objavljene, bez obzira da li će se od osobe tražiti da svedoči u bilo kojoj vrsti procesa.
- Objasniti vrstu pitanja koja se tokom razgovora mogu postaviti preživelim/svedocima.
- Prezentovati informaciju na takav način da preživeloj osobi/svedoku ona bude jasna i da budete sigurni da je informacija shvaćena. Dobar način provere je da praktičari zamole preživele/svedoke da im objasne šta su razumeli o procesu.

2. Se pobrinu da je pristanak, koji preživela osoba/svedok daje, dat dobrovoljno.

- Stvorite situacije istinskog poverenja koje će omogućiti preživeloj osobi/svedoku da svoj pristanak da slobodno i dobrovoljno ili da se oseća dovoljno ugodno da ga može odbiti. Neki od predloga kako, u stvari, izgraditi poverenje, se nalaze u **Dodatku 3**, „**Intervjuisanje: osnovni principi i vrhunski praktični saveti**”.
- Objasnite preživeloj osobi/svedoku da imaju izbor da li da razgovaraju sa praktičarem ili ne, kao i da svoj izbor mogu promeniti u bilo koje vreme tokom procesa.
- Upravljajte svojom pozicijom moći, kao praktičar, pažljivo i komunicirajte sa preživelim osobom/svedokom s punim poštovanjem.
- Omogućite preživeloj osobi/svedoku dovoljno vremena da donese svoju odluku. Oni treba da razmisle o značajnim i složenim posledicama učešća, koje se mogu odraziti na njih, njihove porodice i zajednice, kako sada, tako i u budućnosti. Takođe, treba prepoznati probleme kod procenjivanja rizika, kada se osoba nalazi u ranjivom stanju i u toku sukoba u kojem se okolnosti brzo menjaju.
- Prilikom svakog kontakta sa preživelim osobom/svedokom, utvrdite da nisu promenili svoje mišljenje u vezi sa korišćenjem njihovih izjava ili prenošenjem informacija određenim trećim stranama.
- Odaberite način govora koji će preživeli/svedoci lako razumeti, a posebno je važno da bilo kakve formule obezbedite na jeziku preživelih/svedoka.
- Koristite tumače koji se dobro snalaze u doslovnom prevođenju i pobrinite se da oni u potpunosti razumeju značenje i uslove informisanog pristanka.

3. Osiguraju izričitu saglasnost za određene aktivnosti

- Pristanak mora biti dobijen uz njegovo beženje putem snimača zvuka ili video kamere koji se koriste tokom intervjua. Pobrinite se da preživela osoba/svedok znaju da se vrši snimanje audeo ili video uređajem.
- Preživeli/svedoci treba da se izričito slože sa davanjem podataka o identitetu, kontaktu i značajnim informacijama trećim stranama, a posebno državnim ili međunarodnim istražiteljima ili organizacijama, sudovima i policiji.

4. Dobiju odgovarajući pristanak za intervjuisanje dece

- Sva deca moraju da daju svoj pristanak za učešće u istrazi.
- Imajte na umu da dobijanje informisanog pristanka mora biti obavljeno uzimajući u obzir starost, potrebe i nivo razumevanja deteta. Na primer, za decu mlađu od 18 godina, informisani pristanak se dobija od roditelja; no, stariji adolescenti su u mogućnosti da daju informisani pristanak.
- Osigurajte dobijanje informisanog pristanka od roditelja ili staratelja za učešće deteta u procesu.

- Imajte na umu da deca možda nemaju dovoljno hrabrosti da istupe i daju informacije svojim roditeljima ili starateljima; moguće je da ni deca ni staratelji ili roditelji ne shvate da je dete žrtva seksualnog nasilja, sve dok ne dođu u kontakt sa praktičarem.
- Decu treba informisati o rizicima koji proizlaze iz davanja informacija i to treba učiniti na pažljiv način, prilagođen starosti deteta, kako bi se izbegao nepotreban strah. Savetuje se ličan razgovor sa starateljima ili roditeljima, bez prisustva deteta, pre početka intervjua sa detetom.
- Obučeno osoblje, koje može odgovoriti na pojedinačne sposobnosti deteta, moraju deci predočiti sve mogućnosti i njihove posledice. Deca imaju pravo da im se predoče njihova prava po UN Konvenciji prava dece i Deklaraciji o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe moći.³⁸ Praktičari treba da pažljivo objasne deci šta se dešava u svakoj fazi procesa i šta se od njih očekuje.

6.2 Poverljivost

Poverljivost predstavlja etički princip u procesu dokumentovanja seksualnog nasilja. Njime se od praktičara zahteva da zaštiti informacije koje prikupi o seksualnom nasilju i da taj princip primenjuje tokom celog procesa dokumentovanja. Uslovi poverljivosti često predstavljaju osnovu za izgradnju poverenja sa preživelim/svedocima; no, postoje određena ograničenja u poverljivosti informacija i to je potrebno jasno objasniti preživelim/svedocima.

Praktičari bi posebno morali sledeće:

1. obezbediti da svi članovi tima razumeju i da primenjuju parametre poverljivosti koji su uspostavljeni tokom procesa dokumentovanja, te da ne razgovaraju o detaljima slučaja sa porodicom, prijateljima ili kolegama koji nisu deo tima,
2. obezbediti uspostavljanje zaštitnih mera u vezi informacija o identitetu preživelih/svedoka i njihovih svedočenja, kao i o upućivanjima koja su izdata ili zaštitnim merama koje su uspostavljene (**pogledati deo 9, „Čuvanje informacija”**),
3. Jasno i u potpunosti objasniti preživelim/svedocima uslove i ograničenja poverljivosti; to znači:
 - koje mere poverljivosti su uspostavljene i kako će njihove informacije biti zaštićene,
 - ograničenja u poverljivosti koja osobe koje prikupljaju informacije mogu garantovati – uključujući i razliku između praktičnih mera za čuvanje poverljivosti informacija i nemogućnosti da se osigura poverljivost kao zakonsko pravo,
 - kako može doći do kršenja poverljivosti, ako dođe do rizika od samoubistva ili samopovređivanja preživele osobe/svedoka ili ako se radi o zaštiti deteta,

38 Generalna skupština UN-a, Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebi moći (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power): rezolucija koju je Generalna skupština usvojila 29. novembra 1985.

- ograničenja u poverljivosti, uključujući specifične načine kako može doći do otkrivanja informacija, ako se pristanak preživjele osobe/svedoka dat za prikupljene informacije prenosi na treću stranu, uključujući policiju, istražitelje i sud (**pogledati deo 6.1, „Informisani pristanak”**),

6.3 Upućivanja

Pre pokretanja procesa dokumentovanja, praktičari treba da se potrudu da identifikuju mogućnosti za upućivanje preživelih/svedoka na dobijanje pomoći i podrške, te treba da uspostave procedure za sam proces upućivanja. Preživeli/svedoci sa kojima se susreću možda imaju potrebu za momentalnom medicinskom, psihosocijalnom ili pomoći u smislu sigurnosti, ili se mogu suočiti sa situacijom u kojoj je sam proces davanja informacija emotivno iscrpljujući, traumatičan ili ih izlaže dodatnom riziku. Svi preživeli i svedoci imaju pravo da se, pre intervjuja, upoznaju sa dostupnošću zdravstvenih, psiholoških, pravnih i društvenih usluga koje su im na raspolaganju.

Ako formalne usluge nisu dostupne ili su nepristupačne, praktičari treba da utvrde postojanje neformalnih sistema koji mogu pružiti podršku preživelim/svedocima, uključujući i sisteme podrške unutar porodice ili zajednice. Ovakvi oblici porodične i društvene podrške se uvek moraju uzeti u razmatranje prilikom identifikacije preživjele dece/svedoka.

Praktičari treba da imaju na umu da mogućnost preživelih/svedoka da dođu do uputa i pomoći može biti određena rodom – žrtve muškarce i žene se ponekad tretiraju drugačije prilikom traženja pomoći. Praktičari treba da imaju na umu da, ukoliko stupe u kontakt sa decom za koju misle da su povređena, informaciju o tome treba da prenesu odgovarajućim vlastima.

Vrsta pomoći koja bi mogla biti dostupna preživelim/svedocima je navedena u **Dodatku 5, „Upućivanje preživelih na pomoć nakon seksualnog nasilja”** Prilikom traženja načina za upućivanje preživelih i svedoka na dalju podršku, praktičari treba da:

1. Istraže postojanje uspostavljenih sistema upućivanja. To može značiti:

- državne, regionalne ili lokalne mehanizme upućivanja nakon nasilja po osnovu roda, koje pružaju međunarodne i državne humanitarne agencije;
- načini upućivanja ranjive dece, uključujući neformalne vođe u zajednici, ključne osobe, grupe koje vode deca i specifičnu podršku u traumij;
- državne standardne radne procedure za rad sa slučajevima seksualnog nasilja;
- otvorene telefonske linije za preživjele/svedoke; i
- višesektorski servisi uspostavljeni u centrima za upućivanje nakon seksualnog napada/„sve na jednom mestu”.

2. Razviju veze sa servisima za pomoć i podršku:

- uspostaviti sporazume, standardne procedure rada i memorandum o razumevanju sa pružaocima usluga kako bi se osigurala uspešnost upućivanja;
- upoznajte se sa logističkim, finansijskim i etičkim ograničenjima organizacija koje pružaju servise podrške preživelim/svedocima, te planirajte na osnovu toga.

3. Procenite sigurnost i izvodivost pristupa servisima podrške.

- Odredite postoje li neka ograničenja spram vaše mogućnosti da dajete odgovarajuće uputnice i da li će to uticati na vašu mogućnost da ostvarite kontakt za preživelim/svedocima. Ograničenja se mogu odnositi na:

Sigurnosna ograničenja:

- Da li će upućivanje na servis za podršku dodatno ugroziti preživele/svedoke? Na primer, možda ima nekih problema u zdravstvenim ili sigurnosnim službama koje opslužuje vlada, ili se sa informacijama postupa na način koji nije u skladu sa standardima poverljivosti.
- Da li će grupe ili ključni ljudi iz zajednice dati podršku preživelim i svedocima, ili će na njih vršiti pritisak da se ponašaju protiv svoje želje?

Logistička i finansijska ograničenja:

- Da li su usluge podrške predaleko ili iz nekog drugog razloga teško pristupačne za preživele/svedoke?

Ostala ograničenja, kao što su isključiva kulturološka uverenja i diskriminatorni stavovi:

- Postoje li neka preovlađujuća kulturološka uverenja, kao što je su stereotipi i diskriminacija, koji sprečavaju upućivanje preživelih/svedoka na lokalne servise?

4. Provedu interne standardne procedure rada za upućivanje preživelih/svedoka:

- Uspostaviti kriterijume koji utvrđuju:
 - koji praktičari će se aktivno baviti upućivanjem na dalju podršku – to se može odnositi na preživele/svedoke, članove porodice ili članove šire zajednice,
 - zbog čega praktičari rade upućivanje,
 - na koju vrstu usluge bi praktičar uputio pojedinca.
- Odredite kakva će biti politika vezana za prevoz preživelih/svedoka.
- Utvrdite kako i kada će se vršiti upućivanje – u kojoj fazi procesa dokumentovanja i intervjuisanja.

5. Komuniciraju sa preživelim/svedocima na jasan način:

- Dajte jasna objašnjenja preživelim/svedocima vezano za ograničenja pomoći koju praktičar može pružiti.
- Prenesite preživelim/svedocima sve mogućnosti koje su im na raspolaganju.
- Objasnite da pomoć ne zavisi od njihovog davanja svedočenja, niti da moraju dati svedočenje na određeni način da bi dobili pomoć.

6. Prilikom rada sa decom preživcima/svedocima, praktičari moraju da se pobrinu da decu upute u odgovarajuće servise.

- Shvatite da se moraju ispuniti dugoročne potrebe deteta kako bi se osiguralo da ono ima fizičku i emotivnu sigurnost, bez obzira na njegovu odluku da li ili ne da svedoči. Dugoročne potrebe obuhvataju:
 - fizičke potrebe: nakon uputa na hitno medicinsko lečenje, deca mogu imati dugotrajne zdravstvene probleme i možda će im biti potrebno odgovarajuće lečenje;
 - psihološke potrebe: deci može biti potrebna pomoć da se nose sa post-traumatskim stresom i sa poverenjem prilikom stvaranja prijateljstava i potrebno je razumeti njihove osećaje;
 - društvene potrebe: deci može biti potrebna podrška da se ponovno uklupe u školu i da im se pomogne da razviju pozitivna prijateljstva;
 - dogovaranje brige: deci je potrebno sigurno mesto na kojem se mogu oporaviti, ako je do zlostavljanja došlo kod kuće.
- Uz nevedeno, detaljne mogućnosti upućivanja su navedene u **Dodatku 5, „Upućivanje osoba koje su preživele seksualno nasilje na pomoć”**, a upućivanje dece treba dodatno obuhvatiti i sledeće:
 - dati specifične podatke starosti i pola deteta žrtve;
 - obezbediti pristup prostoru koji je pogodan za boravak dece i adolescenata; i
 - omogućiti pristup sistemima za zaštitu dece u samoj zajednici, uključujući veća za zaštitu dece i grupe koje vode deca.
- Uradite upućivanja kada su u pitanju deca koja su u rizičnoj grupi zbog smanjene ili nepostojeće socijalne podrške, što obuhvata i rizik da dete postane izolovano iz porodice i da doživi društvenu stigmatizaciju.
- Uspostavite jasne procedure oko razmene poverljivih informacija, kako bi se osiguralo da je dobrobit deteta uvek na prvom mestu.
- Podržite roditelje i staratelje, obavestite ih o dostupnim servisima, kako bi se pomoglo i detetu i porodici.

7. Intervjuisanje

Nakon što preživele osobe i drugi svedoci budu pronađeni, intervjuisanje je najčešći i obično najkorisniji metod dobijanja informacija, ali je istovremeno najverovatnije da se on negativno odrazi na dobrobit osobe, dovede ih u rizičnu situaciju i, ukoliko se ne sprovede na pravi način, ostavi trag na kvalitet i pouzdanost dobijenih informacija.

Ponekad intervjuisanje preživelih/svedoka nije neophodno, niti se preporučuje, te praktičari moraju biti u mogućnosti da jasno uvide potrebu za tim.

Ukoliko se vodi intervju, praktičar mora biti obučan na odgovarajući način za vođenje i treba imati specifično iskustvo za intervjuisanje preživelih/svedoka seksualnog nasilja. Prilikom intervjuisanja dece, praktičar mora biti posebno obučan da na odgovarajući način odgovori na pojedinačne potrebe i sposobnosti deteta.

7.1 Okolnosti intervjuja

1. Razmislite o lokaciji za intervju:

- Vodite intervju na lokaciji koja je sigurna, privatna, koja odgovara i koja je ugodna za preživelu osobu/svedoka.
- Informišite se da li postoje lokacije koje ne treba da se koriste zbog verskih razloga, kulturoloških specifičnosti ili zbog same lokacije.
- Intervju vodite na lokaciji do koje preživela osoba/svedok može lako doći i koja nije daleko, a posebno razmislite o sledećem:
- Da li preživela osoba/svedok poseduje finansijska sredstva potrebna za dolazak na lokaciju?
 - Da li će praktičar obezbediti prevoz na i od lokacije? Ako hoće, razmislite da li bi to moglo kompromitovati sigurnost i privatnost osobe koju intervjuišete.
 - Da li će za preživelu osobu/svedoka biti nesigurno da dođe ili ode sa te lokacije? Da li će pasti mrak kada intervju bude završen?
- Praktičari moraju izbegavati:
 - otvorena, javna mesta zbog rizika od prisмотрe;
 - javna mesta na kojima postoji rizik da neko čuje intervju;
 - klinike, kancelarije humanitarnih radnika, centre u zajednici i ženske centre, pre dogovora i usaglašavanja sa osobljem i sa članovima zajednice koji ovakva mesta vode;
 - vođenje intervjuja sa preživelim i drugim svedocima u prisustvu drugih preživelih/svedoka, da bi se izbeglo da jedan utiče na drugog;
 - vođenje intervjuja sa preživelim i drugim svedocima u prisustvu osoba koje bi mogle da utiču na intervju ili da ih zastraše;
 - vođenje intervjuja sa preživelim i drugim svedocima u prisustvu dece koja bi se mogla uznemiriti ili koja bi mogla da ugroze poverljivost informacija.

2. Uzmite u obzir da li preživela osoba/svedok ima pristup podršci:

- Preživela osoba/svedok može zatražiti da s njim/njom dođe neko ko će mu/joj dati podršku. Ta osoba:
 - ne treba biti jedan od svedoka; ako se ispostavi da jeste svedok, onda se moraju odvojeno intervjuisati;
 - treba biti neko kome osoba koju intervjuišete veruje da će biti diskretan i da neće otkriti kontakt koji je uspostavljen;
 - ta osoba ne treba biti prisutna tokom celog intervjuja, nego samo na pauzama;
 - treba napraviti izuzetak ovog pravila prilikom intervjuisanja dece, s kojom bi na intervjuu trebalo da bude član bliske porodice ili staratelj, ako će im to pomoći.

3. Upoznajte se sa specifičnim kulturološkim i društvenim običajima koji bi mogli imati uticaja na odluku o tome ko će voditi intervju:

- Upoznajte se o ulozi roda, ograničenjima ili stvaranjem kontakata sa udatim ili neudatim ženama, ili kontaktima sa decom.

4. Razmotrite vreme i dan održavanja intervjuja:

- Upoznajte se sa običajima pojedinaca i zajednice, koje vreme im najviše odgovara i da li tokom nekih dana ne možete raditi intervju, zbog praznika ili drugih običaja koje treba poštovati.

7.2 Kontrolna lista za intervju

Bez obzira na temu intervjuja, svi intervjui moraju imati bar delove koji slede.

- 1 Predstavite svoj tim i sebe i objasnite ulogu svake prisutne osobe, kao i mandat i ciljeve svoje organizacije.
- 2 Posebno je bitno da preživeloj osobi/svedoku predstavite tumača, objasnite njegovu ulogu i pojasnite da će tumač zadržati sve informacije date tokom intervjuja sa istim stepenom poverljivosti kao i ostali u timu.
- 3 Pobrinite se da preživela osoba/svedok da svoj pristanak pre formalnog početka intervjuja (**pogledati deo 6.1, „Informisani pristanak”**). Praktičari treba da se pobrinu da dobiju informisani pristanak preživete osobe/svedoka pre i posle intervjuja.
- 4 Objasnite vrstu pitanja koje biste mogli postavljati osobi koju intervjuišete.
- 5 Ako se preživela osoba/svedok slaže da se prikupljene informacije mogu dati trećim stranama, uključujući policiju, istražne organe i sud, objasnite ograničenja poverljivosti koja se odnose na načine mogućeg otkrivanja informacija koje su date.
- 6 Detaljno objasnite osobi koju intervjuišete da imaju izbor da li će ili neće razgovarati s vama. Za sve preživete/svedoke, uključujući i decu, je važno da razumeju svoje pravo na privatnost.
- 7 Procenite očekivanja koja preživela osoba/svedok ima od procesa, vaše uloge, informacija koje daju i pomoći koju bi mogli dobiti. Pobrinite se da njihova očekivanja budu realistična i ispravite ih ako to nije slučaj.
- 8 Zabeležite sve informacije o preživeloj osobi/svedoku, uključujući ime, datum rođenja, pol i podatke za kontakt, kao i državljanstvo, etničku i versku pripadnost, ako je relevantno.
 - Tamo gde nema sredstava komunikacije, ili nisu pouzdani, a konvencionalna adresa nije tačna, može se zameniti s nekom drugom, ili je nema, koristite alternativna sredstva za beženje informacije za kontakt preživete osobe/svedoka, uključujući ime klana, plemena ili zajednice, ili organizacije ili grupe koja je u bliskom kontaktu sa preživelom osobom/svedokom.
- 9 Pitajte preživelu osobu/svedoka o željenom metodu kontakta.

- 10 Razmotrite na koji način ćete kontaktirati i locirati preživelu osobu/svedoka više meseci ili godina nakon intervjua. Na primer, uz suglasnost preživele osobe, upišite imena članova porodice, bliskih prijatelja u zajednici, crkvu kojoj pripada ili drugu grupu – bilo koga ko bi mogao biti u mogućnosti da pomogne praktičaru da locira preživelu osobu.
- 11 Razmotrite način na koji bi preživela osoba/svedok mogao kontaktirati praktičara.

7.3 Vrste pitanja

„Radna sveska za dokumentovanje zločina seksualnog nasilja”, **Dodatak 1 ovog Protokola**, sadrži primere pitanja i odgovora organizovane po elementima zločina, a kojima se pomaže osobama koje vrše dokumentovanje da prikupe dovoljne podatke tokom procesa. Radna sveska sadrži primere vrsta pitanja koja se mogu postaviti da bi se dovelo do informacija koje mogu da zadovolje svaki od elemenata svakog zločina koji je navodno izvršen. Tekst koji sledi predstavlja samo sažetak delova ove radne sveske, koja se nalazi u dodatku i služi kao praktični alat za rad. Praktičarima se savetuje da koriste detaljnu radnu svesku kako bi učinkovito prikupili dokaze seksualnog nasilja kao međunarodnog zločina.

Prilikom vođenja intervjua, vrste pitanja koje će praktičari postavljati preživelim/svedocima bi trebalo da dovedu do dobijanja informacija o jednom ili više od navedenog:

- (i) **Informacije kojima se dokazuje da je određeno delo (npr. silovanje, seksualno ropstvo, itd.) izvršeno.**
- (ii) **Informacije kojima se dokazuje da se delo desilo u kontekstu koji ga čini zločinom protiv čovečnosti, ratnim zločinom ili genocidom.**
- (iii) **Informacije kojima se dokazuje da je određeni pojedinac lično krivično odgovoran za to delo (putem vrste odgovornosti – tj. direktno ili kroz komandnu/nadređenu odgovornost).**

(i) Vrsta pitanja u svrhu prikupljanja podataka o činu

Prilikom intervjuisanja preživelih/svedoka o samom činu, praktičari treba da postavljaju pitanja koja će pomoći prilikom dokazivanja svih elemenata datog zločina.

Na primer, za silovanje, praktičar mora postaviti pitanja koja će dovesti do informacija koje podupiru navod:

- 1) Počinilac je napao telo osobe ponašanjem koje je dovelo do penetriranja, bez obzira na dubinu, bilo kojeg tela žrtve ili počinioca polnim organom ili analnim ili genitalnim otvorom žrtve, sa bilo kojim objektom ili bilo kojim delom tela.

Kao i:

- 2) Da je napad izvršen silom, ili pretnjom silom ili prisilom, prouzrokovanom strahom od nasilja, lišavanja slobode, zatvaranja, psihološkog pritiska ili zloupotrebe moći protiv te ili druge osobe, ili iskorišćavanjem situacije prisilnog okruženja, ili je napad izvršen protiv osobe koja nije u mogućnosti dati stvarnu saglasnost.

Primeri pitanja za (1) i (2):

- (1) Ako možete, ako vam nije previše teško, da li biste mogli da mi opišete šta su vam uradili? Znam da vam to nije lako, molim vas, polako, uzmite sve vreme koje vam je potrebno. (Ako kaže da su je jedan po jedan „silovali” ili ako koristi neku vrstu slenga ili terminologije za koju znate da znači silovanje, onda morate da nastavite sa ispitivanjem kako biste dobili činjenični opis penetracije.) Kada kažete da ste silovani, možete li mi preciznije reći šta su radili kada su vas silovali? Šta su koristili, koji deo vašeg tela su povredili?
- (2) Molim vas, da li možete opisati okolnosti u okruženju kada se taj događaj dogodio? Da li mi možete reći gde ste bili, ko je bio tu, šta se dešavalo i opišite mi okolinu?

(ii) Vrsta pitanja u svrhu prikupljanja podataka o kontekstu

Da bi se uspostavilo da li se dati zločin desio kao ratni zločin, zločin protiv čovečnosti ili genocid, praktičar mora postaviti pitanja koja će dovesti do informacija kojima će se zadovoljiti svaki element zločina.

Na primer, za silovanje, kao *zločin protiv čovečnosti* praktičar mora postaviti pitanja koja će dovesti do informacija koje podupiru navod:

- 1) Zločin je izvršen kao deo *široko rasprostranjenog* ili *sistematskog* napada.
- 2) Napad je bio protiv civilnog stanovništva.
- 3) Direktni počinitelj je znao da je to napad protiv civilnog stanovništva.
- 4) (Jurisdikcijski element, koji može, a ne mora biti potreban u jurisdikciji u kojoj praktičar vrši dokumentovanje): Napad je izveden kao prateći čin ili u svrhu podupiranja države ili organizacijske politike da se počini takav napad.

Primeri pitanja:

(1) i (2) Možete li mi reći šta se još dešavalo pre, tokom ili nakon dela koja opisujete? Možete li mi reći o ljudima koji su napadnuti – u šta su bili obučeni, šta su nosili sa sobom? Da li su stajali i da li je tu, u blizini, bila neka vojna struktura ili neka oprema ili neko osoblje? Možete li mi opisati način na koji se napad o kojem govorite dogodio? Šta se prvo desilo, šta je usledilo i šta je bilo posle toga? Da li ste u mogućnosti da razaznate bilo kakav obrazac ponašanja u tom napadu? Šta vas je dovelo do tog zaključka? Da li ste svedočili bilo kojim drugim incidentima sa napadima kao što je ovaj koji ste upravo opisali? (On/a vam daje podatke o incidentima kojima je svedočila kako biste bili u mogućnosti da razaznate ko, šta, kada, gde, zašto, kako i kako ona to zna.)

(iii) Vrsta pitanja u svrhu prikupljanja podataka o počiniocu

Da biste prikupili informacije o načinu na koji su jedan ili više počinioca (navodno) počinili zločin – praktičar mora postavljati pitanja kojima će utvrditi ko je navodno odgovoran i putem koje vrste odgovornosti – direktno ili kroz izdavanje naredbi / viša odgovornost.

Na primer, da bi se ustanovila direktna odgovornost, praktičar mora postavljati pitanja kojima će odrediti ko je optužen i da li je ta osoba:

počinila (direktno, indirektno ili kao saučesnik), *naređeni, traženi, izazvani, potpomognut i podstican* čin ili je na drugi način doprinela izvršenju (ili pokušaju izvršenja) zločina od strane grupe, koja deluje sa zajedničkim ciljem.³⁹

Primeri pitanja: Da li možete opisati osobe za koje kažete da su učinili delo o kojem ste mi govorili? Molim vas, da li mi možete opisati njihovu odeću? Da li su imali neke službene oznake? Šta su nosili na glavama/nogama, da li su imali neka karakteristična obeležja? Opišite njihovo oružje, opremu, vozila, itd. Da li ste imali priliku da primetite da li je neko među njima bio autoritet? Ko, šta, kako, kada, zašto, kako i kako vi znate ili šta vas je dovelo do toga da zaključite da je ova osoba autoritet? Da li ste imali priliku da čujete tu osobu (ili više njih) kako nešto govore? Šta su rekli, kome su to rekli, u kojim okolnostima se to desilo i šta je bio rezultat ili koja je bila reakcija na to što su rekli? Da li ste imali priliku da posmatrate ponašanje među pojedincima u grupi? Šta ste primetili vezano za njihovo međusobno ponašanje? Da li ste imali priliku da ih čujete kako oslovljavaju jedni druge, po imenu, po činu, poziciji, itd.?

7.4 Tehnike vođenja intervjua

Korišćenje odgovarajućih tehnika, ponašanje i stav tokom intervjua predstavljaju ključne elemente koji će dovesti do toga da preživela osoba/svedok oseća da je poštujete, da bude osnažena i da joj/mu ne bude neprijatno prilikom davanja informacija. S tim u vezi, praktičari treba da:

1. Budu pažljivi i taktični na koji način postavljaju pitanja:

- Ohrabriti preživelu osobu/svedoka da priča svoju priču i dozvoliti im da informacije daju na način koji oni odaberu, pre nego što postavite pitanja specifična za čin seksualnog nasilja.
- Ne postavljajte pitanja koja mogu upravljati odgovorom.
- Kad god je to moguće, ponovite reči osobe koju intervjuišete da biste bili sigurni da ste razumeli – nakon toga zatražite objašnjenje ako je potrebno. Nikada ne menjajte reči osobe – to bi bilo navođenje.
- Uvek pitajte „kako znate” ili „šta vas je navelo na taj zaključak”?
- Ako je potrebno, postavite dodatna pitanja kojima ćete podupreti, osnažiti ili proširiti date izjave.
- Nikada nemojte pomagati preživelim/svedocima da nađu reči za odgovor ili da se sete činjenica.

³⁹ Izvršenje dela (MKS Statut, Član 25 3 (a)), može da bude individualno/direktno, fizičko izvršenje ili izvršenje dela zajedno sa drugima. Saučesništvo se zasniva na zajedničkoj kontroli nad zločinom ili izvršenju zločina putem druge osobe. Naređivanje predstavlja podstrekivanjem druge osobe da počinii zločin. Izazivanje/podsticanje je navođenje druge osobe da počinii zločin. Pomaganje i nagovaranje je pomoć u izvršavanju zločina na način koji značajno utiče na izvršenje zločina.

- Nikada nemojte pretpostaviti ni jednu činjenicu – čak ni ako je 50 preživelih/svedoka identifikovalo lokaciju određenog incidenta, nikada nemojte pretpostaviti da će 51. osoba ukazati na istu lokaciju. Postavite pitanja svakoj preživeloj osobi/svedoku.
- Nemojte nikada prisiljavati preživele/svedoke da se sete detalja kojih se, iz prve, ne mogu setiti (ovo može imati ozbiljne posljedice po preživele/svedoke).
- Budite posebno pažljivi u vezi sa završetkom intervjua, a posebno kada preživela osoba/svedok postane veoma utučena ili se povuče. Pokušajte završiti razgovor onda kada se preživela osoba/svedok oseća relativno sigurno.

2. Ponašaju se tako da pokažete da poštujete i osnažujete preživele/svedoke:

- Neka vam preživela osoba/svedok bude važniji od same informacije.
- Sedite tako da vam oči budu u istom nivou sa preživelom osobom/svedokom, ili sedite niže od nje/njega.
- Kontinuirano omogućavajte preživeloj osobi/svedoku moć da se složi ili ne, da odgovori ili ne, da postavi pitanje ili da ponovi odgovore koliko god puta joj je potrebno, ili da zaustavi ili nastavi sa intervjuom.
- Zapamtite da informisani pristanak predstavlja proces: dosledno dajte informaciju kojom ćete obezbediti da izbori koje pravi osoba koju intervjuišete to radi pre, tokom i nakon intervjua, na osnovu potpune informacije o tome. Ako niste sigurni da osoba razume, zamolite da vam objasni neke od informacija koje ste dali, svojim rečima.
- Pokažite divljenje i poštovanje, ne sažaljenje.
- Uvek budite pristojni, puni poštovanja i pažljivi. Posebno vodite računa o kulturološkim očekivanjima od vašeg ponašanja u vezi sa društvenim statusom, ulogom i specifičnim osobinama osobe koju intervjuišete.
- Budite profesionalni. Povedite računa da ne odajete utisak osobe koja osuđuje, ne odobrava ili ne veruje tokom razgovora, uključujući i korišćenje govora tela ili izraza lica koji biste mogli imati.
- Budite fleksibilni u pogledu vremena (povedite računa da odvojite dovoljno vremena za intervju) i budite strpljivi prema preživeloj osobi/svedoku tokom odgovaranja na vaša pitanja.

3. Ne daju nikakva obećanja. Uvažite činjenicu da se obećanja mogu dati i potvrđivanjem, ili da mogu biti sugerisana u nedostatku objašnjenja. Ne obećavajte (ni rečima, ćutanjem) sledeće:

- poverljivost (pogledati deo 6.2, „Poverljivost”),
- da ćete pomoći osobi pružanjem bilo kakvih usluga,
- da ćete dovesti do zadovoljenja pravde,
- da ćete zaštititi osobu koju intervjuišete i njegovu/njenu porodicu,
- da ćete se vratiti ponovno posetiti tu osobu – možda ćete se dogovoriti da ćete imati još jedan susret, ali pobrinite se da pojasnite da to nije sigurno.

4. Vode računa o jeziku kojim se koristite prilikom rada sa preživlom osobom/ svedokom:

- Govorite jasno i objasnite ili pojasnite pitanje preživeloj osobi/svedoku, ako ga nije razumela.
- Osobe koje vode intervju i tumači treba da se zajedno pobrinu da naprave spisak reči i eufemizama koje bi preživela osoba/svedok mogla koristiti da opiše seksualno nasilje i polne organe.

5. Prilikom uključenja tumača u intervju:

- Pobrinite se da tumač gleda u preživelu osobu/svedoka i da se direktno njemu/obraća, kao i da je svestan visine, tona, tempa i karakteristike glasa.
- Razgovarajte direktno sa preživlom osobom/svedokom („Šta ste rekli nakon toga?“), a ne sa tumačem („Pitajte ga šta je nakon toga rekao“).
- Izbegavajte ili smanjite na minimum vođenje beleški dok tumač prevodi pitanja (važno je obratiti pažnju na govor tela preživele osobe/svedoka i na ton glasa).
- Pobrinite se da se upoznate sa rečima koje se odnose na seksualno nasilje na jeziku osobe koju intervjuišete, kako biste mogli reagovati na odgovarajući način kada se govori o seksualnom nasilju. Pokažite da aktivno slušate (npr. klimanjem glave, čak i kada preživela osoba/svedok govori na drugom jeziku), time ćete povećati dozu poverenja i ostvariti bliži kontakt.

6. Imajte na umu da će se preživeli/svedoci ponašati i reagovati sa distancom i na različite načine prilikom pričanja ili prepričavanja svoje priče. Ne postoji „pravi“ način ponašanja. Nemojte pretpostaviti da će se preživela osoba/svedok ponašati na određen način:

- Preživeli/svedoci mogu biti odsutni, imati poteškoće pri izražavanju, ili se uznemiriti i povući u sebe.
- Preživeli/svedoci se mogu naljutiti, postati ekspresivni, zauzeti odbrambeni stav, uzбудiti se, odbiti da odgovore na neka pitanja, ili dugo opisivati stvari koje se čine nerelevantne.
- Preživeli/svedoci mogu biti mirni, samouvereni, jasni i mogu se u potpunosti setiti, uz pouzdane i tačne podatke, svih događaja i okolnosti vezanih za izvršeno delo.
- Preživeli/svedoci mogu imati poteškoće da se sete manjih detalja ili pomešati red dešavanja. Ne postoji direktna veza između traume i verodostojnosti – a ni sećanja. Svaki pojedinac preživljava traumu na drugačiji način; ne vodite se pretpostavkama.
- Objasnite preživlima/svedocima da mogu da odluče da završe sa intervjuom u bilo koje vreme, kada se osećaju neprijatno ili uznemireno.

7. Ne pretpostavljajte ništa od navedenog:

- preživelu osobu/svedoka će biti sramota,
- neće hteti da razgovara,
- veoma je osetljiv/osetljiva,

- traumatizovan/a je,
- njegova/njena trauma će se odraziti na verodostojnost,
- preživeli/svedoci ženskog pola će samo hteti da razgovaraju sa ženama istražiteljima, a oni muškog pola samo sa muškarcima; ako imate mogućnosti, uvek treba da pitate preživelu osobu/svedoka s kim bi radije razgovarali,
- seksualno nasilje nije „najgori” deo iz njihovog iskustva, s njihove tačke gledišta,
- imaju fizičke povrede.

8. Posebno vodite računa prilikom intervjuisanja dece

Praktičari koji rade na dokumentovanju seksualnog nasilja nad decom, moraju uvek u prvi plan staviti interese deteta tokom procesa dokumentovanja. Praktičari se moraju pobrinuti da deca budu svesna njihovih prava da se prema njima ponaša uz poštovanje i saosećanje, da imaju pravo na privatnost, da budu informisani, da dobiju pomoć, da budu sigurni, pravo na odštetu i mere zaštite. Deca moraju biti svesna svojih prava da se čuju i treba obratiti posebnu pažnju na to da se deci objasni proces u skladu sa njihovim sposobnostima.

Prilikom intervjuisanja dece, praktičari treba da budu obučeni za taj posao i treba da ostvare kontakt s decom u skladu sa sveobuhvatnim uputstvima koje su navedene u dokumentu IRC-a, UNICEF-a, Briga za decu koja su preživela seksualno nasilje (Caring for Child Survivors of Sexual Abuse): Uputstva za zdravstvene i psihosocijalne radnike u humanitarnom okruženju (Guidelines for Health and Psychosocial Service Providers in Humanitarian Settings)⁴⁰, i UNICEF-ova, UNODC-ova Uputstva o pitanjima pravosuđa koji se odnose na decu žrtve i svedoke zločina (Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime).⁴¹

Prilikom intervjuisanja dece, praktičari minimalno treba da:

- povedu računa o tome da deca možda ne shvataju u potpunosti seksualnu prirodu određenog ponašanja, tako da svoj pristup prilagode na osnovu toga,
- umesto kvalifikovanja nekog dela kao silovanje ili napad, drže se opisnih reči za delove tela i čin koji se desio,
- umesto da pitaju „da li te povredio na privatnim mestima?“, uz ponašanje govorom tela kao da znaju da je ovo pitanje čije postavljanje i odgovaranje donosi strah, jednostavno treba da pitaju dete da detaljno opiše šta se desilo,
- razmisle o korišćenju crteža ili lutaka kako bi pomogli detetu da objasni šta mu se desilo,
- pobrinu se da ne prenose osećaj užasa ili da odaju utisak šoka u vezi s onim što dete govori – ono što šokira osobu koja dokumentuje, možda ne odgovara emocionalnim razmišljanjima preživelog deteta/svedoka,
- sede na istoj visini na kojoj sedi dete; neka vaše oči budu u nivou očiju deteta i nemojte se naginjati ili gledati dete s visine, kako biste preneli osećaj poštovanja i da biste umanjili mogućnost zastrašivanja,

40 IRC, UNICEF, Briga za decu koja su preživela seksualno nasilje: Uputstva za zdravstvene i psihosocijalne radnike u humanitarnom okruženju (Caring for Child Survivors of Sexual Abuse: Guidelines for Health and Psychosocial Service Providers in Humanitarian Settings), 2012.

41 UNICEF, UNODC, Uputstva o pravnim pitanjima koja se tiču dece žrtava i dece svedoka zločina (Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime), 2005.

...kao preživeli, doživeli smo strašne stvari u rukama onih koji je trebalo da nas zaštite – bilo da su bili u ili van sukoba. Učestvovanje u procesu dokumentovanja ne treba da dovede do dodatnih povreda. Govoreći u svrhu ostvarivanja pravde treba biti osnažujuće iskustvo za preživele.

**Survivors Speak OUT!, 2014
mreža, 2014.**

- ograniče broj intervjua sa detetom i vode intervju u okruženju koje je prilagođeno detetu, u pogodno vreme i uz pauze tokom svedočenja.

7.5 Beleženje informacija o intervjuu

Prilikom intervjuisanja preživelih svedoka i tokom vođenja zabeleški, pobrinite se da uradite sledeće radnje ako ne i više od toga:

1. obuhvatite što više ličnih podataka (**pogledati Dodatak 4, „Obrazac za prikupljanje ličnih podataka od preživelih/svedoka”**),
2. komentare i misli i analize koje ima osoba koja intervjuiše držite odvojeno od beleški samog intervjua,
3. belešku vodite u prvom licu, onako kako preživela osoba/svedok govori,
4. ne sažimati i ne skratiti ili izbaciti delove informacije koju daje preživela osoba/svedok,
5. pročitajte izjavu preživeloj osobi/svedoku pre nego što završite intervju. Iako to oduzima vreme, ovaj čin je ključan u nastojanjima da informacije koje prikupite od svedoka budu što tačnije,
6. zabeležite sve druge dokaze koje ste dobili od ove preživela osobe/svedoka – fotografije fizičkih dokaza, unutar izjave. Koristite sistem numeracije da biste omogućili unakrsno povezivanje,
7. imena i druge lične podatke zabeležite odvojeno od izjave, zbog sigurnosti,
8. koristite standardni sistem za imenovanje izjava datih u intervjuu,
9. dokaze svake pojedinačne preživela osobe/svedoka držite odvojeno,
10. ostale informacije o preživeloj osobi/svedoku držite odvojeno – sigurnosna situacija, životna situacija, zdravstveni problemi ili bilo koji drugi podaci koji se odnose na preživela osobu/svedoka,
11. tragove koje daje preživela osoba/svedok držite odvojeno – vaš spisak tragova je proizvod rada i treba ga čuvati na sigurnom i odvojenom mestu.

8. Dodatni izvori informacija

8.1 Fizički dokazi

Fizički dokazi podrazumevaju sve fizičke predmete i stvari koje mogu dati informaciju i pomoći prilikom utvrđivanja krivičnog dela, ili koji mogu dati vezu između zločina i žrtve ili između zločina i počinioca.

Po pravilu, praktičari ne bi trebalo da prikupljaju fizičke dokaze, osim ako su obučeni kao istražitelji ili kao zdravstveni radnici za prikupljanje forenzičkih dokaza. Ako praktičar odluči da će prikupljati fizičke dokaze bez odgovarajuće obuke, moraju da budu svesni da time mogu naneti značajnu štetu preživeloj osobi, mogu oštetiti dokaze i time ih učiniti nevažećim. Uz to, u nekim retkim slučajevima, tamo gde je bezbedno i tamo gde je to jedina mogućnost, prikupljanje fizičkih dokaza može biti opravdano. Odluka o prikupljanju fizičkih dokaza treba da se donese uz punu ozbiljnost i pažnju i o njoj treba dobro razmisliti.

Praktičari se mogu susresti sa fizičkim dokazima seksualnog nasilja:

- na samim preživcima/svedocima, zavisno od vremenskog okvira i prirode povreda; i/ili
- na lokaciji na kojoj je došlo do seksualnog nasilja.

U zavisnosti od vremenskog okvira i prirode povreda, osobe preživele seksualno nasilje mogu imati fizičke znakove na telu u obliku modrica ili povreda koje potvrđuju njihove navode o napadu. Možda imaju zdravstvene posledice napada, uključujući unutrašnje fizičke povrede, trudnoću, polno prenosive bolesti i mentalnu traumu. U idealnim prilikama, žrtva bi trebalo da bude u mogućnosti da dobije momentalnu zdravstvenu pomoć nakon seksualnog napada, a obučeni kliničar bi trebao da zabeleži sve povrede i zdravstvene posledice u poverljivom zdravstvenom izveštaju koji preživela osoba može dobiti u bilo koje vreme (**pogledati Dodatak 10, „Primer lekarskog uverenja nakon seksualnog napada”**).

Pre ikakvog razmišljanja o prikupljanju fizičkih dokaza, praktičar najpre treba da:

- zabeleži to što je pronađeno;
- napravi skicu mesta zločina;
- napravi fotografije predmeta i mesta zločina; i
- ako je moguće, zabeleži videom predmet i mesto zločina (**pogledati Dodatak 8, „Upute za fotografisanje, video snimanje i crtanje mesta zločina, fizičke dokaze i fizičke povrede”**).

Gde god je to moguće i ako je bezbedno, praktičari bi trebalo da obave razgovor sa preživcima/svedocima blizu mesta zločina i da prate tragove do drugih svedoka mesta zločina (**pogledati Dodatak 3, „Intervjuisanje: osnovni principi i vrhunski praktični saveti”**). Ove ostale informacije – ako se prikupe na pravi način – mogu biti dosta važne i mogu ukloniti potrebu za fizičkim dokazima. Prilikom prikupljanja ovih drugih informacija, praktičari moraju da vode računa da ne dodiruju ili ne utiču, ni na koji način, da ne unište i da ne premeste fizičke dokaze (kako na samom mestu zločina, tako i u smislu prenošenja na neko drugo mesto).

Veoma je važno imati na umu da, iako se može činiti da su fizički dokazi „najbolji” dokazi zločina, to nije uvek tako. Fizički dokazi bez svedočenja preživele osobe/svedoka, kojim se opisuju poreklo, vlasništvo, korišćenje predmeta ili događaji koji su doveli do uzimanja određenog predmeta, neće biti od velike koristi sa dokazne tačke gledišta. Iskaz preživele osobe/svedoka može da zameni fizički dokaz, ali ne i obratno; fizički dokazi, u većini slučajeva, ne mogu da zamene iskaz preživele osobe/svedoka. U sistemima koji zahtevaju potvrdu svedočenja kao dokaza o seksualnom nasilju (npr. u nekim državnim sudskim praksama), prikupljanje fizičkih dokaza može imati veću važnost nego što je to slučaj sa sistemima koji to ne zahtevaju (npr. pred MKS-om) (**pogledati Dodatak 9, „Pravila za dokaze i procedure kao sredstva za zaštitu preživelih osoba/svedoka”**). Policija i zdravstveni radnici sve više sarađuju na prikupljanju dokaza sa scene zločina i, u najboljem slučaju, zajedno se obučavaju na osnovu uspešnih postupaka za dokumentovanje zločina seksualnog nasilja na siguran i uspešan način, kojim se poštuju prava žrtava.

Uz to, ako praktičari nisu krivični istražitelji, možda će hteti da izbegnu da se dovedu u poziciju u kojoj će biti pozvani kao svedoci da objasne kako su došli do nekog predmeta koji predstavlja fizički dokaz. Prikupljanje dokaza od strane osoba koje nisu policijci u nekim slučajevima predstavlja nelegalan čin i može dovesti do kažnjavanja.

U veoma retkim okolnostima, kada praktičar odluči da uzme fizički dokaz, mora se voditi principima „lanca čuvanja”, koji su opisani u **Dodatak 6, „Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja”** treba da budu praćeni.

Ipak, praktičar mora imati na umu da prikupljanje fizičkih dokaza ne može biti odvojeno od prikupljanja drugih potkrepljujućih i objašnjavajućih dokaza, kako sve to ne bi bilo beskorisno.

(i) Lokacije napada

Praktičari bi mogli da imaju i pristup, ili bi sami mogli da lociraju, mesta gde su se dogodili zločini seksualnog nasilja. Ne samo da je lokacija napada korisna kao mogući izvor korisnih fizičkih dokaza, nego su lokacija i postojanje samog mesta korisni za upostavljanje prisustva navodnih počinilaca u tom području, te se može analizirati u smislu obrasca kretanja navodnih počinilaca, ili u smislu drugih kontekstualnih elemenata načina ponašanja. Važno je imati na umu da se na „mestu napada” mogu nalaziti tela žrtava ili tela počinilaca, bilo da su još živi ili preminuli. Saradnja sa medicinskim i forenzičkim stručnjacima bi mogla biti ključna u prikupljanju takvih dokaza.

Fizički dokazi koji se nalaze na lokaciji mogu pomoći za:

- utvrđivanje činjenice da se desio napad na civilno stanovništvo;
- utvrđivanje činjenice da se desio čin seksualnog nasilja;
- utvrđivanje okolnosti vezanih za čin, uključujući sve od trajanja pritvora do korištenja sile;
- utvrđivanje identiteta svih navodnih počinioaca;
- identifikovanje organizacije i strukture grupe počinioaca; i
- potkrepljivanje svedočenja preživele osobe/svedoka (u pravnim sistemima gde je to potrebno).

Dokazi koji budu pronađeni na lokaciji mogu uključivati sledeće:

- odeću, uključujući uniforme i delove uniformi ili odeće koju su nosili preživeli/svedoci, čaršafi i ćebad;
- oružje, noževi, meci i čaure;
- mrlje od krvi, povraćanja, sperma, vaginalni fluidi i/ili fekalije;
- dokumentovani dokazi;
- kompjuteri i komunikacijska oprema;
- tela ili delovi tela;
- dokazi koji bi mogli pokazati da je lokacija bila okupirana ili da se na njoj živelo; i

- dokaz o izgledu i fizički opis prostorija koji se poklapaju sa svedočenjem svedoka.

Prilikom rada na lokacijama na kojima se desilo seksualno nasilje, sa fizičkim dokazima nađenim na tim lokacijama, praktičari ne bi trebalo da pomeraju fizičke dokaze i, umesto toga, bi trebalo da:

- 1 zabeleže tačnu lokaciju seksualnog nasilja;
- 2 zaduže nekoga da bude upravnik lokacije i da uspostave evidenciju svih osoba koje posete lokaciju;
- 3 naprave skicu mesta zločina, uključujući i lokaciju mogućih fizičkih dokaza;
- 4 fotografišu mesto zločina, uključujući lokaciju i detalje mogućih fizičkih dokaza; i
- 5 ostave lokaciju u stanju u kakvom su je našli.

1. Zabeležiti lokaciju mesta

Praktičari bi trebalo da zabeleže lokaciju mesta za koje se sumnja da se na njemu desilo seksualno nasilje što je moguće tačnije. Ovo će omogućiti istražiteljima i ostalim osobama koje poseduju kapacitet da obave učinkovito dokumentovanje i prikupljanje podataka sa te lokacije u budućnosti.

Praktičari bi trebalo da:

- zabeleže lokaciju korišćenjem GPS koordinata ili na karti;
- zabeleže sve značajne karakteristike područja, uključujući vidljive znakove, fizičke oznake i naziv (ili više naziva) te lokacije ili obližnjih zajednica, sela i gradova, u slučaju da se oznake putem GPS ili na karti ne mogu koristiti ili da su netačne; i
- čuvaju informaciju na sigurnom mestu i da široj zajednici ne odaju postojanje ili lokaciju mesta zločina.

2. Imenujte nekoga ko će upravljati lokacijom i uvedite način beleženja svih koji posećuju lokaciju

Rukovodilac lokacije bi trebao da:

- napravi i vodi evidenciju; i
- odluči na koji način će obezbediti lokaciju, ako je to potrebno.

3. Nacrtajte mesto zločina i lokaciju dokaza

Praktičari treba da nacrtaju mesto zločina uz što više detalja, uzimajući u obzir vreme, resurse i sigurnosne mere.

Praktičari bi trebalo da:

- nacrtaju skicu iz ptičje perspektive;
- upišu mere i dimenzije u crtež;

- označe ključne karakteristike;
- navedu lokaciju i vrstu mogućih dokaza koji su pronađeni; i
- potpišu crtež i upišu datum.

4. Fotografisati mesto zločina i dokaze

Fotografisanje mesta zločina, okruženja i ključnih karakteristika ili dokaza na samoj lokaciji mogu biti od velike važnosti budućim istražiteljima ili stručnjacima koji će analizirati dokaze.

Praktičari bi trebalo da:

- naprave fotografije lokacije i sadržaja lokacije bez diranja ili premeštanja;
- naprave fotografije lokacije kao celine, kontekstualne fotografije i fotografije krupnih kadrova oko i na lokaciji;
- fotografije lokacije kao celine treba da obuhvate okolinu, geografske i fizičke karakteristike, zgrade i ulice;
- kontekstualne fotografije treba da pokažu odnos između onoga što praktičar fotografiše i drugih predmeta ili karakteristika lokacije; i
- fotografije krupnih kadrova treba da pokažu detalje dokaza ili oznake koje praktičar beleži;
- gde god je to potrebno, fotografišite sa i bez uvećavanja; i
- zabeležite fotografije u evidenciju onako kako ih pravite. U evidenciju napišite ime i ulogu osobe koja je napravila fotografiju; datum, vreme i lokaciju; vrstu filma i stavki sa foto aparata. Uz svaku fotografiju napišite kratak opis.

5. Napustite lokaciju ostavljajući je u stanju u kakvom ste je zatekli

Bitno je da se pobrinete da ne poremetite stanje na lokaciji, da ne pomerate ili ne sklanjate dokaze sa lokacije. Takve radnje mogu imati negativne posledice na korisnost i relevantnost lokacije i sadržaja na njoj, kao i ukupne dokazne vrednosti lokacije. U većini slučajeva je jednostavno beleženje dokaza sa kojima se susretnete sasvim dovoljno.

Prikupljanje fizičkih dokaza sa lokacije bi trebalo da rade osobe koje imaju mandat, kapacitete i veštine za to. Fizički dokazi treba da se sklone sa lokacije samo u slučaju da:

- praktičar nema nikakvih sredstava da zabeleži dokaz i svestan je visokog rizika po uništavanje ili ugrožavanje dokaza; i
- praktičar ima veštine i kapacitet za prikupljanje dokaza i sklanjanje dokaza sa mesta zločina; i
- praktičar je u mogućnosti da osigura dobru dokumentaciju o uzimanju, prevozu i skladištenju dokaza koje je sklonio, odnosno da osigura odgovarajući „lanac čuvanja” (pogledati **Dodatak 6**, „Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja”).

8.2 Dokumentovani dokazi

Dokumenti, podjednako i zvanični i nezvanični, mogu biti izvor veoma relevantnih informacija prilikom dokumentovanja i istraživanja seksualnog nasilja. Informacije koje se nalaze u tim dokumentima mogu pomoći pri uspostavljanju:

- obrasca ponašanja, učestalosti i intenziteta prijavljenog seksualnog nasilja; podaci o tome se mogu pronaći u zabeleškama koje vode medicinsko osoblje i ustanove, statistika slučajeva, izveštaji zasnovani na dokazima, istraživanja i studije o seksualnom nasilju,⁴²
- identitet počilaca i nadređenih osoba: Informacije koje se nalaze u zvaničnim vojnim ili državnim dokumentima navode kretanje i prisustvo navodnih počilaca, organizaciju, komandnu strukturu i formalne i neformalne vođe; beleške o svedočenjima preživelih/ svedoka u kojima opisuju izgled, odeću i značajne oznake navodnih počilaca; i podaci o državnim i međunarodnim organizacijama koje imaju informacije, profile i/ili kretanje navodnih počilaca,
- postojanja plana ili strategije i načine preuzimanja odgovornosti; u primerima naredbi koje su izdate, planovima koji su napravljeni za napad na neko područje, kao i beleškama o komunikaciji između jedinica/delova pre samog napada, tokom ili nakon njega,
- načina vođenja dalje istrage: Informacije koje se nalaze u zvaničnim i nezvaničnim dokumentima možda ne mogu dovesti do zaključka bilo koje činjenice same po sebi, ali mogu dati trag i informaciju za buduće aktivnosti tokom istrage.

(i) Vrste dokumenata

Vrste korisnih dokumenata koje praktičari mogu pronaći, ili koje već poseduju, obuhvataju sledeće:

Zvanični dokumenti

- Zabeleške i izveštaji povezani sa činom seksualnog nasilja i/ili navodnom počiniocu (ili više njih), uključujući njihove pretpostavljene, kao i logističku evidenciju, evidenciju dužnosti, izveštaje o stanju aktivnosti, beleške sa granica, vojne planove ili strategije, evidenciju o komunikaciji, pisane upute i naredbe.
- Drugi zvanični dokumenti, kao što su zdravstvena uverenja, beleške i izveštaji. Ove vrste dokumenata se, međutim, ne mogu dobiti bez informisanog pristanka preživle osobe, a mnogi zdravstveni radnici će odbiti da ustupe ovakve dokumente zbog privatnosti.
- Spiskovi zatvorenika i policijski izveštaji.

Nezvanični dokumenti

- Izveštaji i beleške koje su napravile međunarodne i domaće organizacije, kao što je registrovanje i profilisanje beleški o raseljenom stanovništvu i uspostavljeni sistemi praćenja kretanja; podaci o incidentima; i izveštaji o ljudskim pravima, a posebno oni

⁴² Iako se ove vrste podataka o seksualnom nasilju mogu koristiti u svrhu istraživanja ili kao podaci koji podržavaju neki određeni navod ili više njih vezanih za seksualno nasilje, prikupljanje podataka kroz istraživanja, prijave slučajeva i druge vrste procena ne predstavljaju ukupan broj incidenata koji su se desili. Za dalja uputstva o tome šta raditi i šta ne raditi u vezi sa korišćenjem podataka o seksualnom nasilju, pogledajte dokument UN-ove akcije: „Prijavlivanje i tumačenje podataka o seksualnom nasilju iz zemalja pogođenih sukobima: ‘Šta činiti, a šta ne činiti’” (Reporting and Interpreting Data on Sexual Violence from Conflict-Affected Countries: „Dos And Don’ts”), 2008.

koji u sebi sadrže analizu izvršenih kršenja ljudskih prava, uticaj koji takva kršenja imaju, uspostavljeni mehanizmi za rano upozorenje i izjave preživelih i drugih svedoka.

- Beleške o prijavama zločina koje su primile lokalne tradicionalne i verske vođe, moderne beleške koje su napravili preživeli ili drugi svedoci.
- Istraživanja na osnovu dokaza, izveštaji, studije i procene u kojima se nalaze informacije o vrsti, učestalosti i obimu izvršenog seksualnog nasilja, identitet navodnih počinitelaca i njihovih pretpostavljenih, kao i uticaj događaja i potrebe koje identifikuju preživeli/svedoci.
- Fotografije, video i satelitski prikazi.

Prilikom bavljenja dokumentarnim dokazima, praktičari bi bar trebalo da:

1. poštuju poverljivost;
2. tačno zabeleže i, ako je moguće, da kopiraju i
3. ne izuzimaju dokumente.

1. Poštujte poverljivost informacija

- Svaka razmena podataka, izveštaja, studija i statističkih podataka o slučajevima seksualnog nasilja treba biti urađena na siguran i etički način, uz poštovanje poverljivosti preživelih/svedoka (**Pogledati delove 6.1 i 6.2**).
- Statistički podaci moraju biti anonimni, ali praktičari moraju da procene da li anonimna informacija može biti povezana sa određenom grupom ili zajednicom, što bi moglo dovesti preživelu osobu/svedoka u rizičan položaj.⁴³
- Informacije o pojedincima se mogu ustupiti samo uz informisani pristanak preživele osobe/svedoka.

2. Beležite tačno i pravite kopiju, ako je moguće

- Ako ništa drugo, belešku obavite tačno, opisujući sadržaj dokumenta koji ste pronašli ili dobili, okolnosti pod kojima ste ga našli ili dobili, lokaciju gde ste ga našli, od koga ste ga dobili i ko je još bio prisutan kada je dokument pronađen ili dobijen.
- Ako dokumentovani dokaz daje neka treća strana, nastojte da od nje dobijete izjavu kojom se opisuju okolnosti pod kojima je ta strana dobila dati dokument; kada i od koga su ga dobili; da li je dokument original ili kopija; objašnjenje značenja i važnosti pečata, potpisa i imena navedenih u dokumentu; kao i kako treća strana zna te informacije.
- Ako se radi o kopiji dokumenta, pobrinite se da je kopija jasna i da su kopirane i prednja i zadnja strana dokumenta, ako je neophodno, i navedite kako i kada je kopija napravljena i ko je napravio.

43 Pogledati dokument UN akcije: „Prijavlivanje i tumačenje podataka o seksualnom nasilju iz zemalja pogođenih sukobima: ‘Šta činiti, a šta ne činiti’” (Reporting and Interpreting Data on Sexual Violence from Conflict-Affected Countries: „Dos And Don’ts”), 2008.

3. Ne uzimajte dokumente

- Po pravilu, osobe koje nisu istražitelji treba da izbegavaju uzimanje dokumenata od organizacija, vladinih ili vojnih tela ili pojedinaca. Praktičari treba da uvedu procedure koje navode korake koje treba preduzeti ukoliko bi se našli u situaciji u kojoj im se daje dokumentacija vezana za njihov posao. Iako praktičari nikada ne bi trebalo da uzimu dokumentaciju bez izričitog odobrenja za to. Možda je moguće prihvatiti dokumentaciju koja je dobrovoljno predata, poštujući uspostavljene procedure i ako praktičar prikupi dovoljnu količinu informacija vezanih za sam dokument (**pogledati deo „2. Beležite tačno i pravite kopiju, ako je moguće” iznad**).
- Čuvanje dokumenata se treba raditi samo ako je dokument pronađen ili je dostavljen praktičaru.
- U svakom slučaju, tačne informacije vezane za sadržaj i lokaciju određenog dokumenta mogu biti korisne prilikom budućih istraga kojima je uzimanje dokaza u opisu mandata.
- Pogledati **Dodatak 7**, „**Dokumentovani dokazi: Principi lanca čuvanja**”, gde ćete naći više informacija.

9. Čuvanje informacija

Ako se praktičar bavi prikupljanjem informacija o seksualnom nasilju (npr. fotografije scene zločina ili dokument koji beleži njihov intervju sa preživelim osobom/svedokom), onda je od ključne važnosti da čuvaju te informacije na način koji neće kompromitovati njihov integritet, niti će dovesti preživele i svedoke u rizičnu situaciju koja bi im mogla dalje naštetiti.

Osetljiva priroda informacije o seksualnom nasilju i moguće posledice do kojih bi moglo doći ako se informacije budu pogrešno koristile, čine da čuvanje informacija, koje se prikupljaju, bude urađeno na način koji će obezbediti sigurnost preživelih/svedoka, zajednice i osoba koje informacije prikupljaju.

Da bi informacije o seksualnom nasilju bile sačuvane na siguran način, praktičari treba da:

1. planiraju gde će informacije da budu sačuvane i ko će da bude zadužen za njih; u idealnim prilikama, praktičari bi trebalo da koriste centralnu lokaciju za čuvanje podataka koju kontroliše čuvar informacija, čak i ako sama organizacija zadržava „pravo vlasništva” nad informacijama,
2. čuvaju informacije koje identifikuju preživele/svedoke na siguran način i odvojeno od izjava i dokaza koje su ti preživeli/svedoci dali (npr. indeksiranje sa odgovarajućom numeričkom šifrom za povezivanje sa identifikujućim informacijama/imenima preživelih/svedoka),
3. gde god je to moguće, izbegavaju čuvanje javnih i osetljivih podataka zajedno, da bi obezbedili što bolju zaštitu istih,
4. organizuju informacije tako da može lako da im se pristupi i na način koji omogućava jednostavno logično pronalaženje informacije kada je potrebna,
5. obuču osoblje za odgovarajuće procedure za: (i) prebacivanje sačuvanih informacija nakon što slučaj bude završen, i (ii) obezbeđivanje informacija za vreme hitne evakuacije,
6. nose sa sobom samo one informacije koje su neophodne za putovanje za vreme kojeg bi mogli da putuju kroz kontrolna mesta na kojima bi se moglo tražiti od praktičara da odaju ili predaju informacije koje imaju kod sebe ili u vozilu. Razmislite o korišćenju tehničkih rešenja za čuvanje i/ili šifrovanje informacija.

9.1 Čuvanje dokumenata i drugih fizičkih informacija

- Ako praktičar čuva informacije u obliku dokumenata ili drugih fizičkih predmeta, treba da se te informacije čuvaju u zaključanom kabinetu ili sefu sa ograničenim pristupom. Treba da postoji jasna politika o tome ko ima pristup informacijama i zbog čega.
- U vanrednoj situaciji bi moglo biti neophodno obezbediti ličnu bezbednost osoblja koje ima pristup skladišnom prostoru.
- Beležite informaciju o dozvoljenom pristupu kabinetu (npr. ime osobe, datum, vreme i svrha zbog koje je ostvaren uvid).
- Ako su informacije u formi koja se može oštetiti (npr. negativi konvencionalnih fotografija), držite ih dalje od toplote ili izvora svetlosti.
- Ako informacija predstavlja deo paketa (npr. skup dokumenta ili izrađenih fotografija), uz nju treba da pričvrstite napomenu u kojoj navodite šta čini ostatak paketa.
- Sve fotografije i video snimci (i druge fizičke informacije) bi trebalo da budu uvedeni u katalog u okviru ustanovljenog numeričkog sistema, koji treba povezati sa različitim dokazima u vezi sa nekom fotografijom ili video zapisom (npr. dokaz o preživeloj osobi/ svedoku).
- Ako su audeo ili video snimak napravljeni u svrhu koja prevazilazi puko snimanje intervjua, osoba koja je odgovorna za snimak mora biti u mogućnosti da objasni nastavak čuvanja snimka i da napravi odredbe kojima će se obezbediti čuvanje poverljivosti o osobama koje se nalaze na snimku, a posebno ako će se snimak čuvati duži vremenski period.

9.2 Čuvanje digitalnih informacija

- Prednost kod korišćenja digitalnih sistema za čuvanje (gde je ono dostupno), u odnosu na fizičke sisteme čuvanja, jeste taj da digitalni sistemi ne zauzimaju veliki fizički prostor, obično omogućavaju jednostavno pretraživanje i analiziranje i obično ih je lakše ažurirati i iz njih pripremati izveštaje, a moguće ih je i zaštititi do nekog stepena. Bez obzira na to, nedostatak digitalnih sistema za čuvanje je to da unošenje podataka može uzimati dosta vremena, pristup je ograničen napajanjem električnom energijom, a nekada i pristipom webu, a sistem je podložan neovlašćenom ulasku (hakerstvo) i virusima. Uz to, ako se informacije prenose putem mobilnih telefona i internetom, postoji rizik da vlasti primoraju pružaoce usluga mobilne telefonije ili interneta da predaju osetljive informacije.
- Pre nego počnete sa prikupljanjem informacija koje će se digitalno čuvati, sprovedite snimanje rizika i uspostavite protokole za sigurnost digitalnih podataka. U tu svrhu je potrebno konsultovati stručnjake za upravljanje informacijama i sigurnost digitalnih podataka.
- Sve digitalne informacije treba da budu zaštićene lozinkom (a korišćenje lozinke treba biti ograničeno) i treba da budu šifrovane. Gde god je to moguće, praktičari treba da preduzmu dodatne mere da zaštite osetljive informacije tako što će koristiti napredne procedure i metode, kao što su šifrovani diskovi i siguran prenos digitalnih informacija.⁴⁴
- U vanrednoj situaciji bi moglo biti neophodno obezbediti ličnu bezbednost osoblja koje ima pristup korišćenim lozinkama.

44 Za dodatna uputstva o zaštiti podataka, pogledati MKCK-ov dokument, Profesionalni standardi za rad na zaštiti (Professional Standards for Protection Work), 2013., izmenjeno izdanje, a posebno Poglavlje 6 o upravljanju osetljivim informacijama.

- Ako su informacije u digitalnom obliku, prenesite sadržaj na računar, napravite WORM CD (jednostruko snimanje, višestruko čitanje (Write Once, Read Many)) ili sačuvajte informaciju na memorijsku karticu. Treba napraviti dve kopije dokumentacije.
- Preduzmite neophodne mere zaštite, kao što su anti-virus softveri i dodatna kopija arhive baze podataka.
- Razmislite o korišćenju naprednih alata za prikupljanje podataka, kao što su GPS kamere, aplikacije za mobilnu dokumentaciju, koji čuvaju veliku količinu metapodataka (tj. informacije o tome gde, kada i kako je podatak dobijen), kao i aplikacije za mobilnu dokumentaciju koje automatski šifruju podatke.
- Razmislite o korišćenju mobilnih aplikacija za prikupljanje podataka koje ne čuvaju kopije na mobilnim uređajima, a time će se umanjiti rizik izlaganja dokumentacije javnosti u slučaju gubitka, krađe ili konfiskovanja uređaja. Dodatna vrednost aplikacija za prenos podataka na siguran, udaljeni server, je u tome što omogućava „lanac čuvanja”.
- Možda bi bilo moguće koristiti virtualni oblak za sigurno čuvanje podataka. Prednosti takvog sistema obuhvataju otpor na fizičko oštećenje uređaja, dostupnost sa različitih lokacija i redundantnost. Ako se koristi komercijalni pružalac takve usluge, treba obratiti pažnju na to da se osigura integritet, vlasništvo i ekskluzivnost pristupa podacima.
- U bazi podataka se preporučuje korišćenje mogućnosti za praćenje korišćenja baze, tako da se sve izmene beleže i vezuju sa korisnikom koji je promenu i uneo.

9.3 Čuvanje pravnih/sudskih medicinskih informacija

- Prikupljanjem medicinskih sudskih dokaza (npr. krv, sperma ili privljava odeća) treba da se bave samo osobe koje su posebno za to obučene. Ako praktičari nisu dobili obuku iz prikupljanja pravnih/sudskih medicinskih informacija, prilikom prikupljanja bi mogli da ih oštete (**pogledati Deo 6, „Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja” i Dodatak 10, „Primeri lekarskog uverenja nakon seksualnog napada”**).
- Sudski medicinski istražitelji / prikupljanje sudskih medicinskih dokaza, se treba obavljati u isto vreme kada se daje zdravstvena pomoć – u idealnoj situaciji, to treba biti ista osoba (**pogledati Dodatak 10, „Primer lekarskog uverenja nakon seksualnog napada”**).
- Ako se radi o biološkim dokazima (npr. krv, sperma ili odeća) i ako je praktičar obučen da ih prikupi, ovakve informacije treba zapečatiti u odvojenim posudama i odmah nakon uzimanja odneti u laboratoriju, jer će ih verovatno potrebno odložiti u frižider ili zamrzivač.
- Za dalje upute o prikupljanju sudskih medicinskih dokaza, praktičari treba da pogledaju Uputstva Svetske zdravstvene organizacije o kliničkom vođenju osoba koje su preživele silovanje: Vodič za razvoj protokola za korišćenje u stanju izbegništva ili kod interno raseljenih osoba, 2004, (World Health Organization Guidelines on Clinical Management of Survivors of Rape: A Guide to the Development of Protocols for Use in Refugee and Internally Displaced Person Situations, 2004); kao i PHR, OHCHR, Istanbulski protokol: Priručnik za učinkovito istraživanje i dokumentovanje torture i drugih okrutnih, nečovečnih i ponižavajućih postupanja i kazni, 1999 (Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1999).

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

1. Amnesty International, International Criminal Court: Updated Checklist for Effective Implementation, London 2010
2. Amnesty International, Agnes Callamard, A Methodology for Gender-Sensitive Research, 1999
3. ICC, Draft Policy Paper on Sexual and Gender Based Crimes, February 2014, www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/otp-draft-policy-paper-february2014-eng.pdf
4. ICRC, Professional Standards for Protection Work, 2013, revised edition
5. ICRC, Sexual violence in armed conflict: questions and answers, 7 March 2014
6. Institute for International Criminal Investigations (IICI), Investigator's Manual 7th Edition, 2013
7. Institute of Medicine, Social and Economic Costs of Violence Against Women: The Value of Prevention, 2011
8. IRC, UNICEF, Caring for Child Survivors of Sexual Abuse: Guidelines for Health and Psychosocial Service Providers in Humanitarian Settings, 2012
9. OHCHR, PHR, Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1999
10. OHCHR, Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities – Guidance for Human Rights Monitors (Professional Training Series No. 17)
11. Save the Children, Children, Not Soldiers: Guidelines for Working with Child Soldiers and Children Associated with Fighting Forces, 2001
12. UN Action, Reporting and Interpreting Data on Sexual Violence from Conflict-Affected Countries: „Dos And Don'ts”, 2008
13. UNHCR, Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees, and Internally Displaced Persons: Guidelines for Prevention and Response, 2003
14. UNICEF, Innocenti Research Centre, Innocenti Insight: Birth Registration and Armed Conflict, 2007
15. UNICEF, The Paris Principles. Principles and Guidelines on Children Associated With Armed Forces or Armed Groups, February 2007
16. UNICEF, UNODC, Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime, 2005
17. WHO, Ethical and Safety Recommendations for Researching, Documenting and Monitoring Sexual Violence in Emergencies, 2007

18. WHO, Clinical Management of Survivors of Rape. A Guide to the Development of Protocols for Use in Refugee and Internally Displaced Person Situations, 2004
19. Women's Initiatives for Gender Justice, Gender in Practice: Guidelines and Methods to Address Gender Based Crime in Armed Conflict, 2005
20. World Bank, The Costs and Impacts of Gender-Based Violence in Developing Countries: Methodological Considerations and New Evidence, 2004

Dodatna lektira

21. Amnesty International, CODESRIA, Ukweli: Handbook on Monitoring and Documenting Human Rights Violations in Africa, 2000
22. Amnesty International, International Centre for Human Rights and Democratic Development, Investigating Women's Rights Violations in Armed Conflict, 2001
23. Amnesty International, Rape and Sexual Violence: Human Rights Law and Standards in the International Criminal Court, 2001
24. Bassiouni, M. Cherif, International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes, Law and Contemporary Problems, 1996
25. Bergsmo, Morten (editor), Thematic Prosecution of International Sex Crimes, 2012
26. de Brouwer Anne-Marie, et al. (editor), Sexual Violence as an International Crime: Interdisciplinary Approaches, Intersentia, 2013
27. Hitesh, Raval, Tribe, Rachel, Working with Interpreters in Mental Health, 2002
28. Human Rights Council, Report of UN Special Rapporteur On Violence Against Women, 2010
29. IASC, Guidelines for Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Settings, Geneva 2005
30. ICTR, Best Practices Manual for the Investigation and Prosecution of Sexual Violence Crimes in Situations of Armed Conflict: Lessons from the International Criminal Tribunal for Rwanda, 2008
31. ICTR, Best Practices Manual for the Investigation and Prosecution of Sexual Violence Crimes in Post-Conflict Regions: Lessons Learned from the Office of the Prosecutor for the International Criminal Tribunal for Rwanda, 2014
32. ICTY-UNICRI, Manual on Developed Practices, 2009
33. Inter-Agency Standing Committee (IASC), IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings, 2007
34. Isikozlu, Elvan, Millard, Ananda S., Brief 43: Towards a Typology of War Time Rape, BICC, 2010
35. No Peace Without Justice, Closing the Gap: The Role of Non-judicial Mechanisms in Addressing Impunity, 2010
36. OHCHR, Training Manual on Human Rights Monitoring, PTS number 7, 2001 and 2011

37. Population Council, Ethical Approaches to Gathering Information from Children and Adolescents in International Settings: Guidelines and Resources, 2005
38. Redress/Vahida Nainar, Litigation Strategies for Sexual Violence in Africa, 2012
39. Redress, Nairobi Declaration on Women's and Girls' Right to Remedy and Reparation, March 2007
40. Sá Couto, Susana, Investigation and Prosecution of Sexual and Gender-Based Violence by the International Criminal Court: Mandate, Good Policy, or Both? 2012
41. Save the Children, Policy Brief – Unspeakable Crimes: Changing the Law, London 2013
42. Save the Children, So You Want to Involve Children in Research: A Toolkit Supporting Children's Meaningful and Ethical Participation in Research Relating to Violence Against Children, 2004
43. Schenk, Katie, Williamson, Jan, Ethical Approaches to Gathering Information from Children and Adolescents in International Settings: Guidelines and Resources, Population Council, 2005
44. Sivakumaran, Sandesh, Sexual Violence Against Men in Armed Conflict, The European Journal of International Law, Vol. 18, 2007
45. UN Action Against Sexual Violence in Conflict, Analytical and Conceptual Framing of Conflict-Related Sexual Violence, New York, May 2011
46. UNHCR, Working with Men and Boy Survivors of Sexual and Gender-Based Violence in Forced Displacement. Guidance Note (4), 2012
47. UNICEF, Children Participating in Research, Monitoring and Evaluation (M&E): Ethics and Your Responsibilities as a Manager, 2002
48. Women's Initiatives for Gender Justice, Modes of Liability: A Review of the International Criminal Court's current Jurisprudence and Practice, 2013
49. Women's Initiatives for Gender Justice, Sexual Violence and International Criminal Law: An Analysis of the Ad Hoc Tribunal's Jurisprudence and the International Criminal Court's Elements of Crimes, 2005

“
Želim da kažem celom svetu da nam je
potreban mir – zaustavite rat

Moramo da se pobrinemo da se zašтите
žene i deca

Oni koji siluju treba da budu uhapšeni.”

Felicite (nije pravo ime, DRC)

Aneks 1

Radna sveska o dokazima za dokumentovanje zločina seksualnog nasilja: Sredstvo za pomoć istražiocima prilikom popunjavanja nedostataka u pogledu dokaza

Upozorenje: pre korišćenja ovog okvira za organizovanje procesa dokumentovanja, neophodno je da uradite sledeće:

- A. pažljivo razmotrite da li ste vi prava osoba koja treba da prikupi tu informaciju na uspešan i bezbedan način,**
- B. pažljivo razmotrite sve aspekte sigurnosnih rizika po preživelu osobu, njene informacije, porodicu i zajednicu, kao i po tim koji vrši dokumentovanje,**
- C. razmotrite osnovne principe, koji su navedeni u Aneksu 3.**

Uvod u Radnu svesku o dokazima:

Radna sveska o dokazima je sredstvo koje se predlaže kao izvor podataka onima koji prikupljaju dokaze o međunarodnim zločinima. Radna sveska o dokazima može da pomogne praktičarima da se pobrinu da za vreme istraživanja i dokumentovanja navodnih zločina ne dođe do propusta na nivou pojedinačnih intervjuja ili dokumentovanja, ili na nivou sveukupne analize slučaja. Sadržaj ove radne sveske se zasniva na definiciji zločina i na elementima zločina, kako su oni navedeni u Rimskom statutu i na elementima zločina prema Međunarodnom krivičnom sudu (MKS). U vezi sa tim, za sve vrste dokaza je bitna struktura i ona može da se prilagodi relevantnom kontekstu. Način na koji je Radna sveska o dokazima strukturirana omogućava izmene kako bi odrazila definiciju i elemente bilo kojeg kršenja, bez obzira na sudsku praksu u okviru koje se istražuju zločini. Cilj ovog sredstva jeste da pomogne da se postigne najveći mogući uspeh procesa prikupljanja podataka, da se zaštite svedoci od stalnog ponavljanja intervjuja, da se omogući procena tragova i da se smanji potreba za ponovni odlazak na teren u svrhu prikupljanja dodatnih dokaza koji nedostaju. Osobe koje dokumentuju ljudska prava mogu da koriste Radnu svesku o dokazima kao sredstvo za organizovanje informacija koje prikupljaju – uz potrebna prilagođavanja i prikupljanje dokaza o odgovornosti države, pre nego pojedinačne odgovornosti. Radeći unutar strukture Radne sveske i popunjavajući je što detaljnijim dokazima, sami dokazi koje prikupe osobe koje dokumentuju ljudska prava će imati svoju širu primenu, ako postoje pravosudni ili mehanizmi tranzicione pravde, na državnom ili međunarodnom nivou.

Radna sveska o dokazima je podeljena na tri dela, kako sledi:

Deo A: Elementi specifičnih zločina

Šta se desilo (koje delo je počinjeno)?

ŠTA SE DESILO? (detaljno i precizno, ko, šta, kada, gde, zašto, kako i kako to vi znate?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/ INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koji dokazi/informacije su vam potrebni da biste zadovoljili Element 1 ovog zločina?	Koja pitanja možete postaviti da biste dobili dokaze kojima zadovoljavate Element 1?	Šta bi bio primer informacije koju biste mogli dobiti, a koja bi zadovoljila Element 1?
Koje dokaze/informacije su vam potrebne da biste zadovoljili Element 2 ovog zločina?	Koja pitanja možete postaviti da biste dobili dokaze kojima zadovoljavate Element 2?	Šta bi bio primer informacije koja vam je potrebna da biste zadovoljili Element 2?

Deo B: Elementi kategorije zločina (ratni zločin, zločin protiv čovečnosti ili genocid)

Kakve su okolnosti pod kojim je došlo do izvršenja dela?

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primeri DOKAZA/ INFORMACIJA koji bi mogli da pomognu da se dokaže da taj delo predstavlja zločin protiv čovečnosti, ratni zločin ili genocid
Koji dokazi/informacije su vam potrebni da zadovoljite Element 1 te kategorije zločina (npr. ratni zločin, zločin protiv čovečnosti ili genocid)?	Koja pitanja biste mogli da postavite da biste dobili dokaze kojima ćete zadovoljiti Element 1 te kategorije zločina?	Šta bi bio primer informacije koju biste mogli da dobijete da zadovoljite Element 1 te kategorije zločina?

Deo C: Vrsta odgovornosti

Kako je navodni počinitelj izvršio to delo?

KO BI MOGAO BITI ODGOVORAN i KAKO?	Primeri pitanja koja bi mogla da dovedu do informacija o tome ko bi mogao biti odgovoran	Primeri DOKAZA/ INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže da je ta osoba ili više njih odgovorna za dela počinjena na taj način
Koji dokazi/informacije su vam potrebne da zadovoljite Element 1 načina odgovornosti (naprimer, naređivanje ili komandna odgovornost)?	Šta bi bio primer pitanja koja možete da postavite kako bi dobili dokaze kojima zadovoljavate Element 1 načina odgovornosti?	Šta bi bio primer dokaza koji biste mogli da dobijete, a koji bi mogao da zadovolji Element 1 načina odgovornosti?

Dalje slede pregledi procesa dokumentovanja za delove A, B i C. U njima se nalaze detaljni primeri kako da se obezbedi da su uključena sva područja informacija tokom procesa prikupljanja dokaza.

Važna napomena: Ova pitanja – kao što je navedeno u sva tri dela – nemaju nameru da služe kao obrazac za vođenje intervjua. Ako bi se kao takvi koristili, mogli bi da dovedu osobu koja vodi intervjua u situaciju da prikupi nepotpune ili netačne informacije; štaviše, moglo bi doći do toga da finalni proizvod dokazivanja bude oštećen ili da se učini šteta svedoku. Nije moguće da se napravi obrazac koji bi obuhvatio sve aspekte intervjuisanja svedoka. Ova pitanja su samo primeri kojima se pojednostavljeno navodi nekoliko mogućih načina na koje mogu da se traže dokazi od svedoka. Osobama koje vode intervjua se preporučuje da koriste Radnu svesku kao vodič koji će da im pomogne da obuhvate sva područja prikupljanja informacije, umesto da je koriste kao obrazac za vođenje intervjua. Takođe, ona može da im obezbedi primenu onih veština intervjuisanja koje su dobili za vreme procesa obuke, kao i da se pridržavaju principa utvrđenih u Protokolu. Potrebno je da uvek imaju na umu princip „TED”: „Reci mi, objasni mi, opiši mi” (engl.: „Tell me, Explain to me, Describe for me.”) Ovaj princip se primenjuje na sve intervjue – uključujući i one koji se odnose na prikupljanje dokaza o seksualnom i nasilju na osnovu roda.

Činjenički scenariji koji se navode u trećoj koloni predstavljaju ilustraciju vrste dokaza koji bi mogli da podupru određeni element datog zločina.

Deo A: Šta se desilo (koje je delo počinjeno)?

Mučenje⁴⁵

Elementi:

- 1) Počinitelj je naneo nekoliko ozbiljnih fizičkih ili mentalnih povreda ili uzrokovao takve patnje jednoj ili više osoba.

⁴⁵ U nekim domaćim sudskim praksama, mučenje može da se krivično goni kao samostalan zločin (tj. ne samo u okviru ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti ili genocida.) Praktičari koji rade u takvim sudskim praksama treba da prilagode elemente koje pokušavaju da zadovolje u skladu sa odgovarajućim domaćim odredbama.

ANEKS
1

- 2) Ta osoba, ili osobe, bila je u pritvoru ili pod kontrolom počinioca.
- 3) Ta povreda ili patnja nisu proizašle, nisu nasleđene niti su rezultat samo zakonskih sankcija.
- 4) Počinilac je izazvao povredu ili patnju u svrhu: dobijanja informacije ili priznanja, kažnjavanja, zastrašivanja ili prisiljavanja, ili bilo kojeg drugog razloga koji se zasniva na diskriminaciji bilo koje vrste (odnosi se samo na mučenje kao ratni zločin).

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjeno mučenje?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
<p>Koje činjenice pomažu prilikom dokazivanja da je počinilac naneo ozbiljne fizičke ili mentalne povrede ili patnju jednoj ili više osoba (prvi element)?</p>	<p>Molim vas, da li mi možete precizno opisati šta se desilo? Molim vas, da li biste mogli da detaljno opišete šta je učinio odmah nakon što vas je, kako ste rekli, bacio na pod na gomilu starih krpa? Možete li mi reći šta ste osećali kada se ovo dešavalo?</p>	<p>Svedočenje:⁴⁶ „Odvukao me u taj ćošak i bacio me na pod, na gomilu starih krpa. U tom trenutku sam bila potpuno prestravljena jer sam dobro znala šta će se dalje desiti, bila sam jako preplašena da ću izgubiti bebu, bila sam u četvrtom mesecu trudnoće. Tresla sam se od straha i počela sam da povraćam. Pobacao je neke krpe preko mog lica da pokrije izbljuvak, pocepao mi odeću od struka nadole, šutnuo me nogom da se okrenem na bok, izvadio penis i stavio ga u moj anus. Bol je bila nesnosan i nisam mogla da prestanem da povraćam iako mi je stomak bio prazan. Bog je zaštitio moju bebu i beba je preživela.”⁴⁷</p> <p>Dodatno svedočenje: „Svaki dan su nas terali da se okupimo u dvorištu i komandantica bi onda hodala oko nas, gledala nas i pipala pre nego bi odabrala jednu devojčicu. Rekla bi nam da je ta devojčica danas na redu,</p>

46 U nekim delovima Radne sveske o dokazima se, kao primeri, navode tri kategorije dokaza. Za svaki element pojedinog zločina koji se mora dokazati, treba da postoji svedočenje, dokumentami i fotografski/video dokazni materijal. Što više dokaznog materijala, to bolje, no u slučaju nedostatka dokumentarnog ili fotografskog/video dokaznog materijala ili nedostatka svedočanstva koje potkrepljuje dokaz, ne mora da znači da će iskaz preživele osobe ili svedoka biti nedovoljan kao osnova za prijavu izvršenja odgovarajuće povrede ili zločina. U stvari, svedočenje je često jedini dostupan dokaz zločina seksualnog nasilja, a postoje međunarodni krivični slučajevi koji su tuženi (i donesene presude) za zločine seksualnog nasilja, isključivo na osnovu svedočenja preživelih i direktnih svedoka. U međunarodnoj krivičnoj praksi nisu potrebni potkrepljujući dokazi za potvrdu iskaza svedoka, po pravilu procedure i dokaza. Ipak, potkrepljujući dokazi su često potrebni u okviru domaće legislativne. Istražiocima treba da budu svesni da ovakve varijacije između kategorija dokaza postoje, te shodno tome treba da traže potkrepljujuće dokaze gde god je to potrebno, u svrhu krivičnog gonjenja na domaćem nivou, gde se većina ovakvih slučajeva i vodi. Ipak, preporučuje se da se izbegne donošenje bilo kakvih odluka o jačini dokaza isključivo na osnovu nedostatka dokumentarnog, fotografskog/video ili onih koji potkrepljuju dokaze svedoka izvršenja dela.

47 Imajte na umu da svi primeri dokaza nisu dati u vezi sa istim svedokom, pa čak ni u okviru elemenata za isti zločin. Namera je bila da se čitaocu da što više mogućnosti u vezi sa mogućim činjeničnim scenarijima koji bi mogli da zadovolje određeni element.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjeno mučenje?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		<p>a da će sutra biti neko od nas. Naterala bi osobu koju je odabrala da skine su odeću sa sebe, a onda bi je šutnula da padne na pod i puštala bi vojnike da je napastvuju pred svima. Ako smo pokušali da gledamo u drugu stranu ili da pokrijemo lice rukama, čuvari bi nas šamarali i tukli.”⁴⁸</p> <p>Dodatno svedočenje: „Svaki dan su me vodili u sobu na drugom spratu i tamo me ispitivali. Vezali bi me za stolicu koja je bila do zida, a onda bi mi oko penisa i testisa zavezali konopac. Drugi kraj konopca je bio privezan za kvaku na vratima. Kada bi im dao odgovor koji im se nije dopao, oni bi zalupili vratima. Trpeo sam strašne bolove, ali ako bih se žalio ili ako bi videli da sam ustuknuo, snažno bi povukli za konopac ili bi me udarili u genitalije. Jednog dana su konopac zavezali za betonski blok i pretili su mi da će ga baciti kroz prozor. Kladili su se oko toga kolika težina je dovoljna da mi iščupa penis i da li bih umro od krvarenja. Pržili su me vrelin noževima i pretili da će od mene ‘napraviti ženu’ ako im ne kažem sve što su hteli.”</p> <p>Dokumentarni dokazi: Svedok vam je dao medicinsku dokumentaciju koju je sačinio doktor obučen da obezbedi koordinaciju između medicinskih i pravnih stručnjaka koji rade zajedno da bi pomogli preživelim. Ta medicinska dokumentacija detaljno opisuje zdravstveno stanje svedokinje na dan nakon događaja koje je opisala, kao i</p>

48 Za prisiljavanje osobe da gleda, kao svedok, dok se neko drugi siluje ili seksualno zlostavlja je utvrđeno da uzrokuje dovoljno mentalnog bola i patnje, da, samo po sebi, predstavlja delo mučenja. Uz to, ako je osoba prisiljena da izvrši seksualno delo u javnosti (kao što su dva zatvorenika prisiljena da jedan drugog oralno zadovolje ispred čuvara) ili silovanje i seksualno zlostavljanje u javnosti, ili pred članovima porodice, to takođe predstavlja delo mučenja.

ANEKS
1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjeno mučenje?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		<p>informaciju o tome šta je prijavila da je izazvalo povrede. Lekarski nalaz opisuje, između ostalih povreda, polomljena rebra i modrice na bokovima i posekotine u unutrašnjosti anusa.</p> <p>Fotografije/video: Svedok vam daje fotografije povreda. Fizički dokazi: Uspeli ste da ostvarite pristup mestu zločina. Pažljivo ste fotografisali mesto zločina. Ako vam to mandat dozvoljava i ako imate dovoljno veština i sredstava da to uradite, uzeli ste neke stare krpe koje su tamo ostale, pripremili ste dokumente koja su u vezi sa fizičkim dokazima i sačuvali ste dokaze na siguran način za korišćenje u budućem krivičnom postupku.⁴⁹</p>
<p>Koje činjenice pomažu pri dokazivanju da je ta osoba (ili više njih) bila zatvorena ili pod kontrolom počinioca (drugi element mučenja)?</p>	<p>Kakve su bile okolnosti pod kojima su vas odveli na to mesto? Ko su bili počinioci? Možete li mi reći da li je još neko bio u prostoriji kada se ovo dešavalo? Možete li mi opisati šta je držala osoba koja vam je ovo uradila, ako je nešto imala u ruci? Šta vam je rekao? Ko je još bio tamo, ako je neko bio? Šta su oni držali u rukama? Šta su nosili na sebi? Šta su vam rekli? Da li ste mogli otići? Zašto ili zašto niste?</p>	<p>Svedočenje: „Bio je tamo sa prijateljem, još jednim čuvarom, koji je stajao na vratima i gurao ljude koji bi došli da vide zbog čega neko vrišti. Obojica su bila naoružana i ovaj koji me napadao je stavio svoje oružje odmah do hrpe nekih starih krpa dok me napadao. Taj koji me napadao mi je kazao da će me, ako pokušam da pobegnem, tući dok mi beba ne umre. Rekao mi je da to što mi radi treba pokazati muškarcima iz moje zajednice šta mogu da očekuju ako ne napuste to područje.”</p>

49 Imajte na umu da se praktičarima ne savetuje da prikupljaju fizičke dokaze ako za to nemaju mandat. Uz to, čak i sa mandatom, bez odgovarajućeg iskustva u prikupljanju i čuvanju fizičkih dokaza, samo prikupljanje se ne savetuje. U veoma retkim prilikama – kao u slučajevima kada nema druge mogućnosti da se prikupe fizički dokazi i ako postoji opravdan strah da bi neko mogao oštetiti dokaz ili ga uništiti – praktičari se mogu naći u situaciji u kojoj mogu doneti odluku da prikupe fizičke dokaze. U takvim slučajevima, praktičarima se savetuje da se pridržavaju uputstva za prikupljanje fizičkih dokaza, kao što je to navedeno u Protokolu, i da preduzmu aktivnosti i mimo navedenih kako bi se pobrinuli da dokazi budu na sigurnom.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjeno mučenje?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
<p>Koje činjenice pomažu da se dokaže kako bol i patnja nisu proizašli samo iz zakonskih sankcija niti da su bile nasleđene ili da su usledile nakon njih (treći element mučenja)?</p>	<p>Kakve su bile okolnosti pod kojima su vas odveli na to mesto? Ko su bili počinioci? Kojoj grupi/strukturi vlasti su pripadali i kako to znate?⁵⁰ Da li su ikada objasnili zbog čega su vas zatvorili i zlostavljali?</p>	<p>Svedočenje: „Na naše selo je izvršen napad i sve muškarce su okupili i odveli. U to vreme nismo znali zašto su ih odveli, ali smo kasnije shvatili da ih je većina ubijena i bačena u reku. Žene i devojčice tinejdžerke su smestili u školu i tamo su nas naoružani čuvari čuvali sedmicama. Starije osobe i druga deca su ili ostala u svojim kućama ili su ih stavili u školu zajedno sa ženama i devojčicama; to je bila škola u kojoj su se dešavali događaji koje sam vam opisala.”</p>

Silovanje

Elementi:

- 3) Počinilac je napao⁵¹ telo druge osobe ponašanjem koje je dovelo do penetracije, bez obzira na dubinu, bilo kojeg tela žrtve ili počinioca polnim organom, ili analnim ili genitalnim otvorom žrtve, bilo kojim predmetom ili drugim delom tela.
- 4) Napad je počinjen na silu, ili pod pretnjom sile ili prisile, na način da se uzrokovao strah od nasilja, prisiljavanja, zatvaranja, psihološkog zlostavljanja ili zloupotrebe moći, protiv te ili druge osobe, ili korišćenjem prednosti prisilnog okruženja ili je nasilje počinjeno protiv osobe koja nije u mogućnosti dati svoj iskreni pristanak.

50 Imajte na umu da mnogi primeri pitanja datih u Radnoj svesci pretpostavljaju da su druga pitanja već postavljena u toku samog intervjua.

51 Elementi zločina po Rimskom statutu navode da je „koncept ‘napada’ imao nameru širine koja je neutralna u smislu roda”.

ANEKS

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode o počinjenom silovanju?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
<p>Koje činjenice mogu pomoći pri dokazivanju da je počinilac napao telo osobe na način koji je rezultirao penetracijom, bez obzira na dubinu, bilo kojeg tela žrtve ili počinio seksualnim organom, ili analnog ili genitalnog otvora žrtve bilo kojim predmetom ili nekim drugim delom tela (prvi element silovanja)?⁵²</p>	<p>Ako je moguće, ako vam nije previše teško, možete li, molim vas, da pokušate da mi objasnite šta su vam radili? Znam da vam to nije lako, molim vas, polako, uzmite sve vreme koje vam je potrebno. (Ako kaže da su je „silovali” jedan po jedan, ili ako koristi neku vrstu slenga ili terminologije koju ta zajednica koristi, za koju znate da znači silovanje, morate postaviti dodatna pitanja da biste dobili činjenični opis penetracije.) Kada kažete da ste silovani, možete li mi preciznije reći šta su radili kada su vas silovali? Šta su koristili, koji deo vašeg tela su povredili?</p>	<p>Svedočenje: „Prisilio me da se spustim na kolena i da ga oralno zadovoljim. Gurnuo je svoj penis toliko duboko u moja usta, da sam se zagrcnula, a svaki put kad sam se zagrcnula, udario me.”</p> <p>Dodatno svedočenje: „Kada su muškarci došli u naše selo, rekli su mojoj porodici da se okupimo iza kuće gde smo kuvali. Udarali su moju majku po leđima i ramenima kundacima, sve dok nije pala na pod. Isto su uradili i mojoj sestri. Onda su mene i oca zgrabili i rekli nam da se skinemo i da legnemo na njih – ja na majku, a otac na moju sestru. Ostala deca su stajala, gledala nas i plakala. Onda su stajali iza nas sa puškama uperenim u naše vratove i govorili su nam kako moramo da dokažemo da smo pravi muškarci i kako nismo neprijatelji, tako što ćemo imati seksualne odnose sa ženama. Svi smo plakali i molili, ali kad god smo odbili oni bi nas udarali i tukli i govorili nam da će nas ubiti tu na toj zemlji ako ne uradimo to što nam govore. Otac je rekao da će radije umreti nego da to uradi svojoj rođenoj ćerki i pokušao je da se bori s tim ljudima, pa su ga oni ubili i pao je preko sestre. Nisam znao da li su i nju ubili, ona se nije pomerala i nije ništa govorila. Uхватili su mog mlađeg brata i uperili mu pištolj u glavu i rekli da će ga ubiti ako ne uradim to što su mi rekli da uradim, tako da sam ja to uradio, jer nisam hteo da još neko iz moje porodice strada. Poslije toga,</p>

52 MKS je pojasnio da element penetracije ne mora izvršiti isključivo počinilac. On može obuhvatati i situacije u kojoj je počinilac osoba u koju se penetracija vrši, ili kada je druga osoba prisiljena da penetrira u žrtvu.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode o počinjenom silovanju?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		<p>bilo bi mi draže da su me ubili, jer nisam mogao da živim sa svojom majkom i porodicom nakon toga što sam uradio. Bože, oprost mi. Ne znam kakva je to osoba koja može tako nešto da uradi svojoj majci, ali ja nisam imao izbora.”</p>
<p>Kojim činjenicama se dokazuje da je napad počinjen nasilnim putem, ili pod pretnjom upotrebe sile ili prisilom, kao što je izazivanje straha od nasilja, prisile, zatvaranja, psihološkog ugnjetavanja ili zloupotrebe moći nad osobom ili više njih, ili korišćenjem prisilnog okruženja ili ako je napad nad osobom koja nije u mogućnosti dati svoj istinski pristanak (drugi element silovanja)?⁵³</p>	<p>Molimo vas, da li možete da nam opišete okolnosti pod kojima su se ovi događaji desili? Da li mi možete reći gde ste bili, ko je bio tu, šta se dešavalo i opišite mi okolinu?</p>	<p>Svedočenje: „Dve noći pre toga su naoružani muškarci ušli u naše selo. Naši muškarci i deca su se krili u šumi, pa su samo žene, stariji i deca bili u selu. Naoružani ljudi su vikali i pucali u vazduh, palili kuće i pljačkali. Kod mnogih porodica svi su se okupljali u jednoj sobi kuće, gde su se krili, prestravljeni onim što će se desiti. Tokom noći smo pokušavali da skupimo hranu i ostatake koje smo pronalazili i krili smo se da odemo po vodu u malim grupama. Tog dana je pet naoružanih ljudi ušlo u kuću u kojoj smo se krile moje sestre, majka i ja. Uzeli su nas tri, najstarije devojčice, a moja majka je zavrištala. Majka je vrištala. Šutnuli su je jako i pala je na pod, ispalili su metak u plafon i kazali joj da će nas, ako progovori još jednu reč, sve tri pred njom ubiti. Odveli su nas i stavili u kamion koji su čuvali naoružani ljudi. Odveli su nas u šumu i tamo su nas držali tokom noći. Od njih trojice, jedan bi svaku od nas odveo u drugu sobu, gde je bio prljavi dušek na podu, a druga dvojica bi ostala da čuvaju druge dve devojčice. Čini mi se da što smo više vrištale, to su oni više hteli da nas povrede.”</p>

53 MKS je kod Katange imao slučaj dokazujući da bilo koji od navedenih elemenata predstavlja dovoljan dokaz da delo penetracije predstavlja zločin silovanja. Nije neophodno dokazivati izostanak pristanka žrtve, osim u slučajevima gde je počilnac počineo delo protiv nekoga ko „nije u mogućnosti dati svoj iskreni pristanak” zbog starosne dobi, nesposobnosti ili drugih okolnosti.

ANEKS
1

Seksualno ropstvo⁵⁴

Elementi:

- Počinitelj je izvršio bilo koje delo povezano s pravima vlasništva nad jednom ili više osoba putem kupovine, prodaje, iznajmljivanja ili razmene te osobe ili više njih, ili teranjem tih osoba na slične vrste lišavanja slobode.
- Počinitelj je uzrokovao da ta osoba ili više njih stupe u jedno ili više dela seksualne prirode.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjeno ropstvo?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice pomažu da se dokaže prvi element seksualnog ropstva (počinilac je koristio svoje moći koje se odnose na pravo vlasništva)? ⁵⁵	<p>Možete li mi reći šta je rekao počinilac, ako je išta kazao, o tome kakav je vaš odnos s njim? Kako vas je doživljavao u odnosu na sebe? Kako vas je predstavljao drugima? Da li vam je dao mogućnost da se protivite tome ili da nešto izaberete – ako jeste, pod kojim je okolnostima to bilo? Ako počinilac nije ništa specifično rekao, možete li opisati šta je dovelo do toga da se osećate kao da nemate izbora?</p> <p>Da li je bilo ko drugi nešto rekao u vezi sa vašim odnosom s počinoćem?</p>	<p>Svedoćenje: „Čovek koji me zatočio je često govorio da ništa ne mogu da uradim bez da on odluči o tome – rekao je da me poseduje. Ponašao se prema meni kao da je moj vlasnik, govoreći mi sve vreme šta da radim i preteći mi da će, ako ne uradim šta mi je naredio, da će povrediti moju porodicu.”</p> <p>Dodatno svedoćenje: „Dva muškarca su došla u stan gde su nas držali. Rekli su mi da odem u kuhinju sa još jednom devojčicom, kako bi čovek koji nas je zatočio mogao da razgovara sa tim muškarcima. Iskrale smo se iz kuhinje i sakrile u hodniku da bismo mogle da čujemo njihov razgovor. Čule smo da se čovek koji nas je zatočio dogovorio sa tim muškarcima da će nas prodati za po 50 dolara i za kamion pun deterdženta za veš. Kad smo čuli da su muškarci ustali da krenu, požurile smo nazad u kuhinju i tamo smo se sakrile. Sutradan su se muškarci vratili u taj stan sa automobilom i odveli su mene i tu drugu devojčicu. Kada su nas stavili u automobil, čule smo ih kako se smeju zbog toga što nas je čovek prodao za tako malo novca i malo deterdženta.”</p>

54 Zločin seksualnog ropstva se primenjuje u slučaju trgovine ljudima.

55 MKS je dao detaljniju definiciju ovog elementa zločina seksualnog ropstva u presudi suđenja u Katangi. Sud je naveo da je neophodno pristupiti svakom slučaju posebno prilikom analiziranja vrste čina koji zadovoljava ovaj element. Za lišavanje slobode, Sud je napomenuo da bi činjenice, koje se odnose na pritvaranje i zatvaranje (uključujući i trajanje istog), bile relevantne, kao što bi bila i informacija koja se odnosi na nastojanja da se ograniči sloboda kretanja po izboru, kao i informacije o merama korišćenim za sprečavanje i obeshrabrivanje pokušaja bekstva. Činjenice koje pokazuju korišćenje pretnje, sile ili drugih oblika fizičke ili mentalne prisile su relevantne prilikom dokazivanja ovog elementa, kao što su i činjenice koje dokazuju korišćenje psihološkog pritiska, ranjivosti žrtve ili obavezu prisilnog rada. Sud je takođe naglasio da pravo vlasništva nad drugima ne predstavlja, po automatizmu, komercijalnu transakciju: društveno-ekonomski uslovi u kojima se ostvaruje pravo vlasništva predstavljaju relevantan faktor, nego se fundamentalna priroda ropskog odnosa svodi na nemogućnost žrtve da poboljša ili promeni situaciju u kojoj se nalazi.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjeno ropstvo?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice mogu pomoći da se dokaže drugi element seksualnog ropstva (seksualni delo)?	Kažete da vas je skoro svaku noć „izvodio napolje”. Možete li nam detaljnije pojasniti šta pod tim mislite? Odakle vas je izveo? Šta vam je uradio? Možete li nam objasniti šta je tačno uradio? Šta vas je naterao da radite?	Svedočenje: „Terao me da se skidam sve dok ne bih bila potpuno gola, a onda bi me vređao, nazivao me [etnički pogrdan naziv] i dirao me po celom telu.”

Prisilna zajednica ili prisilni brak

Elementi:

- 1) Nametanje prisilne bračne zajednice od strane počinioca nad žrtvom
- 2) putem pretnje ili fizičkom silom koja proizilazi iz reči počinioca ili druge vrste ponašanja.⁵⁶

56 Rimski statut ne obuhvata zločin prisilnog braka ili prisilne zajednice. Ipak, donesena je presuda da je prisilni brak nehumano delo kao zločin protiv čovečnosti u kontekstu Specijalnog suda za Sierra Leone. Zločin je definisan u Presudi Revolucionarnog veća Oružanih snaga (Armed Forces Revolutionary Council (AFRC)), Delimično suprotno u odnosu na mišljenje sudije Dohertyja, pasus 53. U pasusu 36 svog Delimično izdvojeno mišljenja, sudija Doherty navodi: „Otmica devojčica i njihovo prisiljavanje u bračnu zajednicu, kao što je objasnio stručnjak Tužilaštva, kao i prema izjavama svedoka, nije isto niti se može porediti sa dogovorenim ili tradicionalnim sklapanjem braka.” U pasusima 46-51, ona navodi: „Dokazi pokazuju da su ‘prisilni brakovi’, u kontekstu oružanog sukoba u Sierra Leoneu, uključivali prisilne otmice devojčica i žena iz njihovih domova ili drugih mesta na koja su izbegle, njihovo zatvaranje kod snaga AFRC-a, za vreme pomeranja kroz različite oblasti. Devojčice i žene su, bez njihovog pristanka, odvodili pojedinci, pobunjenici, uzimajući ih za ‘supruge’. Devojčice i žene koje su prisiljene na takve brakove su od svojih ‘brakova’ imale koristi toliko koliko je vlasništvo nekog pobunjenika moglo da im obezbedi neku vrstu zaštite od silovanja ili drugog oblika zlostavljanja od strane nekog drugog pobunjenika. No, uzimajući u obzir pretežno prisilno okruženje, smatram da je ovo relativna korist ili sredstvo preživljavanja, koje se ne može shvatiti kao pokazatelj pristanka ili mogućnost žrtve da ima autonomnu moć unutar takve veze, te to, ni po čemu, ne umanjuje ozbiljnost samog čina. Žene i devojčice, koje su bile primorane na ‘prisilne brakove’ su obično veoma mlade, a samim tim su posebno ranjive. Njihova ranjivost je još veća jer su odvojene od svojih porodica i stavljene u kontekst fizičkog i seksualnog nasilja. Uz ‘prisilni brak’ se vežu ozbiljne psihološke i moralne povrede. Žene i devojčice su prisiljene da se povezuju i, u nekim slučajevima, žive zajedno sa muškarcima kojih se boje ili koje preziru. Dalje, naziv ‘supruga’ može stigmatizovati žrtve i dovesti do toga da ih porodica i zajednica odbiju, da to izazove negativne posledice na njihovu mogućnost da se vrate u društvo i samim tim da se produži njihova mentalna trauma. Što se dokaza tiče, zaključujem da je namera ‘supruga’ bila da obaveže žrtvu da radi i da se brine za njega i njegovu imovinu, da ispunjava njegove seksualne potrebe, da mu bude verna i odana i da mu rodi decu, ukoliko ‘supruga’ ostane u drugom stanju. Zauzvrat, on bi ‘suprugu’ zaštitio od silovanja koje bi mogli da počine drugi muškarci, dao bi joj hranu, ako je ima, i, zavisno od statusa, dao bi joj status supruge. U suštini, ovo su prava i obaveze koje, kako navodi stručnjak Odbrane, postoje u tradicionalnim brakovima, ali u ovim slučajevima ne postoji dogovor porodice ili rođaka ‘supruge’, a status je nasilno ili prisilom nametnut ženskom partneru. Zbog toga bih razdvojila tu pojavu od seksualnog ropstva. Dokaz svedoka pokazuje da žrtve nisu bile zaštićene od silovanja i bile su na raspolaganju svakom pobunjeniku, a nisu bile stigmatizovane kao ‘supruge pobunjenika’ ili ‘domorođačke supruge’ (bush wives). Uz to, na osnovu svedočenja stručnog svedoka Tužilaštva, utvrđujem da je termin ‘supruga’ indikativan u smislu statusa prisilnog braka koji je imao dugotrajan i ozbiljan uticaj na žrtvu. Utvrđujem da naziv ‘supruga’ pobunjenika uzrokuje mentalnu traumu, stigmatizuje žrtvu i ima negativan uticaj na njenu mogućnost da se ponovno integriše u svojoj zajednici. Zbog toga zaključujem da su zadovoljeni actus reus i mens rea Drugih dela protiv čovečnosti, prisilnog braka, u smislu datih dokaza.”

ANEKS

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjeno prisilno sklapanje braka ili prisilna zajednica?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
<p>Koje informacije bi pokazale da je žrtvi nametnuta prisilna zajednica (prvi element prisilnog braka ili prisilne zajednice)?</p>	<p>Kako vas je oslovljavao? Kakve ste obaveze imali prema njemu? Šta se od vas očekivalo da radite svaki dan i noć? Kako su se drugi ljudi ponašali prema vama – drugi borci, zatvorenici, drugi članovi zajednice? Možete li opisati šta je o vašoj poziciji mislio čovek koji vas je zatvorio? Šta se od vas očekivalo?</p>	<p>Svedočenje: „Oтели su me iz porodice usred noći. Dovedi su me na jednu lokaciju, duboko u šumi, tamo gde su bili pobunjenici. Predali su me kapetanu Johnu i rekli da ću biti njegova supruga. Imao je visoki čin i bila sam sigurnija nego druge žene koje nisu bile ‘supruge’ pobunjenika, a koje su grupno silovali nakon svake bitke. Kapetan John je radio sa mnom seksualno šta god je hteo i kad god je hteo; ali nikom drugom nije bilo dozvoljeno da me pipne. Imala sam i dovoljno hrane, dok mnogi drugi nisu. Kapetan John me držao više od godinu i po i rodila sam mu dete, dečaka, koji sada ima 10 godina. Kad se završio rat, niko od moje porodice nije hteo sa mnom da razgovara. Proterali su mene i mog sina. Od tada sam sama.”</p>
<p>Koje informacije pokazuju da je ovaj delo počinjen pod pretnjom ili putem fizičke prisile, koja proizlazi iz reči počinioca ili njegovog ponašanja (drugi element prisilnog braka ili prisilne zajednice)?</p>	<p>Možete li mi opisati okolnosti pod kojima su vas zatvorili? Možete li opisati šta je osoba koja vas je zatvorila rekla? Jeste li imali slobodu da odete? Zašto ili zašto niste?</p>	<p>Svedočenje: „Kada je došao po mene, bio je sa pet drugih naoružanih ljudi i bili su veoma agresivni. Pucali su kroz prozor i razbijali su kuću mačetama. Gledali su moju porodicu i onda su pokazali na mene i rekli: ‘Ona je dobra.’ Odveli su me u šumu i nisam imala pojma gde sam. Ljudi oko mene su bili naoružani i bar nekoliko njih je bilo tu sve vreme. Kada mi je kapetan John naredio da nešto uradim – bez obzira da li je to bilo kuvanje, čišćenje, posluživanje, čišćenje cipela ili grozote koje mi je radio noću – nisam mogla odbiti. Jednom sam imala malariju i jako visoku temperaturu i padala sam čim bih ustala – pozvao me da dođem kod njega i kad to nisam uradila, došao je i toliko me istukao da se danima nisam mogla micati.”</p>

Prisilna prostitucija

Elementi:

- Počinilac je doveo do toga da se jedna ili više osoba uključe u jedno ili više dela seksualne prirode na prisilan način, pretnjom silom ili prisilom, na način da izazivaju strah od nasilja, prisilu, zatvaranje, psihološko zlostavljanje ili zloupotrebu moći, protiv osobe ili više njih ili druge osobe, ili koristeći prisilno okruženje ili nemogućnost te osobe ili više njih da daju iskren pristanak.
- Počinilac, ili druga osoba, dobio je ili se očekuje da dobije novčanu ili drugu nagradu u razmenu za ili u vezi sa činom seksualne prirode.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjena prisilna prostitucija?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
<p>Koje činjenice pomažu da se dokaže kako je počinilac doveo do toga da se jedna, ili više osoba, uključi u delo seksualne prirode prisilno, putem pretnje, sile ili prisile, kao što su dela koja uzrokuju strah od nasilja, prisile, zatvaranja, psihološke prisile ili zloupotrebe moći, protiv te osobe ili više njih ili druge osobe, na način da se iskorišćava prilika prisilnog okruženja ili situacija osobe, ili više njih, koja nema mogućnost dati svoju istinsku saglasnost (prvi element prisilne prostitucije)?</p>	<p>Možete li, ako je to moguće, da mi kažete tačno šta se desilo? Da li možete specifično da pojasnite šta želite reći kada kažete: Naterao ih je da jedni druge napadaju?” Da li mi možete reći tačno šta je uradio, šta je koristio? Šta je naredio da se uradi, ko to da uradi i kome? Možete li mi reći pod kakvim se okolnostima ovo dešavalo? Kako je to mesto izgledalo? Gde ste vi bili kada se ovo dešavalo? Šta ste još videli? Ko je još bio tamo? Možete li opisati taj prostor? Gde su bili prozori i vrata? Gde se u gradu/selu nalazi to mesto? Šta se nalazi blizu njega? Ko je bio tu ili oko te lokacije?</p>	<p>Svedočenje: „Bila sam u svom selu i svi smo se okupili u školi. Kao učiteljica, znala sam sva mesta gde se neko može sakriti u školi i pokušala sam da se pobrinem da svi budu na sigurnom. No, bila sam bespomoćna protiv vojske koja je ušla u školu. Uletali su iz prostorije u prostoriju i uzvikivali uvredljive reči kao: ‘Svi ste vi crvi, vidi sve te crve ovde!’ Pre nego sam se i snašla, vojnici su uleteli u prostoriju u kojoj smo se krili. Jedan od njih je pokazao na sve devojčice, tinejdžerke, i naredio im da se poređaju uz zid. Ostali vojnici su se smejali. Govorili su o tome koji bi par najviše koštao.</p> <p>Nakon nekog vremena, činilo se da traje jako dugo, za vreme kojeg su svi vrištali i plakali, vojnici su podigli oružje i naredili nam da ućutimo, a onda je jedan veliki vojnik koji je očito bio neki autoritet tu – svi su stajali i salutirali mu kada bi ulazio, a on je uzvikivao instrukcije – uletio ponosito u prostoriju sa cerekavim osmehom na licu. ‘Vreme je za cirkus crva’, rekao je. Pucnuo je prstima, a onda su neki vojnici uveli u prostoriju dečake koji su ranije bili izvedeni iz nje. Svi su bili tinejdžeri,</p>

ANEKS

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjena prisilna prostitucija?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
	<p>Možete li opisati šta su ti ljudi nosili na sebi? Da li su nosili nešto na glavama? Kakvu su obuću nosili? Da li ste bili u prilici da vidite bilo kakva vozila? Možete li opisati ta vozila? Da li ste bili u prilici da vidite neko oružje? Da li ste bili u mogućnosti da čujete bilo šta što su jedni drugima govorili? Možete li nam reći šta ste čuli? Ko je to tačno rekao?</p>	<p>takođe. Kazao je: „Neka počne cenkanje!” Onda je počeo da ispituje svoje ljude koji bi par doneo najviše bogatstva. Njegovi su ljudi stavljali devojčice i dečake dvoje po dvoje ispred njega, ali i neke devojčice sa devojčicama i dečake sa dečacima. Vojnici su se smejali sa svih strana. Vođa je pokazao na dva dečaka i kazao: „Ova dvojica su zlatni par.” Ostalima je rekao da naprave krug; njegovi vojnici su bili u krugu sa oružjem, a unutrašnji krug su činili dečaci i devojčice. Pucnuo je prstima i jedan od njegovih vojnika je otišao do dvojice dečaka i pred svima im svukao pantalone, tako što ih je povukao nadolje. Majke oba dečaka su bile u prostoriji, a s njima i jedna od sestara. Svako ko je vrisnuo ili zaplakao je oboren na pod i pretili su mu smrću. Naredio je jednom dečaku da penis drugog dečaka stavi u usta i da počne da ga sisa.”</p>
<p>Koje činjenice će pomoći pri dokazivanju da je počinilac, ili druga osoba, dobio ili očekivao da će dobiti novčanu korist ili neku drugu korist u razmenu za ili u vezi sa činom seksualne prirode (drugi element prisilne prostitucije)?</p>	<p>Pitanja iznad, koja se odnose na prvi element, bi verovatno dovela do odgovora i za ovaj element, ako bi istražila to ispratio s pažnjom.)</p>	<p>Svedočenje: „Što su duže to radili, to su više novca vredili – vojnici su bili sve glasnjiji, uzvikujući: ‘Nastavi, nastavi!’ Kada je dečak koji je bio na kolenima, pao na zemlju – tada nisam znao da li se onesvestio ili ne – vođa je rekao: ‘Crv crvu, znaš šta ti je činiti!’ Drugog dečaka su dva vojnika gurnula na leđa dečaka koji je pao na pod i naterali su ga da svoj penis stavi u anus dečaka na podu. Svi su plakali i vrištali, ali je dečak na podu bio miran. Vođa je rekao da je 500 finalni iznos i da su zlatni dečaci odradili svoj posao. Bačeni su u ćošak sobe, a drugo dvoje su odabrali za vrednost srebra. Ovo se nastavilo dok sve devojčice i dečaci nisu napadnuti, trajalo je satima.”</p>

Prisilna trudnoća

Elementi:

- Počinitelj je zatvorio jednu ili više žena koje su ostale u drugom stanju putem prisile, s namerom da utiče na etnički sastav nekog stanovništva, ili počinivši druge ozbiljne povrede međunarodnog prava.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjena prisilna trudnoća?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
<p>Koje činjenice pomažu da se dokaže kako je počinilac jednu ili više žena prisilno oplodio, sa namerom da utiče na etnički sastav nekog stanovništva ili čineći neko drugo ozbiljno kršenje međunarodnog zakona (prvi element prisilne trudnoće)?</p>	<p>Možete li mi reći kada ste zatrudneli? Da li je počinilac rekao nešto vezano za vašu trudnoću? Ako jeste, šta je rekao?</p>	<p>Svedočenje: „Teško je o tome govoriti, ali probaću. U to vreme koje sam vam prethodno opisala, kada me taj vojnik povredio, dok me silovao stalno je govorio: ‘Napraviću ti jednu bebu svetle kože!’ Stalno sam plakala jer sam znala da stvarno postoji mogućnost da ostanem u drugom stanju, a posebno zbog toga što mi je to uradio puno puta u toku tri dana, bila sam u jakim bolovima, ali njega nije bilo briga što sam vrištala. Stalno je govorio: ‘Svetla beba, svetla beba.’ Nisam se iznenadila kada nisam dobila sledeću menstruaciju. Držao me tamo sve dok se nisam porodila, jer se bojao da ću pokušati da abortiram. Nikad to nikom nisam rekla, ali ja volim svoje dete i želim da ga zaštitim. Ona ne zna ko joj je pravi otac i ne želim joj reći dok ne napuni 18 godina. Ako mi ne možete garantovati da moja ćerka ovo nikad neće saznati, onda vam neću dozvoliti da zadržite beleške o našem sastanku.”</p> <p>Dodatno svedočenje: „Kada mi je bilo 14 godina, bio sam regrutovan kao dete vojnik. Poslali su me u šumu da služim u jedinici koja mi je bila dodeljena. Komandant je bila žena i čim smo stigli, odmah je došla da nas pregleda. Odmah me primetila i rekla je: ‘Ovaj je moj’. Ostatak jedinice je</p>

ANEKS
1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjena prisilna trudnoća?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		<p>poslala s jednim desetarom. Rekla mi je da ću ja biti njen čuvar i da moram raditi sve što mi kaže – da kuvam, čistim, borim se, sve. Došla mi je za vreme noći i popela se na mene i naterala me da joj radim stvari. Rekla je da ako ne budem radio šta mi kaže, ako je ne zadovoljim, da će me posalti na prvu liniju bez oružja i ostaviće me da me ubiju. Ovo se dešavalo svaku noć, iz nedelje u nedelju. Jedan dan mi je rekla da je odlučila da će roditi bebu i da je moja dužnost da joj je napravim. Terala me je da imamo seksualne odnose više puta dnevno i rekla mi je da ako ne ostane trudna, da će znati da je to moja krivica i onda će narediti nekome da me istuče ili ubije. Nakon nekoliko nedelja je shvatila da je trudna i rekla mi je da moram da ostanem sa njom u kampu da se brinem za nju i da se pobrinem da beba bude zdrava. Bio sam jako uznemiren što je ova žena bila trudna sa mnom, jer ja to nisam želeo, ali ona je bila komandantica i nisam ništa mogao da uradim. Naterala me da mesecima ostanem sa njom, ali me je poslala dalje pre nego se beba rodila. Ne znam da li je rodila dečaka ili devojčicu niti da li je to dete živo, ali me srce boli kad pomislim da je moje dete pod kontrolom te žene i da me čak ni ne poznaje.”</p>

Prisilna sterilizacija

Elementi:

- 1) Počinilac je lišio jednu ili više osoba biološke mogućnosti reprodukcije.
- 2) Izvršenje dela nije bilo opravdano medicinskim ili bolničkim liječenjem jedne ili više osoba koje su u pitanju niti je izvršeno uz njihovu iskrenu saglasnost.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjena prisilna sterilizacija?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
<p>Koje činjenice pomažu da se dokaže da je počinilac lišio jednu ili više osoba njihove biološke mogućnosti za reprodukciju (prvi element prisilne sterilizacije)?</p>	<p>Da li su vam ikada rekli da skinete odeću za vreme trajanja događaja o kojima ste mi pričali? Objasnili ste mi da vaša supruga i vi ne možete imati decu zbog događaja koji su se dešavali u vašoj zajednici pre pet godina. Možete li mi objasniti šta je do toga dovelo?</p>	<p>Svedočenje: „Desilo se to da su vojnici prošli kroz sva sela i iz našeg sela oteli i mene i sve muškarce i dečake koji nisu uspeali da pobegnu. Bili smo zarobljeni i odveli su nas na usamljeno mesto u šumi. Tamo je bilo dosta vojske, a nas su izvodili jednog po jednog iz kamiona. Kada je došao red na mene, vikali su na mene i izvukli me napolje. Odveli su me do mesta u blizini, kod nekog drveća koje je svo bilo prekriveno krvlju, vatra je gorila, a mačete su bile svuda okolo prekrivene krvlju. Video sam moje komšije nedaleko od mene i čuo sam ih kako vrište, a oko njih su bili vojnici i neki ljudi u belim mantilima, kao da rade u laboratoriji. Zavezali su mi ruke i svukli su mi pantalone, a noge su mi raširene zavezali. Kad su iz vatre izvukli jednu mačetu, shvatio sam šta će da urade. Rekli su: „Nećeš se više razmnožavati!” Osetio sam najgori bol u životu kad su mi odsekli testise; od tog trenutka sve je postalo samo zamagljena verzija bola. Kasnije sam shvatio da su muškarci u belim mantilima bili tu da nam zašiju rane, da ne bismo iskrvarili do smrti. Puno nas je ostalo da ležimo bez svesti na gomili, u vlastitoj krvi. Nakon više sati, naše supruge i druge žene iz sela su</p>

ANEKS
1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjena prisilna sterilizacija?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		bile u mogućnosti da dođu i da nas pronađu. Moja dva rođaka nisu preživela.”
Koje činjenice dokazuju da to ponašanje nije bilo opravdano zdravstvenim ili bolničkim lečenjem jedne ili više osoba, niti da je izvršeno uz istinsko odobrenje tih osoba (drugi element prisilne sterilizacije)?	Gde se to desilo [tj. utvrđivanje informacije da li je to bilo u bolnici ili pod nadzorom medicinskog osoblja]? Da li ste se s tim složili?	(Dokazi koji su iznad dati bi zadovoljili i ovaj element.) Dodatna svedočenja: „Kad smo došli u kamp, rekli su nam da će nam dati lekove protiv zaraze iz vode, kako se ne bismo razboleli. Kad smo tek došli, dali su nam injekcije i rekli su nam da ćemo moći da pijemo vodu. Nakon toga, pitali su da li smo se razboleli od vode i kad smo odgovorili da jesmo, rekli su kako će biti potrebno da se obavi neka operacija da se uklone neki paraziti. Bila je to mala operacija, ali smo posle toga imali bolove. Kasnije tog meseca sam primetila da nisam počela da krvarim kako sam inače krvarila. Neke druge žene su rekle da su imale manje krvarenje, ili da ga nikako nisu imale. Bile smo se zabrinule da nismo trudne, ali s vremenom, kako nam stomaci nisu rasli, mislile smo da je to sigurno zbog te bolesti koju smo imale. Sve dok nismo pobjegli iz tog mesta i dok nisam otišla u grad kod doktorke koja je radila za jednu NVO, nisam znala da više ne mogu imati dece zbog onoga šta su mi uradili. Lekovi i operacija, za koje su nam rekli da treba da nas zaštite, ustvari su nas učinili jalovima i doktori nisu mogli da urade ništa da to poprave. Nijedna od žena iz kampa s kojima sam bila više nije mogla da ima decu, tako da znam da su nam to oni uradili.”

Seksualno nasilje

Elementi:

- 1) Počinilac je izvršio delo seksualne prirode protiv jedne ili više osoba, ili je doveo do toga da ta osoba, ili više njih, učestvuje u činu seksualne prirode nasilno, ili pod pretnjom korišćenja sile ili prisile, kao što je izazivanje straha od nasilja, prisiljavanje, zatvaranje, psihološko zlostavljanje ili zloupotreba moći nad osobom ili osobama, ili je koristio prisilno okruženje ili nesposobnosti osobe ili više njih da daju svoju iskrenu saglasnost.
- 2) Takvo ponašanje nosi ozbiljnost koja se može uporediti sa drugim zločinima protiv čovečnosti.
- 3) Počinilac je bio svestan faktičnih okolnosti kojima se uspostavlja ozbiljnost njegovog ponašanja.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjeno seksualno nasilje?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
<p>Koje činjenice pomažu da se dokaže da je počinilac izvršio delo seksualne prirode protiv jedne ili više osoba ili da je toj osobi ili osobama nametnuo učestvovanje u činu seksualne prirode prisilno ili uz pretnju nasiljem ili prisilom, putem izazivanja straha od nasilja, prisile, zatvaranja, psihološkog pritiska ili zloupotrebe moći, protiv osobe ili više njih, ili druge osobe, koristeći stanje prisile ili nemogućnost te osobe, ili više njih, da daju svoj iskren pristanak (prvi element seksualnog nasilja)?</p>	<p>Da li mi, molim vas, možete opisati šta se desilo? (Pogledati dodatna pitanja koja su gore navedena.) Šta je rekao počinilac?</p>	<p>Svedočenje: „Bili smo poređani jedno po jedno u hodniku i jedno po jedno su nas uveli u sobu. Oni koji su čekali su mogli da čuju dečake koji su ušli kako vrište u sobi i kad su se vratili, nisu imali odeću, nego samo neke krvave krpe oko struka. Šepali su i plakali, plakali, a neki su padali u nesvest od bola i šoka. Kasnije smo shvatili da su pobunjenici izvodili ritualno pravljenje ožiljaka na našim penisima.”</p> <p>Dodatno svedočenje: „Odvojili su homoseksualne muškarce i žene iz cele regije i doveli su nas do jedne napuštene ruralne škole, gde su nas čuvali čuvari. Svaki dan su muškarce vodili u prostoriju sa vešalicom, gde su ih vešali za ruke i stopala i sodomizirali ih. Čuvari koji su nam ovo radili su stalno govorili: „Zar nije ovo ono što volite?!” Ponekad su dovodili druge zatvorenike i terali ih da nam rade stvari, a ako bi muškarci imali erekciju, onda bi se smejali i govorili: „Eto, sad ste svi gejevi.”</p>

ANEKS
1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjeno seksualno nasilje?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		<p>Dodatno svedočenje: „Okupili su nas na seoskom trgu i naterali nas da skinemo svu odeću, uključujući i donji veš. Bili smo na glavnom trgu, pred svima. Onda su birali među nama, i one koje su odabrali, stavljali su na kamion. Sve smo bile žene u dobi otprilike od 14 do 22 godine. Odvezli su nas na neku usamljenu lokaciju; činilo nam se da se satima vozimo. Odveli su nas u jednu napuštenu kolibu. Tamo su nam naredili da legnemo jedna pored druge na prijavu dušeke na podu. Sa osmehom na licu, očigledni vođa ove grupe, doneo je neku zamotanu krpu iz druge sobe. Ostali naoružani muškarci su zazviždali i počeli da aplaudiraju kada je razmotao krpu i pokazao u njoj šest noževa različitih veličina, od malog do velikog. Svaka od nas je dobila rez po genitalijama jednim od noževa, a drugi su gledali i komentarisali o rezultatu rezanja različitim nožem. Ja sam bila četvrta po redu.”</p>
<p>Koje činjenice pomažu prilikom dokazivanja da su ova dela seksualizovanog nasilja došla do nivoa ozbiljnosti koji se može smatrati zločinima protiv čovečnosti (drugi element seksualnog nasilja)?</p>	<p>Molim vas, kažite mi kako je to izgledalo? Šta ste fizički osećali? Kako ste se mentalno osećali za vreme toga? Šta ste mogli da radite, a šta niste? Kakve su posledice usledile?</p>	<p>Svedočenje: „Prošle su sedmice dok ožiljci nisu zarasli; tri dečaka bi dobila kopanje, tako su nam govorili svaki dan. Što smo manje kopali, manje smo hrane dobijali, ali iako nas je većina bila previše bolesna i pod jakim bolovima da bilo šta radimo, naporno smo radili i kopali, a zauzvrat smo dobijali jedva nešto malo hrane da preživimo. Srećom, imali smo vode koja nas je, čini mi se, održala u životu, bez obzira što je bila zagađena i što je često uzrokovala proliv.”</p>

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjeno seksualno nasilje?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice pomažu da se dokaže kako je počinilac bio svestan činjeničnih okolnosti koje su ta dela učinila dovoljno ozbiljnima da predstavljaju zločin protiv čovečnosti? (treći element seksualnog nasilja)?	Da li ste čuli pobunjenike da govore nešto dok su vam pravili te ožiljke? Gde su bili kad se to dešavalo? Da li su uvek isti pobunjenici to radili?	Svedočenje: „Pobunjenika nije bilo puno na toj lokaciji – možda sedmorica – ali su bili naoružani do zuba. Cela svrha našeg dovođenja, kako su nam rekli, bila je da ‘naprave od nas muškarce i da nas žigošu kao robove’. Govorili su da je ovo njihova ‘kulturna tradicija’ i rekli su da ovo rade ‘svim robovima’.”

Progon⁵⁷

Elementi:

- 1) Nasuprot međunarodnom pravu, počinilac je izvršio ozbiljno lišavanje jedne ili više osoba njihovih osnovnih prava.
- 2) Počinilac je usmerio svoje delovanje na osobu ili osobe zbog identiteta grupe ili kolektiviteta, ili je usmerio svoje delovanje upravo na grupu ili kolektivitet kao takav.
- 3) Takvo ciljano delovanje je bilo zasnovano na političkim, rasnim, nacionalnim, etničkim, kulturološkim, verskim, rodnim (**prema definiciji u Članu 7, pasus 3 Statuta**) ili drugim osnovama koje su univerzalno prepoznate kao nedopustive prema međunarodnom pravu.
- 4) Delo je počinjeno u vezi sa bilo kojim činom koji se opisuje u Članu 7, pasus 1 Statuta, ili bilo kojim drugim zločinom unutar jurisdikcije Suda.

⁵⁷ Napomena: bilo koji od spomenutih zločina, ako su sprovedeni na način progona na osnovu političke, rasne, nacionalne, etničke, kulturološke, verske ili rodne pripadnosti, može predstavljati progon kao zločin protiv čovečnosti. Od ključne je važnosti da se svedoku postave pitanja u vezi sa rečima koje su izgovorene tom prilikom, kako bi se odredilo da li je u nameri postojao element progona. Delo progona ne treba biti seksualne prirode, ali ako se pojedinci progone na osnovu njihovih političkih stavova, ili na osnovu rase, nacionalnosti, etničke pripadnosti, kulturoloških ili verskih veza ili roda, i ako su počinjena dela zločini seksualizovanog nasilja, onda se zločin progona može takođe smatrati relevantnim.

ANEKS

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjen progon?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
<p>Koje činjenice će pomoći da se dokaže da je, protivno međunarodnom zakonu, počinilac ozbiljno lišio jednu ili više osoba njihovih osnovnih prava (prvi element progona)?</p>	<p>Bilo koje od navedenih pitanja, koja dovode do dokaza o bilo kojem zločinu ili o drugim ozbiljnim kršenjima, takođe će zadovoljiti ovaj element progona.)</p>	<p>(Bilo koji opis koji da svedok nekog dela, kao što je navedeno u ranijim segmentima u ovoj koloni, zadovoljiće ovaj element progona.)</p>
<p>Koje činjenice će pomoći da se dokaže kako je počinilac ciljao na jednu ili više osoba zbog identiteta grupe ili kolektiviteta, ili da je ciljao na samu grupu ili kolektivitet kao takav (drugi element progona)</p>	<p>Kako ste saznali zbog čega ste napadnuti? Da li su napadači nešto rekli o tome koga napadaju? Šta su kazali?</p> <p>Ako je svedok objasnio da se ciljalo na određene osobe: Da li ste saznali zašto su na vas ciljali? Kako to znate?</p>	<p>Svedočenje: „Nas su smatrali robovima, imovinom, a ne ljudima. Bili smo dehumanizovani i svaki put kada su nas maltretirali, bez obzira da li seksualno ili ne, rekli su nam da su žene i devojčice stvorene da služe muškarcima.”</p> <p>Drugo svedočenje: „Rekli su nam da smo homoseksualci, jer su nas špijunirali na nekom sastanku. Pratili su nas kući i rekli su nam da moramo da prestanemo da se ‘oblačimo i ponašamo kao pederi’ i da ‘moramo da počnemo da radimo ono što pravi muškarci rade, a ne da se pravimo da smo žene’. Rekli su nam da smo neprirodni i slabi i kako je to što radimo greh i da je odvratno, da smo pretnja društvu ove zemlje, jer smo lažovi i ne može nam se verovati. Tukli su nas i govorili nam da moraju da nam pregledaju anuse ‘da vide koliko smo štete napravili’. Kasnije su doveli dve ženske prostitutke i kazali nam da će nas ‘naučiti kako da budemo muškarci’. Žene su naterali da sa nama stupe u seksualni odnos, a ukoliko se ne bismo uzбудili, tukli bi nas i psovali. Naterali su nas da imamo seksualne odnose sa ženama pred njima i vikali su dok smo to radili. Rekli su nam da, kada se bude stvorila nova država, u njoj ‘neće biti mesta za devojčice kao što smo mi, nego samo za prave muškarce’.”</p>

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjen progon?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		<p>Video: Jedan od članova zajednice, koji je jako stigmatizovan, pobjegao je i uspeo je sa sobom da ponese telefon jednog od čuvara. Na video-snimku se vidi komandant baze kako udara žene iz zajednice pendrekom po genitalijama i grudima, istovremeno ih nazivajući lopovima, otmičarkama i perverznicima. Komandant je vikao na žene: „Izbićemo iz vas zlo, da postanete dovoljno dobre da ostanete trudne s našim semenom.” Na video-snimku se vide datum i vreme kada je napravljen.</p>
<p>Koje činjenice pomažu da se dokaže kako je ciljanje na ovu grupu ili na članove grupe bilo zasnovano na osobinama zaštite ili same vrste zaštite pod kojom su bili (treći element progona)?</p>	<p>Na čemu se zasniva vaš komentar da su prema vama ovako postupali zato što ste žene/devojčice?</p>	<p>Dokumentarni dokazi: Upućena osoba iz policije, koja je svedok, daje vam dokument koji je na memorandumu jedne od ispostava Ministarstva unutrašnjih poslova koja pokriva područje za koje postoji prijava da su žene i devojčice odvođene u neke kuće, zatvarane, seksualno i na druge načine zlostavljane i prisiljavane da služe policiji, peru odeću, kuvaju, poslužuju piće, itd. Dokument je od načelnika te policijske ispostave i u njemu se nalaze instrukcije za tu sedmicu, a između ostalog i sledeći pasus: „Svim ispostavama se daje ovlašćenje da žensku radnu snagu koriste na sve moguće načine u svrhu podrške ratnim dejstvima. Sve ženske osobe koje se budu suprotstavile tome, smatraće se izdajnicima i, kao takve, biće kažnjene.” Dokument je potpisao visoki policijski zvaničnik iz te ispostave i na njoj se nalazi pečat ispostave.</p>

ANEKS
1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje potkrepljuju navode da je počinjen progon?)	Primeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
<p>Koje činjenice pomažu da se dokaže kako je počinjeno delo bilo u vezi sa bilo kojim zločinom protiv čovečnosti (četvrti element progona)?</p>	<p>Zašto mislite da su se tako ponašali prema vama? Opisali ste kako ste zlostavljani i ranije ste nam rekli kako ste shvatili da je to bilo zbog toga što ste žene.⁵⁸ Šta vas je navelo na taj zaključak? Šta se još vama dešavalo i šta se dešavalo oko vas? Šta se dešavalo drugima – muškarcima, ženama, dečacima, devojčicama, starijima...?</p>	<p>Svedočenje: „Sve vreme dok su nas držali tamo, bez obzira da li su nas napadali, tukli ili nam naređivali da čistimo podove, ili da radimo bilo šta drugo, stalno su nam govorili ponižavajuće i pogrdne reči, nazivali nas ‘prljavim kurvama’ ili ‘smrdljivim kučkama’. U ovakvom stanju su držali samo žene i devojčice i stalno su pokazivali svoju odvratnost prema ženama i devojčicama. Nadale smo se da ćemo im se na kraju toliko zgaditi da će nas pustiti da odemo; ali, umesto toga, stalno su nas tu držali, zadirkivali su nas zbog toga što smo slabe žene i devojčice, nanosili su nam strašne psihičke boli i svakodnevni strah od noći, kada su se seksualni napadi većinom dešavali.”</p>

58 Ova tehnika je poznata kao „reflektovanje”. Ponavljajući šta je rekao svedok, često i ne morate dodavati nova pitanja: sam svedok će biti ohrabren da kaže još nešto. Ako su i potrebna dodatna pitanja, ponavljanje reči koje je svedok upravo rekao, predstavlja koristan mehanizam izgradnje poverenja i poštovanja; on pokazuje da ste pažljivo slušali i svedok oseća da ste ga ispravno čuli. U svakom slučaju, od ključne je važnosti da ne menjate reči kojima se svedok koristio. Ako osoba koja vodi intervju promeni način govora, to može imati uticaja na dokaze koje je svedok pružio. To bi se moglo shvatiti kao navođenje.

Deo B: Kakva je bila priroda/obrazac ponašanja/kontekst zločina? (da li je zločin počinjen kao ratni zločin, kao zločin protiv čovečnosti, kao delo genocida ili više toga?)

Zločini protiv čovečnosti

Elementi:

- 5) Zločini su počinjeni kao deo rasprostranjenog ili sistematskog napada.
- 6) Napad je bio usmeren protiv civilnog stanovništva.
- 7) Direktni počinilac je znao da se napad vrši protiv civilnog stanovništva.
- 8) Napad je izveden u skladu sa ili da pojača državnu ili organizacionu politiku vezanu za izvršenje takvog napada (pravni element koji bi mogao, ali ne mora, biti potreban u sudskoj praksi u kojoj se vrši dokumentovanje).

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji mogu da pomognu da se dokaže kako ovo delo (npr. seksualno ropstvo) predstavlja zločin protiv čovečnosti
Koje informacije potkrepljuju zaključak da je to delo (na primer, seksualno ropstvo) deo široko rasprostranjenog ili sistematskog napada?	Možete li mi reći šta se još dešavalo pre, za vreme i nakon dela koja ste opisali? Možete li mi opisati način na koji se napad o kojem govorite dogodio? Šta se prvo desilo, šta je usledilo i šta je bilo posle toga? Da li ste u mogućnosti da razaznate bilo kakav obrazac ponašanja u tom napadu? Šta vas je dovelo do tog zaključka? Da li ste svedočili bilo kojim drugim incidentima sa napadima kao što je ovaj koji ste upravo opisali? (Žena vam daje podatke o situacijama kojima je svedočila, pa ste u mogućnosti da utvrdite ko, šta, kada, gde, zašto i kako, kao i kako ona to zna.)	<p>Svedočenje: Svedokinja opisuje kako je, za vreme perioda od osam meseci koji je provela bežeći od jednog do drugog mesta, videla napade na mnoga sela i kako je svedočila mnogim događajima u kojima su ljudi ubijani i premlaćivani, zatvarani i odvođeni pod uperenim puškama. Svedokinja kaže da je u nekoliko sela videla da su se najpre dešavali napadi iz vazduha; onda bi kopnene snage ušle u selo i svima naredili da ga odmah napuste; zatim bi došle naoružana pešadija i konjica i ubijali bi seljane dok su pokušavali da pobegnu. Dolazili su kamionima i odvodili zarobljene seljane. Svedokinja ih više nije videla nakon toga. (Žena vam daje podatke o situacijama kojima je svedočila, pa ste u mogućnosti da utvrdite ko, šta, kad, gde, zašto i kako, kao i kako to ona zna.)</p> <p>Dokumentarni dokazi: Dnevni izveštaj UN-ovog vojnog posmatrača opisuje napade koji su se dešavali u brojnim naseljenim mestima, daleko od zone borbe, istovremeno i, po svemu sudeći, koordinisano.</p>

ANEKS

1

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji mogu da pomognu da se dokaže kako ovo delo (npr. seksualno ropstvo) predstavlja zločin protiv čovečnosti
		<p>Video/fotografije: Svedok vam daje video koji je snimio na kojem se vidi žena u civilnoj odeći koju su zarobili naoružani muškarci. Na videu se vidi šire područje, zatim bliže područje, sve dokle je to moguće, i video je označen datumom i vremenom snimanja. Uz video, svedok vam daje izjavu u kojoj opisuje ko, šta, kada, gde, zašto i kako, kao i kako on to zna. Daje vam podatke o okolnostima pod kojima je video snimljen.</p> <p>Satelitski dokazi: Satelitski prikazi u određenom vremenskom periodu pokazuju selo pre napada (ljude kako se brinu za stoku i rade na njivama), a zatim sela posle napada. Svaka slika posle napada otkriva slične podatke, uključujući kolone žena i devojčica koje odvođe iz sela.</p>
Koje informacije mogu potkrepiti zaključak da je napad bio usmeren protiv civilnog stanovništva?	Molimo vas da opišete šta se još dešavalo u to vreme kada ste svedočili/doživeli ove grozne stvari. Šta se dešavalo u području gde živite? Koji ljudi su tamo živeli? Šta su radili? Možete li mi reći nešto o ljudima za koje kažete da su napadnuti – šta su nosili na sebi? Šta su nosili sa sobom? Da li su stajali i da li je tu, u blizini, bila neka vojna struktura ili neka oprema ili neko osoblje? Prema vašim saznanjima, da li su u vašem području bili neki borci u vreme događaja koje opisujete?	<p>Svedočenje Svedokinja opisuje da su žrtve u njenom selu nosile civilnu odeću. Nisu imali nikakvo oružje i za vreme napada nije bilo nikakvih vojnih ili naoružanih grupa:</p> <p>„Danima i sedmicama pre nego što smo uhvaćeni i zadržani, naše selo i sva sela u našoj provinciji su opustošili naoružani ljudi. Lokalni borci su napustili naše područje davno pre toga, ali naoružani muškarci su se ponašali kao da smo svi bili deo odbrane sela. Tenkove su provezli kroz selo, ubijali su životinje i uništavali njive. Onda su počeli da buldožerima ruše kuće i zbog toga je većina nas pobešla iz kuća na otvoreno, gde se dešavao napad. Odabirali su žene i devojčice, ali i mlade dečake, pa su nas grubo ubacivali u prikolicu kamiona.”</p>

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji mogu da pomognu da se dokaže kako ovo delo (npr. seksualno ropstvo) predstavlja zločin protiv čovečnosti
<p>Koje informacije potkrepljuju zaključak da je direktni počinilac znao da se radi o napadu protiv civilnog stanovništva?</p>	<p>Možete li nam reći da li je, prema vašem saznanju, postojala povezanost između muškaraca koji su došli u vaše selo i počinili dela koja ste opisali, i muškaraca koje ste opisali da su vas držali u zaključanim sobama i koji su vas noću zlostavljali?</p>	<p>Svedočenje: „Muškarci su bili obučeni na isti način i koristili su se istim jezikom, a bili su među onima koji su zauzeli naše selo – drugim rečima, neki od tih koji su napali selo su bili okupljeni u grupu i počeli su da nas utovaraju na kamione. Oni su bili ti koji su nas držali tamo gde su, kako se videlo, imali bazu.”</p>
<p>Koje informacije potkrepljuju zaključak da je napad obavljen u vezi sa ili da bi produbio državnu ili organizacionu politiku za izvršenje tog napada (pravni element)?</p>	<p>Da li ste bili u mogućnosti da uočite neki vid obrasca ponašanja u tom napadu? Da li ste bili u prilici da čujete ili vidite da se prate neka pravila? Da li je bilo nekih aktivnosti koje su vidljivo ponavljali? Da li ste saznali zbog čega je napad pokrenut? Da li je to bio razlog celog napada? Da li je, prema vašem saznanju, postojao neki cilj napada? Ko je postavio taj cilj i kako vi to znate?</p>	<p>Svedočenje: „Razgovarali smo [svedok je ‘upućena osoba’ koja dolazi iz vladajuće strukture navodne grupe počinioaca] o planu kako da obezbedimo ostvarenje teritorijalnih ciljeva. Na tom smo sastanku odlučili da donesemo politiku kojom ćemo odstraniti sve iz grupe [X]. Naš cilj je bio stvaranje čiste nacije, bez [X]. Naša vojna strategija je bila usklađena sa ovim ciljem.”</p> <p>Dokumentarni dokazi: Vojna naredba koja upućuje na sveukupnu vojnu strategiju spaljene zemlje, na primer.</p>

ANEKS
1

Razni zločini

Elementi:

- 1) Zločin je počinjen za vreme (međunarodnog ili unutrašnjeg) oružanog sukoba.
- 2) Zločin je imao spregu sa oružanim sukobom.
- 3) Žrtva je bila zaštićena osoba (nije element zločina seksualnog i nasilja na osnovu roda (SGBV – sexual and gender-based violence).⁵⁹
- 4) Počinilac je znao da je žrtva zaštićena osoba.
i
- 5) Počinilac je bio svestan faktičkih okolnosti koje definišu situaciju kao stanje oružanog sukoba.

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da to delo (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
Koje informacije potkrepljuju zaključak da je ovo delo (npr. seksualno ropstvo) počinjeno za vreme (međunarodnog ili unutrašnjeg) oružanog sukoba?	Molimo vas da opišete šta se dešavalo u području oko vašeg grada kada se desio događaj koji opisujete. Opisali ste pucnjavu i eksplozije: možete li mi reći koliko ste često to čuli i koliko su pucnjevi i eksplozije bili intenzivni?	Svedočenje: „Zvuk pucnjave i eksplozija se stalno čuo za vreme dana pre napada. Stalno smo slušali radio i čuli smo koji je broj povređenih na linijama fronta, pa smo znali da se borbe kreću u našem pravcu. Pokušali smo da se krećemo od jednog do drugog mesta, ali nigde nije bilo sigurno.”
Koje informacije potkrepljuju zaključak da je zločin bio povezan za oružanim sukobom?	Možete li mi nešto reći o okolnostima pod kojima su se događala dela koja ste opisali? Već ste opisali da ste čuli pucnjavu i eksplozije i da ste čuli izveštaje s linija fronta. Šta se desilo kada su napali vaš grad? Zašto ste uvereni da je bilo neke povezanosti između borbi o kojima ste čuli i onoga što se desilo u vašem gradu?	Svedočenje: „Kada je vojska ušla u grad, počele su da se dešavaju strašne stvari. Vojska je opkolila grad i ušla i pešadijski i s tenkovima i na konjima. Blokiral su ulicu i ušli u nju sa obe strane; ljudi su pokušali da pobegnu između kuća, ali toliko je bilo vojske da su većinu pobili dok su pokušavali da pobegnu. Pucali su na sve strane, palili kuće i grmlje, pucali u sve. Uхватili su dečake i muškarce, zavezali im ruke iza leđa, bacali ih na zemlju i šutali po licu. Posle smo saznali da nije bilo opozicije

59 Zaštićene osobe su one osobe koje su ili civili ili koje aktivno ne učestvuju u sukobima.

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da to delo (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
		<p>bili slobodni da zaštite grad i da je većina njih ili bila ubijena ili uhapšena van grada, ostavljajući grad bez zaštite. To je bilo kada su nas vojnici našli u podrumu neke zgrade pune napuštenih stanova, gde smo se sakrili ispod stola u ćošku. Izveli su nas, pregledali nas pod svetlom baterija i počeli da se smeju. Jedan od njih je rekao: 'Hajde da se zabavimo! Sad ćemo vas naučiti da podržite opoziciju; pokazaćemo vam šta ovaj režim radi izdajicama!'"</p>
<p>Koje informacije potkrepljuju zaključak da je žrtva bila zaštićena osoba (nije element SGBV zločina)</p>	<p>Da li možete opisati muškarce koji su, kako kažete, bili zarobljeni, vezanih ruku, koje su gurnuli na zemlju i šutali po licu? Da li znate ko su oni bili? Da li znate da li su bili članovi neke oružane grupe, bilo koje vrste, ili su na neki način bili s njima povezani?</p>	<p>Svedočenje: „Ovi muškarci i dečaci su bili članovi civilne grupe koja se zove Stanovnici za mir (Residents for Peace). Oni su odbili da se pridruže opoziciji – znam to jer su i moj brat i ujak bili među njima. Nisu hteli da uzmu oružje. Hteli su mir i odbili su da se bore. Bili su na molitvi kad je grad pao; koliko ja znam, tamo gde su boravili nije bilo nikakvog oružja i svi su nosili civilnu odeću, jer su, zbog svojih principa, odbili da obuku bilo šta što bi ličilo na vojnu odeću.”</p>
<p>Koje informacije potkrepljuju zaključak da je počinilac bio svestan činjeničnih okolnosti koje su definisale situaciju kao stanje oružanog sukoba?</p>	<p>Da li ste ikada uspeli da saznate šta se desilo kada su vojnici ušli na mesto na kojem su se članovi Stanovnika za mir okupili radi molitve?</p>	<p>Svedočenje: „Mog brata su kasnije oslobodili, ali nikada više nisam videla ujaka. Brat mi je rekao da je neki vojnik ušao i našao ih na podu, kako se mole u krugu. Soba je bila osvetljena i još uvek je bilo struje, a moj brat i ostali su čuli vojsku kako dolazi, ali samo su još jače počeli da se mole i nisu se pomerili iz molitvenog položaja. Kad su vojnici ušli unutra, moj brat je, kako mi je kazao, ustao i otišao do mog ujaka jer se jako uplašio. Navodno je moj ujak rekao mom bratu naglas: „Ne boj se, dete, ovi vojnici nikad ne bi povredili mirne</p>

ANEKS

1

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da to delo (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
		ljude na molitvi.' Onda su sve izveli napolje, zavezanih ruku, šutali ih i odvezli u prikolici kamiona. To mi je brat rekao kada se vratio."
Koje informacije potkrepljuju zaključak da je počinitelj bio svestan činjeničnih okolnosti koje su definisale situaciju kao stanje oružanog sukoba?	Da li ste uspjeli da saznate nešto o ljudima koji su napali selo? Da li su napadači bilo šta govorili o borbama izvan vašeg sela? Da li su govorili o tome šta su radili (bilo oni ili njihovi saborci), pored događaja iz vašeg sela tog dana?	Svedočenje: „Sve što ja znam jeste da su ti ljudi došli iz režimskih snaga: njihove uniforme su imale režimske oznake i nosili su čizme koje daje vojska. Automobili su im bili puni vojnog oružja – ne znam šta je to, veliko oružje koje se nije koristilo kad su napali grad u području u kojem sam ja bila – ili ja nisam videla da su koristili to teško naoružanje. Većinom su koristili samo automatske puške, pištolje i granate za napad na građane, ali isto tako palice i noge, jer su šutali ljude. Žene i devojčice koje su zarobili nisu bile samo seksualno zlostavljane, nego i paljene. Znam jer sam bila među njima: nakon svega što sam videla za vreme napada na naše selo, uhvatili su me i zlostavljali zajedno sa drugima. Većina vojnika se smejala. Što smo mi više plakale, oni su se više smejali.”

Genocid⁶⁰

Elementi:⁶¹

Bilo koji od navedenih činova počinjen s namerom da se uništi, delimično ili u celosti, nacionalna, etnička, rasna ili verska grupa, kao što su:

- 1) Ubijanje članova grupe.
- 2) Uzrokovanje ozbiljnih telesnih ili mentalnih povreda članovima grupe.
- 3) Namerno uticanje na uslove života grupe s ciljem da se grupi nanese fizičko uništenje, delimično ili u celosti.
- 4) Nametanje mera s ciljem prevencije rađanja dece u grupi.
- 5) Prisilno preseljenje dece iz te grupe u drugu grupu.

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da to delo (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
<p>Koje informacije potkrepljuju zaključak da je to delo (npr. seksualno ropstvo ili druga dela seksualnog nasilja) počinjeno sa namerom da se unište članovi grupe (i koje informacije su dostupne da bi se pokazalo da je ta grupa imala karakteristike nacije, etničke, verske ili rasne grupe)?⁶²</p>	<p>Da li ste bili u prilici da vidite da je neko, za koga se činilo da je neki autoritet, dolazio u kasarnu tokom vremena kada ste vi tamo bili zatočeni? Ako jeste, kako ste znali da je ta osoba bila neki autoritet? Šta vas je dovelo do tog zaključka? Da li ste bili u prilici da čujete da je neko od njih nešto rekao? Spomenuli ste da su vas i ostale koji ste bili zarobljeni zvali „bubašvabama”. Da li znate na šta su mislili</p>	<p>Svedočenje: „Ustvari, videla sam jednog visokog zvaničnika⁶³ da dolazi u kasarnu dva puta tokom 10 meseci koje sam ja tamo provela. Jednom je to bilo na verski praznik Hana, praznik koji slavi verska i etnička grupa sa kojom su ti militanti bili povezani, Han. Drugi put je bilo na dan inspekcije vojnih trupa. Oba dana se od mene su tražili da se lepo obučem i dali su mi lepu odjeću; to su bile jedine dve prilike kad su mi dali lepu odeću. Čovek koji me zatočio (koji me zvao svojom suprugom) me izveo da pokaže svoju lepu „ženu iz žbuna”, pa sam morala da se lepo obučem. Ti dani su mi bili dragi, jer me čovek koji me je zarobio nije dirao danima pre toga, kako bih mogla da „funkcionišem bez problema” pred važnim gostima; to je značilo da je, inače, prilikom napada na mene, bio toliko brutalan da nakon</p>

60 Radna sveska o dokazima se fokusira na zločine seksualnog nasilja; zbog toga ovde nisu uključeni neki od elemenata, kao što je ubistvo i prisilno preseljenje.

61 Za genocid mogu biti potrebna dva odvojena koraka: 1) dokaz koji pokazuje da delo seksualnog nasilja predstavlja jedan od pet navedenih činova genocida, i 2) dokaz koji pokazuje da je navodni počinilac izvršio ta dela s namerom da uništi, delimično ili u celosti, neku grupu na temelju navedenih, zabranjenih osnova. Prikaz koji sledi je jedno izdvojenjeno delo seksualnog nasilja kao primer i daje pregled vezan za njega kroz date elemente.

62 Ovo je specifičan element genocida s namerom koji mora biti ispunjen da bi se neko osudio za bilo koji od navedenih činova genocida. Specifična namera da se uništi grupa mora biti pokazana uz specifične dokaze. Ovo je Aneks za dokazivanje načina odgovornosti, kao što je navedeno u Delu C.

63 Ne postoji uslov da je osoba, koja je navodno odgovorna za delo genocida, zvaničnik višeg ranga. Ovo je jednostavno jedan od primera svrhe ove radne sveske.

ANEKS

1

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da to delo (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
	<p>pod tim? Ko su bile osobe koje su nazivali „bubašvabama”? Da li su možda mislili na nekog drugog? Da li znate išta o tome šta se desilo drugim članovima te grupe?</p>	<p>toga nisam mogla danima hodati, često sam se razboljevala i nisam mogla ni ustati. No, u očekivanju poseta onih na višem nivou, čovek koji me je zatočio bi me bolje hranio, dozvoljavao mi da spavam sama i nije me uopšte dirao. Dozvolio bi mi da se istuširam, lepo obučem i da se odmorim od njegovog zlostavljanja. Kada bi došao posetilac visokog ranga, zvao ga je ‘Kralj’. Ne znam kakvu je poziciju imao, ali bio je neko važan, jer je dolazio sa kolonom vozila, sa više od 20 vojnika oko sebe. Oko vrata je imao zlatne lančiće. Kada bi došao, govorio je veoma glasno i jasno, da ga svi čuju, ovako nešto: ‘Aha, dakle, ovo je tvoja žena bubašvaba! Puno sam toga čuo o njoj. Dovedi sve bubašvabe da ih pregledam. Da budem siguran da moji ljudi imaju najbolje što postoji među insektima, da budu što jači kad budu čistili ovo mesto. Pustite svoje žene bubašvabe da vam pokažu gde se bubašvabe kriju; onda, kad završite svoj posao, bar ćete ispuniti ovaj svet sa polu-Han bebama i ubićete sve čiste bubašvabe oko sebe.’ Kada bi nas nazivali bubašvabama, mislili su na moje pleme; moji ljudi su gradili kuće u zemlji; to je naša tradicija. Niko koga su zvali ‘bubašvabom’ nije pripadao ni jednoj drugoj etničkoj grupi.”</p>
<p>Koje informacije potkrepljuju zaključak da je ovo delo (npr. seksualno ropstvo) počinjeno sa namerom da uzrokuje ozbiljne telesne i mentalne povrede članovima grupe?</p>	<p>Da li ste razumeli ili saznali o čemu je osoba koja vas je zarobila mislila, šta je želeo time dobiti, ako je nešto želeo dobiti iz nasilnog odnosa, kako je s vama postupao? Da li je ikada rekao išta o tome zašto vas je zlostavljao?</p>	<p>Svedočenje: „Nisam mogla da mu čitam misli. Ali vam mogu reći da je nastavio da bude izuzetno grub prema meni i da je pokušao neke nove nivoe okrutnosti. Na primer, jednom je pokušao da vidi da li bi mogao da stavi u moju vaginu upaljenu sveću, a da se ona ne ugasi. Pokušao je to da uradi šest puta pre nego što je odustao, a nakon toga me silovao i bol je bio nepodnošljiv. Čini se da su ga moji krici navodili da pronalazi nove načine kako da me povredi. Govorio mi je o članovima mog plemena koje je taj dan ubio, koristeći</p>

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da to delo (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
		<p>ljude energija koju sam 'mu dala' tokom noći. Ponekad bi spomenuo imena porodica koje su on i njegovi borci pobili i rekao bi mi da će progoniti sve do jednog člana moje porodice ako ga ikada 'ostavim'."</p>
<p>Koje informacije potkrepljuju zaključak da je ovo delo (npr. seksualno ropstvo) počinjeno sa namerom da uzrokuje ozbiljne telesne i mentalne povrede članovima grupe?</p>	<p>Da li ste razumeli ili saznali o čemu je osoba koja vas je zarobila mislila, šta je želeo time dobiti, ako je nešto želeo dobiti iz nasilnog odnosa, kako je s vama postupao? Da li je ikada rekao išta o tome zašto vas je zlostavljao?</p>	<p>Svedočenje: „Ustvari, ironično, ja sam bila jedna od onih 'sretnih'. Većinu drugih devojčica i žena su odveli zajedno s njihovim muževima i očevima na drugo mesto, gde su ih namerno držali odvojeno. Taj plan razdvajanja je toliko dugo trajao da je vremenom postalo jasno da je namera tog odvajanja bila da se pobrine da nemamo više beba naše etničke grupe. Muškarcima i ženama su zabranili da se susreću, osim preko neke ograde, 30 minuta nedeljno. Onda su poslali Han žene da siluju muškarce i Han muškarce da siluju žene i puno Han žena i žena iz našeg plemena je ostalo u drugom stanju nakon ovih silovanja. Trudnice su držali u drugom području i ako bi rođene bebe imale pretamnu kožu, odmah su ih ubijali na licu mesta. Vremenom, svima je postalo jasno da su uspostavili sistem za stvaranje svetlijih beba i da su nas sprečavali da rađamo decu unutar našeg plemena. Ovo znam jer su sve žene iz moje porodice, osim moje starije sestre, bile zatvorene u tom prostoru. Kada je rat počeo da se bliži kraju, ovi koji su nas zarobili su počeli da očajavaju i njihovi planovi da stvaraju bebe svetlije kože i da eliminišu naše pleme su se pretvorili samo u ovo potonje: počeli su da unakazuju genitalije zatvorenika koji su bili moje etničke grupe. Mnogi su umrli za vreme tog procesa, a drugi su ostali osakaćeni za ceo život.”</p>
<p>Koje informacije potkrepljuju zaključak da je ovo delo počinjeno s namerom da nametne mere kojima se sprečavaju rođenja dece unutar grupe?</p>	<p>Pogledajte navedena pitanja.)</p>	<p>(Činjenice koje su ranije navedene zadovoljavaju i ovaj element.)</p>

Deo C: Ko je (navodno) počinio zločin? (Ko je navodno odgovoran i na osnovu koje vrste odgovornosti⁶⁴ – tj. direktno ili putem komandne/odgovornosti pretpostavljenog?⁶⁵)

Direktna odgovornost

Elementi:

Optužena osoba je počinila (direktno, indirektno ili kao saučesnik), naredila, podstakla, navela, izazvala i potpomogla ili na drugi način doprinela izvršenju zločina (putem čina ili propusta) – ili je pokušala da počinii (činom ili propustom) – kroz grupu koja je delovala u svrhu zajedničkog cilja.⁶⁶

KO BI MOGAO BITI ODGOVORAN I KAKO?	Primeri pitanja koja bi mogla dovesti do informacije o tome ko bi mogao biti odgovoran i kako	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže da je ta osoba ili više njih odgovorna za dela počinjena na taj način
Koje činjenice će poslužiti da se identifikuju pojedinci ili grupe za koje se navodi da su počinili te zločine? Koje činjenice su na raspolaganju da se dokaže da je određena osoba planirala zločin (npr. seksualno ropstvo) kao zločin protiv čovečnosti? Koje činjenice su na raspolaganju da se dokaže da je određena osoba počinila, naredila, navela, naterala ili potpomogla i pospešila zločin?	Da li možete opisati osobe za koje kažete da su učinili delo o kojem ste mi govorili? Molim vas, da li mi možete opisati njihovu odeću? Neke oznake? Šta su nosili na glavama/nogama, šta su nosili sa sobom, neke značajne karakteristike izgleda – oružje, oprema, vozila, jezik, itd.? Da li ste imali priliku da primetite da li je neko među njima bio autoritet? Ko, šta, kako, kada, zašto, kako i kako vi znate ili šta vas je dovelo do toga da zaključite da je ova osoba autoritet? Da li ste imali priliku da čujete tu osobu (ili	Svedočenje: Osoba koja je preživela seksualno ropstvo kao zločin protiv čovečnosti opisuje navodne počinioce i kaže da su na sebi imali plave uniforme, nosili su mačete i bombe, rukavice i beretke i radio uređaje. Izjavljuje da su navodni počinioци pozdravljali jednu određenu osobu koju su zvali Gospodin X i da je videla da on izdaje naredbe i da su oni koji su mu salutirali izvršavali te naredbe. Bila je na udaljenosti s koje je mogla da vidi i čuje Gospodina X i ostale kako za vreme noći planiraju događaje za sledeći dan. Bila je više puta prisutna kada je Gospodin X dobijao naredbe od nekog drugog putem radija/ručnih prenosnika (walkie-talkie). Dokumentarni dokazi: Dat vam je pristup arhivi oružane grupe u kojem se nalaze stotine dnevnih i nedeljnih borbenih izveštaja od višeg

64 Ova kategorija dokaza tradicionalno predstavlja najslabiji element u krivičnom gonjenju dela seksualnog nasilja i predstavlja glavni razlog većine oslobađajućih presuda ili odbačenih optužnica za seksualno nasilje. Preporučuje se da se posveti vreme načinu odgovornosti i postavljanju pažljivih pitanja, jer će bez toga ostali dokazi biti nedovoljni. Bilo je dosta situacija u kojima su sudije rekly: „Utvrdili smo, bez osnovanih razloga za sumnju, da se bezuslovno desilo delo seksualnog nasilja, ali ne postoje dovoljni dokazi da dokažu pojedinačnu krivičnu odgovornost počinioца tih dela.” Ovaj deo procesa dokumentovanja je od apsolutne važnosti.

65 Često se misli da samo određena „vrsta” ili „kategorija” svedoka (kao što su upućene osobe visokog ranga iznutra) imaju informacije o navodnim počinioцима, a posebno ako je počinilac koji se istražuje udaljen od zločina i ako veza između dela i počinioца nije direktna. Osobama koje vrše dokumentovanje i istragu se savetuje da izbegnu pretpostavke o bilo kojem svedoku. Svedoci žrtve, koji nikada nisu videli (navodne) počinioce višeg ranga, često daju najsnažnije dokaze o povezanosti u vezi sa zvaničnicima višeg ranga, koji su optuženi za izvršenje zločina po ovoj osnovi. Svakog svedoka treba pitati o ovim stvarima; nepostavljanje pitanja predstavlja rizik po gubitak ključne povezanosti dokaza.

66 Izvršenje (Statut MKS, Član 25(3)(a)) može predstavljati pojedinačno/direktno fizičko izvršenje ili delo zločina zajedno sa drugima; saučesništvo je zasnovano na zajedničkoj kontroli nad zločinom ili izvršenje zločina putem druge osobe; naređivanje je upućivanje druge osobe da počinii zločin; podsticanje/izazivanje je navođenje druge osobe da počinii zločin; pomaganje i nagovaranje je pružanje praktične pomoći (npr. putem davanja sredstava kojima se vrši zločin), ili davanje ohrabrenja ili moralne podrške direktnim počinioцима.

KO BI MOGAO BITI ODGOVORAN I KAKO?	Primeri pitanja koja bi mogla dovesti do informacije o tome ko bi mogao biti odgovoran i kako	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže da je ta osoba ili više njih odgovorna za dela počinjena na taj način
	<p>više njih) da nešto govore? Šta su govorili, kome su to govorili, pod kojim okolnostima, kakav je bio rezultat ili reakcija na to šta su govorili? Da li ste imali priliku da posmatrate ponašanje među pojedincima u grupi? Šta ste primetili vezano za njihovo međusobno ponašanje? Da li ste bili u prilici da ih čujete da jedni druge oslovljavaju po imenu, tituli, poziciji, itd.?</p>	<p>nivoa vlasti prema dole, do trupa na terenu, kao i izveštaje iz borbi koji su dolazili od trupa na terenu prema komandantima i zvaničnicima višeg ranga.</p> <p>Video/audio dokazi: Dobili ste audio-snimak na kojem Gospodin X prima instrukcije putem prenosne radiostanice. Snimak je napravio jedan upućeni svedok iznutra. Uz audio-dokaz, svedok vam je dao izjavu u kojoj se nalaze podaci o tome ko, šta, kada, gde, zašto i kako, kao i kako on zna da je Gospodin X primao instrukcije, zajedno sa informacijama koje je on imao o tome ko je izdavao instrukcije – kao i šta ga je navelo na taj zaključak.</p>

Komandna/odgovornost pretpostavljenih

Elementi:

Vojni komandanti

- De jure ili de facto vojni komandant ima stvarnu komandu i kontrolu nad podređenima.
- On/a zna, ili bi trebao/la znati, da su podređene osobe počinile zločine.
- On/a nije poduzeo/la razumne mere za sprečavanje zločina, kažnjavanje počinioca ili predaju slučaja nadležnima za daljnju istragu.
- Zločin je počinjen kao rezultat toga.

Civilni komandanti

- Odnos podređenog i nadređenog se karakteriše stvarnim autoritetom i kontrolom nad podređenima.
- On/a zna ili svesno zanemaruje informaciju koja jasno ukazuje na to da podređeni čine zločine.
- Zločini su bili aktivnosti u okviru stvarne odgovornosti ili kontrole nadređene osobe.
- On/a nije preduzeo/la neophodne i razumne mere za sprečavanje zločina niti je predao/la nadležnima predmet za daljnju istragu.
- Zločin se dogodio kao rezultat propusta izvođenja odgovarajuće kontrole nad podređenima.

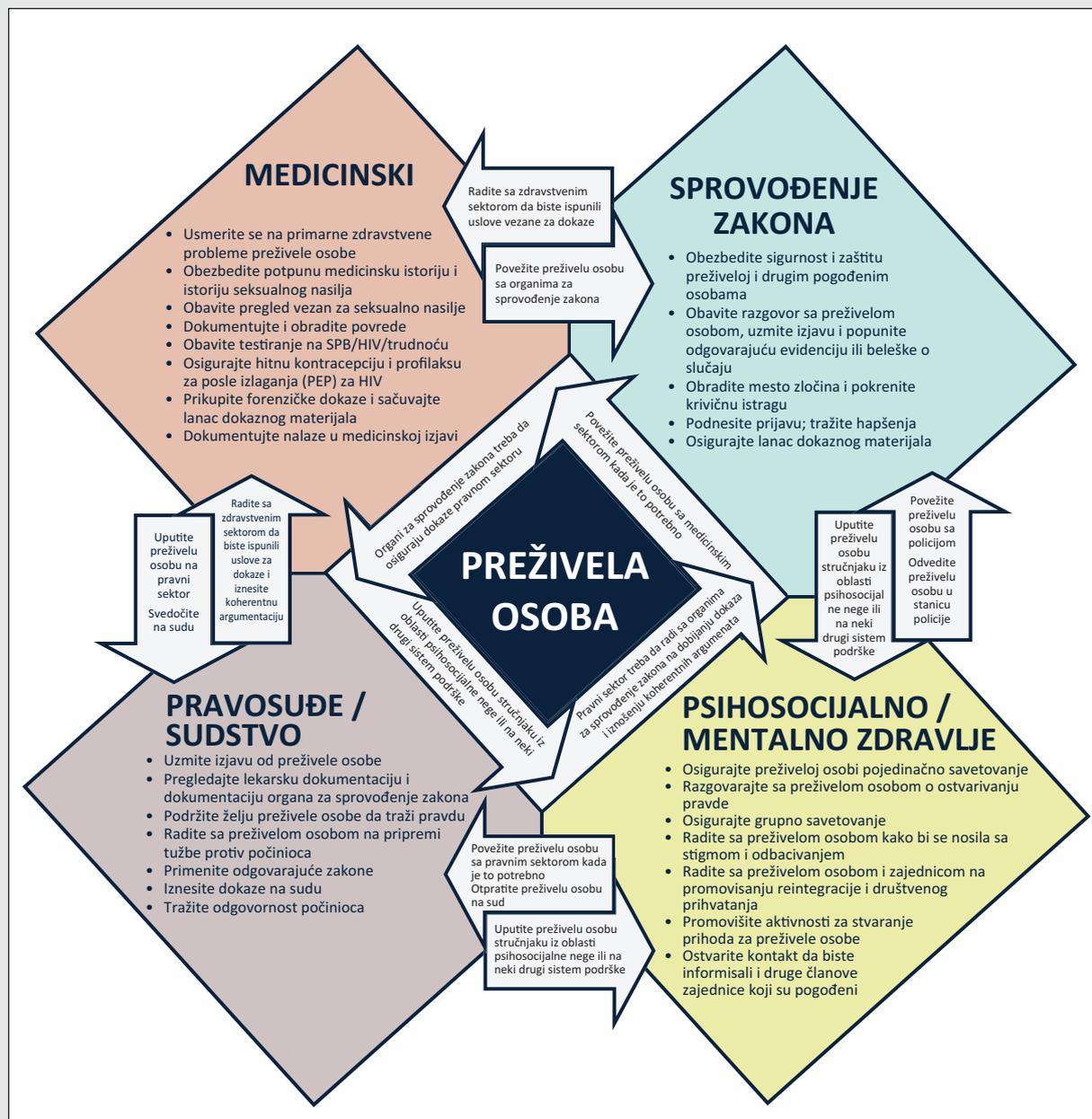
ANEKS

1

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri pitanja koja bi mogla dovesti do informacije o tome ko bi mogao biti odgovoran i kako	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže da je ta osoba ili više njih odgovorna za dela počinjena na taj način
<p>Koje činjenice pokazuju da je određena osoba imala stvarnu kontrolu (kao vojni komandant) ili odnos nadređeni-podređeni (za civilnog komandanta) nad osobama koje su joj podređene?</p>	<p>Da li ste bili u mogućnosti da zaključite koji od naoružanih muškaraca je mogao biti u poziciji vlasti i kontrole nad drugima? Da li mi možete reći šta vas je dovelo do toga da to zaključite? Možete li to objasniti? Da li ste primetili neku vrstu interakcije između osoba koje su vam to radile i drugih iz njihove grupe koji su možda dolazili i odlazili? Šta ste videli i čuli? Da li su tamo bile jedna ili više osoba za koje se činilo da imaju višu vlast u odnosu na ostale? Molimo vas da objasnite</p>	<p>Svedočenje: „Videla sam komandanta Alexa kako dolazi u zatvor u kojem su me držali. To sam viđala bar dva puta mesečno. Imao je dva čuvara sa sobom, sa svake strane, u svakom momentu; vozio se na zadnjem sedištu džipa, a čuvari bi izašli i otvorili mu vrata svaki put kada je dolazio. Mogla sam sve videti i čuti, jer su me uvek terali da pravim slatko i alkoholna pića i da ih iznosim i da ih služim prilikom dolaska komandanta. Svi bi ustali da ga pozdrave, stajali su u stavu mirno i radili šta god je tražio od njih. Nisam znala kako se preziva, a zvali su ga komandant Alex. Čak je i šef čuvara u zatvoru – zvao se Milo Omin – bio podređen Alexu. Omin je stajao u stavu mirno, a kada bi komandant Alex rekao Ominu: ‘Obilazak’, Omin bi skočio i poveo komandanta Alexa kroz objekat.”</p>
<p>Koje činjenice dokazuju da je ova osoba znala ili je trebalo da zna (kada govorimo o vojnom komandantu) da su njegovi podređeni činili zločine (u ovom slučaju seksualno nasilje) ili da su svesno zanemarili (kada govorimo o civilnim komandantima) informacije koje jasno ukazuju na to da su podređeni činili zločine?</p>	<p>Prema vašem iskustvu, da li imate razloga da verujete da je komandant Alex znao da ste vi i druge mlade žene maltretirane, bilo na seksualan ili drugi način? Šta vas navodi da kažete da je on to znao? Šta ste videli ili čuli što ukazuje na to da je komandant Alex to znao? Ili šta vas navodi da kažete da je trebao da zna, ili da je svesno zanemario informacije koje bi jasno ukazale na to šta su radili njegovi podređeni su počinjeni zločini (u ovom slučaju seksualizovanog nasilja)?</p>	<p>Svedočenje: „Omin je proveo komandanta Alexa kroz zatvor i dao mu podatke o tome koga su tamo držali. Komandant Alex me video svaki put kada je došao i kada je obilazio sobu u kojoj su me držali zajedno sa drugim mladim devojkama. Tamo su nas držali više od godinu dana, a on je redovno dolazio u posetu i obilazio sve svaki put. Na našim vratima je bio katanac. Soba je bila spartanska, a nas je mnogo bilo u njoj, što se moglo videti i po broju dušeka na podu i po nekoliko predmeta oko sobe, kao i iz činjenice da su se u sobi nalazile mnoge mlade devojkice kada bi komandant Alex dolazio u obilazak. Za vreme tog perioda, tamo je stalno viđao iste žene. Mogao je videti da nam se zdravlje pogoršava i da mršavimo. Mogao je videti da smo bile u toj sobi zajedno, kao i da bi bio</p>

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primeri pitanja koja bi mogla dovesti do informacije o tome ko bi mogao biti odgovoran i kako	Primeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže da je ta osoba ili više njih odgovorna za dela počinjena na taj način
		svestan da su njegovi podređeni bili daleko od svojih kuća. Takođe, za vreme tog obilaska je viđao i prostorije za ispitivanje, a u tim sobama su bili dušeci, razna odeća i kante sa vodom.”
Koje činjenice pokazuju da pojedinac nije sprečio delo (u ovom slučaju delo seksualnog nasilja), nije kaznio direktne počinioc (svoje podređene) niti je predao nadležnim organima materijal za daljnju istragu?	Da li mi možete reći jeste li primetili da je neko ukorio čuvare ili da su na bilo koji način bili suočeni sa nekim posledicama zbog toga što su radili vama i drugim ženama? Da li ste ikada primetili da je osoba koja je bila u kontroli ispravljala ili disciplinovala čuvare na bilo koji način? Molimo vas da objasnite šta se desilo. Da li je ikada rekao ili uradio nešto u vezi s tim kako su se ponašali prema vama i drugim ženama? Ako jeste, šta se desilo?	Svedočenje: „Dok smo bili zatvoreni tamo, dakle, više od godinu dana, ni jedan od čuvara koji su nas maltretirali, koji su nas tukli i rezali, koji su nas seksualno zlostavljali – niko od njih, koliko ja znam, nikada nije za to kažnjen. Zapravo, nakon poseta komandanta Aleksa, vremenom, kao da su isti čuvari bili sve slobodniji s nama, sve više su nas izvodili napolje za vreme noći, više nas istovremeno, i sve češće. Niko od njih nije premešten; jedan od njih je unapređen u zamenika zatvora za vreme našeg zarobljeništva. Prilikom jedne posete komandanta Aleksa, kada je video našu sobu i nas unutra, smejavao se i rekao Ominu: ‘Zavidim vam na provodu, mladiću!’”
Na osnovu kojih činjenica se dokazuje da je zločin počinjen zbog toga što nisu preduzeli koraci za sprečavanje zločina, kažnjavanje počinitelaca ili dostavljanje materijala vlastima za istragu?	Šta vi mislite šta bi se desilo da je uradio nešto da se kazne počinioci? Šta ako im je on naredio da to ne rade pre nego što su uradili?	Svedočenje: „Imao je potpunu kontrolu nad svima, radili su apsolutno sve samo da ga zadovolje. Posmatrala sam ih kako se boje da urade bilo šta bez da im bude naređeno. Nema sumnje da bi poštovali naređenje da im je rečeno da to ne rade; ne bi disali da im je kazao da drže dah, takav je bio njegov autoritet. Viđala sam ga kako tuče svoje ljude zbog neposlušnosti više puta; ali nikad zbog toga što su povredili neku ženu.”

Osnovni elementi višesektorskog odgovora na seksualno nasilje

Aneks 3

Intervjuisanje Osnovni principi i vrhunski praktični saveti

Detaljna uputstva o osnovnim principima koji se odnose na praktičare koji vode intervju sa preživelim/svedocima zločina seksualnog nasilja su navedeni u Delu 7 Protokola. Ovaj Aneks daje sažeti pregled brojnih saveta iz uspešne prakse.

Uvodna razmatranja

1. Uzmite u obzir kakvi sistemi upućivanja i podrške/zaštite su dostupni za preživelle/ svedoke (i dajte preživeloj osobi/svedoku jasno objašnjenje o ograničenjima takve podrške/zaštite). Posebno je bitno da pronađete preporuke za psihosocijalnu pomoć i zaštitu svedoka, ako postoje.
2. Procenite faktore rizika koji su povezani sa sastankom preživelle osobe/svedoka sa vama i izvršite detaljnu procenu rizika.
3. Upoznajte se sa kontekstom u kojem dolazi do seksualnog nasilja i sa različitim elementima zločina na osnovu domaćeg i međunarodnog prava.
4. Upoznajte se sa rodnom dinamikom u zemlji ili regionu u kome je došlo do seksualnog nasilja.

Obuka i provera osoblja

5. Obezbedite za članove svog tima (npr. osobe koje vode intervju i tumači) obuku koja je što šira i jasnija (npr. intervjuisanje žrtava seksualnog nasilja i/ili intervjuisanje dece, ako je potrebno).
6. Proverite svoje pomoćno osoblje (npr. tumače, posrednike i vozače) i razgovarajte s njima o pitanjima kao što su poverljivost i svrha/pristup intervjuu. Pobrinite se da se poštuju uputstva o poverljivosti i zaštiti informacija koje ste razvili. Provera treba da obuhvati krivični dosije osobe (gde je to moguće utvrditi), prijave koje se specifično odnose na mogućnost date osobe da radi sa decom; raniju ili trenutnu povezanost sa oružanim grupama; povezanost sa drugim osobama koje su povezane sa oružanim grupama; objektivnost i osetljivost; diskreciju i poštovanje autoriteta; kao i sposobnost otklona od uverenja koja postoje u zajednici ili koja su tradicionalne prirode; rad u okviru mandata koji ima tim praktičara.

Priprema za intervju

7. Pripremite plan za intervju (npr. preliminarni „obrazac” za intervju, ili nacrt, zajedno sa spiskom pitanja/tema koje su specifične za elemente zločina koji se odnose na kontekst u okviru kojeg radite dokumentovanje). Pobrinite se da obuhvatite pitanja „ko”, „šta”, „gde”, „kada” i „kako” u vezi sa zločinima (a istovremeno budite obazrivi prilikom postavljanja pitanja „zašto” preživeloj osobi/svedoku, da se ne učini kao da krivite preživellu osobu/ svedoka za to što se desilo). (Setite se da se ne treba striktno držati svoje liste, nego da treba da reagujete na ono što čujete od preživelle osobe/svedoka.) Nemojte zaboraviti da pitate „Kako to znate?”, ili „Šta vas je navelo na taj zaključak?” Odgovori na ta pitanja će vam često dati najvažnije dokaze.
8. Razmislite o jeziku koji ćete koristiti za vreme intervjuja i razgovarajte o tome sa tumačem. Posebno obratite pažnju na identifikaciju terminologije za seksualno delo i delove tela. Podsetite sebe i tumača da budete spremni da reagujete na terminološke probleme sa preživellom osobom/svedokom, ako do toga dođe za vreme intervjuja.

ANEKS
3

9. Pripremite dokumente, dijagrame, fotografije, mape, videa, itd. koje biste mogli pokazati preživeloj osobi/svedoku. Imajte na raspolaganju papir za crtanje i olovke. Ponesite kameru i lenjir za slučaj da je potrebno fotografisati povrede. (Pazite da preživeloj osobi/svedoku ne pokažete skice ili fotografije ili video koji bi je mogao navesti da izmeni iskaz. Ako niste sigurni da li bi pokazivanje bilo kakvog materijala preživeloj osobi/svedoku, moglo da ga/je navede da izmeni dokaze koje ima, ne pokazujte joj to.)
10. Obezbedite dovoljno vremena za vođenje intervjua (tj. najmanje 3-6 sati s pauzama). Ovo nisu intervjui koje je moguće nagurati jedan za drugim; može se desiti da dugo traju. Nemojte oklevati da se sledećeg dana vratite kako biste nastavili intervjui i izbegli zamor i preveliko ometanje dnevne rutine preživele osobe/svedoka.
11. Pitajte preživelu osobu/svedoka da li bi radije muškog ili ženskog voditelja intervjua i/ili tumača. (Zapamtite da ne treba da pretpostavljate kako će žene preživeti osobe/svedoci radije hteti žene koje vode intervjui/tumače, ili da će muškarci preživeti osobe/svedoci želeći muškarce koji vode intervjui/tumače; svaka preživela osoba/svedok treba da ima priliku da sama o tome odluči. Gde god da je to moguće, uvek pitajte šta bi preživela osoba/svedok više volela.)
12. U vezi sa fizičkim organizovanjem vašeg intervjua, odaberite lokaciju koja je sigurna, privatna, kulturološki odgovara potrebama i ugodna je (tj. izbegavajte prostore koji su previše javnog karaktera). Pripremite lokaciju za intervjui (npr. ako okolnosti dozvoljavaju, pripremite pitku vodu u prostoriji, pristup toaletu; isključite telefon i pobrinite se da vas niko ne ometa). Ako je to moguće, organizujte okruženje (npr. stolice, stolove, gde će osoba sedeti) na način koji će obezbediti osećaj ugodnosti i sigurnosti za preživelu osobu/svedoka i osobu koja vodi intervjui. Razmislite o tome kako će preživela osoba/svedok doći na mesto intervjua i otići sa njega (npr. sigurnost, udaljenost i troškovi putovanja za preživelu osobu/svedoka, kao i vreme dana). Razmislite o eventualnoj brizi za decu.
13. Uspostavite siguran i poverljiv sistem beleženja informacija dobijenih za vreme intervjua. Ako osoba koju intervjuišete ima osetljive informacije, napravite sistem kojim ćete zaštititi njen/njegov identitet (**pogledati Aneks 4**).

Početak intervjua

14. Obezbedijte informisani pristanak preživele osobe/svedoka za taj intervjui (npr. razgovarajte o svrsi/prirodi intervjua i o svim mogućnostima za korišćenje informacija koje dobijete od preživele osobe/svedoka, uključujući i ograničenja u smislu poverljivosti), i razgovarajte o svim brigama i pitanjima koje preživela osoba/svedok ima. Objasnite preživeloj osobi/svedoku da odluka da li će ili neće razgovarati s vama leži na njoj/njemu i da svoj izbor može promeniti pre, za vreme ili nakon intervjua. Razgovarajte o pitanju informisanog pristanka sa tumačem. Pre nastavka pitajte da li preživela osoba/svedok ima bilo kakva pitanja.
15. Pitajte preživelu osobu/svedoka da li je pre vas davala neke izjave ili ju je neko intervjuisao, i/ili pitajte ko je još s njom razgovarao o ovim pitanjima.
16. Predstavite preživeloj osobi/svedoku sve osobe koje se nalaze u prostoriji u kojoj vršite intervjui i objasnite njihove uloge, objašnjavajući, uz to, sva dodatna pitanja.
17. Objasnite preživeloj osobi/svedoku koliko dugo bi intervjui mogao da traje i naglasite svoju spremnost da budete fleksibilni za vreme intervjua (tj. da razgovor obavite u nekoliko navrata, ako joj tako više odgovara). Istovremeno, pojasnite preživeloj osobi/svedoku da može da napravi pauzu ili da završi intervjui kad god poželi.

Za vreme intervjua

18. Zapamtite da vodite računa o svom ponašanju prema preživeloj osobi/svedoku pre, za vreme i nakon intervjua (tj. budite učtivi, puni poštovanja, strpljivi i puni pažnje, gledajte direktno u preživelu osobu/svedoka i govorite direktno njemu/njoj; imajte na umu visinu/ton glasa, kako svog tako i tumačevog). Sedite tako da su vam oči u istoj ravni sa očima preživele osobe/svedoka (ili ispod nivoa).
19. Preživeloj osobi/svedoku stalno pružajte mogućnost da se složi ili ne, da odgovori ili ne, postavi pitanje i ponovite mu/joj dobijenu informaciju. Preživeloj osobi/svedoku dajte dovoljno informacija da donese informisanu odluku.
20. Pokažite saosećanje i poštovanje, ne sažaljenje. Izbegnite davanje obećanja bilo koje vrste (npr. u vezi sa poverljivosti). Budite fleksibilni za vreme celog procesa.
21. Ohrabrite preživelu osobu/svedoka da informacije koje sam/a odabere, pre nego postavite pitanja koja su specifična za delo seksualnog nasilja (npr. ostvarite kontakt, izbegavajte pitanja koja navode na odgovor, razgovarajte o pitanjima koja su šira i manje osetljivog karaktera pre nego počnete sa osetljivim pitanjima, zamolite za pojašnjenja i dodatne informacije, budite fleksibilni za vreme celog procesa).
22. Zapamtite da nikada ne treba da pretpostavite ništa vezano za osećanja ili razmišljanja preživelih/svedoka, o činjenicama, o njihovim željama ili o tome kako je trauma na njih uticala.
23. Podsetite se da će se preživeli/svedoci ponašati i reagovati na različite načine prilikom pričanja ili prepričavanja svoje priče, odnosno osoba bi mogla:
 - da se rastuži/uzruja/povuče u sebe; ili
 - da postane ljutita/rezignirana/zauzme odbrambeni stav; ili
 - da bude mirna/stabilna/sa dosta jasnoće u govoru.
 Ne postoji „jedan, pravi“ način ponašanja.
24. Zapamtite da ne treba pretpostaviti da će preživela osoba/svedok:
 - osećati sramotu/bojati se razgovora; ili
 - biti slaba/traumatizirana/puna nepoverenja/da će zazirati od muškaraca; ili
 - biti najviše uzrujana u vezi sa seksualnim nasiljem (u odnosu na druge aspekte preživelog); ili
 - biti psihički slomljena.

Završavanje intervjua

25. Zabeležite dovoljnu količinu informacija o preživeloj osobi/svedoku, kako biste bili u mogućnosti da ostvarite kontakt ukoliko vam budu potrebne dodatne informacije i dajte joj dovoljno informacija da ona vas može kontaktirati. Dogovorite se oko najpoželjnijeg načina kontaktiranja (**pogledati Aneks 4**).
26. Ponovite preživeloj osobi/svedoku ono što je zabrinjava i informacije koje vam je dala, i razgovarajte o svim pitanjima koja je postavila (npr. zabrinutost za sigurnost, način budućih kontakata i upućivanja). Pokažite zahvalnost zbog učešća preživele osobe/svedoka u intervjuu.
27. Ponovo pitajte preživelu osobu/svedoka da li vam daje informisani pristanak za intervju (dozvolite joj da se predomisli ili da povuče pristanak ako to želi).

ANEKS
3

28. Zahvalite se preživeloj osobi/svedoku na razgovoru.
29. Ako se preživela osoba/svedok doima uznemireno zbog intervjua, pokušajte je vratiti u sadašnjost i u pozitivan tok misli.
30. Setite se da treba da koristite kulturološki prihvatljive gestove (npr. rukovanje i sl.) prilikom pozdravljanja na odlasku.

Aneks 4

Obrazac za lične podatke koje treba prikupiti od preživelih/svedoka

Ovo je spisak osnovnih informacija koje praktičari treba da prikupe od preživelih/svedoka prilikom vođenja intervjua:

1. Šifra (ovo predstavlja sistem šifriranja koji praktičar i njegov/njen tim koriste u svrhu bezbednosti prilikom povezivanja ličnih podataka sa izjavom koju preživela osoba/svedok daje).
2. Ime preživele osobe/svedoka (ime i prezime, sva ranija ili alternativna imena po kojima je preživela osoba/svedok poznat).
3. Pol preživele osobe/svedoka.
4. Datum rođenja preživele osobe/svedoka.
5. Mesto rođenja preživele osobe/svedoka.
6. Ime oca preživele osobe/svedoka.
7. Ime majke preživele osobe/svedoka.
8. Jezik kojim preživela osoba/svedok govori (uključujući i jezik koji preživela osoba/svedok najradije govori).
9. Jezik na kojem se obavlja intervju.
10. Trenutno boravište/adresu preživele osobe/svedoka.
11. Stalno boravište/adresu preživele osobe/svedoka.
12. Telefonski broj/email adresu (ili više brojeva/adresa) preživele osobe/svedoka.
13. Zanimanje/radno mesto preživele osobe/svedoka – trenutno ili ranije.
14. Porodični status (imena, starosnu dob i lokaciju, ako je poznata, bilo kog od navedenih članova porodice).
15. Državljanstvo preživele osobe/svedoka.
16. Versku pripadnost preživele osobe/svedoka (ako je to relevantno i ako je prikladno za pitati u postojećem kontekstu).
17. Etničku/plemensku pripadnost preživele osobe/svedoka (ako je to relevantno i ako je prikladno za pitati u postojećem kontekstu).
18. Datum, mesto i vreme intervjua.
19. Osobe koje su prisutne za vreme intervjua i njihove pozicije/uloge.

ANEKS
4

20. Dodatne dokaze koje daje preživela osoba/svedok u kontekstu intervjua (npr. fotografije, dijagrami, mape, videomaterijal, lekarski nalazi, ostali dokumenti, itd.) i šifre navedenih materijala.
21. Informacija o tome da li se preživela osoba/svedok slaže da se s njom ponovno stupi u kontakt.
22. Informacija o tome da li preživeloj osobi/svedoku treba psihosocijalna podrška.
23. Informacija o tome da li se preživela osoba/svedok slaže da se njeno/njegovo svedočenje distribuira sa sudskim organima u državi (specificirati kojoj).
24. Informaciju o tome da li se preživela osoba/svedok slaže da se njegovi/njeni dokazi daju međunarodnim sudskim organima (specificirati kojim).
25. Potpis preživele osobe/svedoka nakon što im se intervjua pročita (ako je praktičar odlučio da uzima potpisane izjave).

Aneks 5

Upućivanje na dodatnu pomoć za osobe koje su preživele seksualno nasilje

Pre iniciranja bilo kakvog procesa dokumentovanja, praktičari treba da nastoje da identifikuju mogućnosti za upućivanje preživelih osoba/svedoka na pomoć i podršku, i trebalo bi da uspostave procedure za sam proces upućivanja. Svi preživeli i svedoci imaju pravo da pre samog intervjua znaju kakve zdravstvene, psihološke, pravne i društvene usluge imaju na raspolaganju.

Praktičari treba da se potrudie da utvrde jesu li usluge u koje upućuju preživele osobe pristupačne i da li odgovaraju njihovim potrebama. Ovo se posebno odnosi na upućivanje dece, čije se dugoročne potrebe moraju ispuniti u svrhu obezbeđivanja njihove fizičke i emocionalne sigurnosti.

Praktičari treba da imaju na umu da bi mogućnost preživele osobe/svedoka da pristupi po preporuci i dobije pomoć mogla biti određena rodom – prilikom traženja pomoći, postupak se razlikuje od toga da li se radi o žrtvi muškog ili ženskog pola.

Vrste pomoći koje bi mogle biti na raspolaganju preživelim/svedocima su navedene dalje u tekstu.

Medicinska pomoć	Psihosocijalna pomoć
<p>Bolnice, domovi zdravlja i klinike sa odgovarajućim ustanovama za lečenje i pomoć osobama koje su preživele/svedočile silovanju. Ustanove bi trebalo da ponude najmanje sledeće:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lečenje i upućivanje prilikom komplikacija koje nose opasnost po život; • lečenje i preventivno lečenje seksualno prenosivih infekcija; • hitna kontracepcija; • saniranje povreda; • savetovanje; i • upućivanje na socijalnu podršku i psihosocijalno savetovanje. 	<p>Usluge savetovanja, grupe za podršku žrtvama, organizacije sa sposobnostima vođenja slučajeva i centri u zajednici koji bi mogli da ponude:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poverljivu emocionalnu podršku i direktno savetovanje; • posredovanje i savetovanje unutar porodice; • reintegraciju i pomoć u sredstvima za preživljavanje; i/ili • obuku za određene veštine i programe za generiranje prihoda.
Pravna pomoć	Pomoć u svrhu zaštite
<p>Pravne klinike, grupe za podršku žrtvama, programi koji nude:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pravna edukacija iz oblasti prava preživelih/svedoka u okviru zakona; • poverljivi saveti u vezi sa pravnim pravima i mogućnostima; i/ili • pravno zastupanje preživelih/svedoka. 	<p>Organizacije, grupe za podršku žrtvama, centri koji nude:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sigurne kuće; • preseljenje i pomoć kod prevoza; i/ili • programi za zaštitu svedoka.

Aneks 6

Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja

1. Prilikom boravka na terenu, praktičari se mogu susresti sa predmetima koji sugerišu mogućnost da se desilo seksualno nasilje, ili bi se moglo pokazati da bi ti predmeti mogli biti veza između zločina i bilo žrtve, bilo počinioca. Na primer, na mestu zločina se može pronaći komad krvave ili isprljane odeće; ili može im biti dato oružje za koje preživela osoba/svedok tvrdi da je korišćeno za izvršenje silovanja; ili mogu snimiti oficira iz vojske kako govori da je naredio da se počini silovanje kao deo vojne kampanje.
2. Bilo koji od ovih predmeta može predstavljati „fizički dokaz” da je počinjen zločin seksualnog nasilja. Po pravilu, praktičari ne bi trebalo da prikupljaju nikakve fizičke dokaze, osim ako nisu prošli obuku za pravilno prikupljanje forenzičkih dokaza kao istražioci ili zdravstveni radnici. Ako bi praktičar prikupljao fizičke dokaze bez ranije dobijene odgovarajuće obuke, može se desiti da značajno povredi preživelu osobu i može oštetiti dokazni materijal, čime može dovesti do toga da se on ne može koristiti. Imajući to u vidu, u nekim retkim slučajevima, ako je to bezbedno i ako je jedina moguća opcija, fizički dokazi se mogu prikupiti. Odluka da se vrši prikupljanje fizičkih dokaza treba biti donesena sa puno ozbiljnosti i pažnje i brižljivog promišljanja o tome.
3. Pre nego se razmotri mogućnost prikupljanja fizičkih dokaza, praktičari treba da urade sledeće: zabeleže predmet (ili više njih) koji su pronašli; urade nacrt mesta zločina; fotografišu predmet i mesto zločina; i, ako je to moguće, uraditi videosnimak predmeta i mesta zločina **[pogledati u drugim aneksima]**.
4. Jedan od osnovnih razloga zbog kojih praktičari treba da obave ovakvu vrstu beženja jeste sama metodologija koju su koristili, a koja bi kasnije mogla biti podvrgnuta nezavisnoj proceni – delimično da bi se procenilo da li je njihov postupak mogao da promeni sam dokaz. Takođe, treba da obave intervju sa svim svedocima koji se nalaze u blizini mesta zločina i slede tragove do drugih svedoka zločina **[pogledati u drugim aneksima]**. Ovi drugi dokazi – ako su prikupljeni na pravi način – mogu biti veoma snažni dokazi i mogu ukloniti potrebu za fizičkim dokazima.
5. Od velike je važnosti imati na umu da fizički dokazi, iako se čini da su „najbolji” dokazi, ne moraju uvek to i biti. Fizički dokazi bez svedočenja preživelih/svedoka koji opisuju poreklo, vlasništvo i korišćenje predmeta ili događaja koji su doveli do prikupljanja dokaza, neće biti od velike važnosti sa dokazne tačke gledišta. Premda iskazi preživele osobe/svedoka mogu zameniti fizički dokaz, obrnuta situacija ne znači to isto: fizički dokazi ne mogu u većini slučajeva zameniti iskaze preživele osobe/svedoka.
6. Takođe, ako praktičari nisu obučeni istražioci ili zdravstveni radnici, možda će želeti da izbegnu da se nađu u situaciji u kojoj će biti pozvani kao svedoci da objasne kako su došli do određenog predmeta koji predstavlja fizički dokaz.
7. U retkim prilikama, kada praktičar odluči da prikupi fizički dokaz, treba pratiti principe „lanca čuvanja”, koji su navedeni u ovom Aneksu.
8. No, praktičar mora imati na umu da se prikupljanje fizičkih dokaza uvek mora desiti uz prikupljanje informacija kojima se verifikuje njegova autentičnost i/ili uz dokaze koji imaju svrhu objašnjenja, kako bi sam dokaz mogao biti korišćen. „Lanac čuvanja” predstavlja način kojim će se pokazati odakle je taj predmet došao. To predstavlja i način da se pokaže kako nije došlo do neovlašćenog diranja predmeta za vreme perioda od uzimanja dokaza, koji je obavio praktičar, do korišćenja predmeta u svrhu dokaznog materijala za zločin seksualnog nasilja. „Lanac čuvanja” je veoma važan, s obzirom da bi sud,

u slučaju da ga nema, mogao odbiti da razmotri predmet koji se navodi kao dokazni materijal u procesu krivičnog gonjenja za slučaj seksualnog nasilja, ili se može doneti odluka da dati predmet ne predstavlja dobar dokaz određenog zločina. Ovde se radi o pouzdanosti – osoba koja utvrđuje činjenicu mora biti uverena u autentičnost dokaza i da se na njega može osloniti, da nije podmetnut ili neovlašćeno promenjen ili da nije nenamerno kontaminiran. Procedure u okviru „lanca čuvanja” moraju dati mogućnosti praktičarima za to – na taj način, dokazu će biti data odgovarajuća pažnja.

Principi

9. Za održavanje „lanca čuvanja” nekog predmeta, praktičar treba da zabeleži sledeće:
 - A. na koji način je predmet uzet; i
 - B. da li (i kako) je posedovanje predmeta prenošeno između različitih pojedinaca i/ili organizacija.

Praktičari treba da budu svesni i pravnih uslova u određenim sudskim praksama koje se tiču „lanca čuvanja”.

A. Na koji način je predmet uzet?

Iako se načini prikupljanja dokaznog materijala razlikuju zavisno od toga o čemu se radi (npr. telesne tečnosti se uzimaju i pakuju drugačije od delova odeće ili dokumenata), opšti je princip da svaki predmet mora biti označen sa najmanje dve navedene informacije:

1. identifikacija slučaja – broj koji je dat određenom slučaju i kojim se povezuju sve informacije što se odnose na taj slučaj;
2. datum uzimanja dokaza;
3. ime praktičara koji je uzeo predmet i imena drugih osoba koje su prisutne za vreme procesa uzimanja;
4. tačna lokacija na kojoj je predmet uzet; i
5. vrsta dokaza koji je uzet.

Praktičari treba da naprave i belešku o tome koje mere su uvedene da se obezbedi da se predmet sačuva za vreme perioda dok je u njihovom posedu (npr. predmet se nalazio u zaključanom kabinetu kojem je pristup imao samo deo tima tog praktičara).

Praktičari treba da zabeleže i koliko je vremena prošlo od kada se dogodilo delo seksualnog nasilja do pronalaženja fizičkog dokaza; koliko je fizički dokaz bio udaljen od lokacije na kojoj je došlo do incidenta; kao i kako znaju te podatke.

Ako praktičar nije lično uzeo dokaz, onda treba navesti podatke bilo kog dogovora, uslove ili razgovor između osobe koja praktičaru predaje fizički dokaz i praktičara u vezi sa korišćenjem tog dokaza.

Bilo koji predmet koji praktičar uzme treba biti stavljen u vreću za dokaze (plastična kesa koju je moguće zatvoriti je dovoljna, ako na dokazu nema vode/vlage; ako ima vode/vlage, onda treba koristiti kovertu od papira bez kiseline). Vreća/koverta treba biti zapečaćena i pečat treba biti potpisan od strane osobe koja je prikupila predmet. Vreća/koverta ne sme biti otvarana.

ANEKS
6

U idealnoj situaciji, sve spomenute informacije treba da budu navedene na jednom listu papira pričvršćenom za vreću/kovertu u kojoj se nalazi predmet.

Ove informacije ne treba navesti za svaki predmet ako se radi o više predmeta koji su istog izvora, pronađeni istog dana, na istoj lokaciji i ako ih je uzela ista osoba. No, ako se razlikuje bilo koja od varijabli, onda se proces mora uraditi za svaki predmet, a posebno ako je u pitanju izvor predmeta.

B. Da li je posedovanje predmeta prenošeno između pojedinaca ili organizacija?

Ako je posedovanje predmeta ikada prenešeno s jedne osobe ili organizacije na drugu, potrebno je zabeležiti podatke tog prenosa posedovanja. To se može jednostavno uraditi putem „evidencije prenošenja”.

Za svaki prenos posedovanja svakog predmeta, evidencija prenosa treba da pokaže sledeće:

1. identifikacijski broj slučaja – broj koji je dodeljen određenom slučaju i koji povezuje sve informacije što se odnose na dati slučaj;
2. vrstu prikupljenih dokaza;
3. datum prenosa posedovanja;
4. razlog prenosa posedovanja; i
5. potpis osobe koja je predala dokument i potpis osobe koja ga je primila.

U idealnim prilikama, u evidenciji bi trebalo navesti i sigurnosnu situaciju za vreme rukovanja ili čuvanja predmeta.

Generalno, najbolje je pokušati ograničiti broj prenosa posedovanja što je više moguće.

Aneks 7

Dokumentarni dokazi: Principi lanca čuvanja

1. Za vreme boravka na terenu, praktičari mogu naići da dokumente od interesa. Na primer, u napuštenoj vojnoj zgradi mogu naići na dokument koji navodi strukturu komandnog lanca u vojnoj patroli u neko određeno vreme, ili bi mogli da upoznaju doktora u izbegličkom kampu koji poseduje medicinsku dokumentaciju osobe koja je preživela silovanje, ili bi mogli da se upoznaju sa zvaničnikom iz vlade koji im može dati dokument što će pomoći prilikom identifikacije počinioaca. Bilo koji od ovih predmeta se može smatrati „dokumentarnim dokazom” da je počinjen zločin seksualnog nasilja.
2. Generalno, praktičari treba da prikupljaju ovakve dokumente, čak i ako nisu dobili obuku kao krivični istražioc. U tom kontekstu, uputstva koja se odnose na „dokumentarne dokaze” se razlikuju od uputstva koja se odnose na „fizičke dokaze” (**pogledaj Aneks 6, „Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja”**). No, neka ograničenja su ipak prisutna:
 - Ako praktičar nije obučan kao krivični istražilac, možda će hteti da izbegne da se nađe u poziciji u kojoj će biti pozvan kao svedok da objasni kako je došao do određenog dokumenta od važnosti.
 - Originalni dokumenti od važnosti bi trebalo da se uzimaju samo u posebnim okolnostima. Obično je najbolje uzeti kopije dokumenata od važnosti, koji će biti potvrđeni nečim što će dati autentičnost dokazu. Korišćenje u slučaju primera koji je iznad naveden:
 - a. Ako praktičar u napuštenoj vojnoj zgradi naiđe na dokument u kojem se navodi komandna struktura vojne patrola u neko određeno vreme, mogao bi da ima razlog da veruje kako će taj dokument biti uništen ukoliko se ostavi u toj zgradi. U tom slučaju, praktičar bi trebao da pokuša da kopira dokument i dobije dokaz kojim se verifikuje njegova verodostojnost (tj. dokaz kojim se daju detaljne informacije o dokumentu i okolnostima pod kojima je nađen, kao i izjave svedoka). Ako to nije moguće, može se uzeti i originalni dokument.
 - b. Ako praktičar upozna doktora iz izbegličkog kampa koji ima lekarski nalaz nakon pregleda osobe koja je žrtva silovanja, taj dokument se nikako ne sme uzeti u originalu. Možda će pacijentu biti potreban originalni dokument za nešto, a s druge strane, lekarski nalaz je dokaz o zločinu seksualnog nasilja koji je manje uverljiv od dokaza preživele osobe/svedoka. Fokus praktičara treba da bude na uzimanju verifikovane kopije dokumenta (ako dobije saglasnost za dobijanje dokumenta) i vođenje intervjua sa doktorom, preživelim osobom i bilo kojim drugim svedokom (**pogledati Aneks 3, „Intervjuisanje: osnovni principi i vrhunski praktični saveti”**).
 - c. Ako se praktičar upozna sa zvaničnikom iz vlasti koji bi mu mogao dati dokument što može pomoći da se identifikuje počinilac i ako smatra da taj dokument može bezbedno da uzeme, sačuva i čuvati dok ne bude potreban u nekom budućem sudskom procesu i ako veruje da bi zvaničnik mogao napraviti drugu verziju ovog dokumenta, ako bi to bilo potrebno, onda može uzeti originalni dokument.

ANEKS
7

3. U okolnostima u kojima praktičar donosi odluku da prikupi dokumente (bez obzira da li se radi o originalnom primerku ili kopiji), trebalo bi primeniti principe „lanca čuvanja” koji su navedeni u ovom Aneksu. „Lanac čuvanja” predstavlja način da se pokaže odakle je dokument došao. Istovremeno, to je način da se pokaže da niko nije vršio neovlašćene promene na dokumentu, od momenta kada ga je praktičar uzeo, do momenta kada se koristi kao dokaz za zločin seksualnog nasilja. „Lanac čuvanja” je veoma važan, jer bi, u slučaju da ga nema, sud bi mogao da odbije da uzme dati dokument u razmatranje kao dokaz u krivičnom postupku vezanom za zločin seksualnog nasilja, ili bi mogao da odluči da dati dokument ne predstavlja dobar dokaz izvršenja zločina. Za vođenje „lanca čuvanja” dokumenta, praktičar treba da zabeleži sledeće informacije.

Principi

- A. Na koji način je dokument uzet.
- B. Da li je (i kako) posedovanje dokumenta prenošeno s jedne osobe i/ili organizacije na drugu.

A. Na koji način je dokument uzet?

Opšti princip je da bi dokument trebao biti označen sa barem sledećim informacijama:

1. identifikacijski broj slučaja – broj koji je dat određenom slučaju i kojim se povezuju sve informacije koje se odnose na taj slučaj;
2. datum uzimanja dokaza;
3. ime osobe koja je uzela dokument i imena drugih osoba koje su bile prisutne za vreme uzimanja;
4. tačna lokacija dokumenta kada je uzet; i
5. vrsta dokumenta koji je uzet.
6. Praktičari bi trebalo da naprave beleške o merama koje su uspostavljene da se obezbedi sigurno čuvanje dokumenta za vreme perioda posedovanja (npr. nalazio se u zaključanom kabinetu kojem je pristup imao samo praktičar).
7. Ako praktičar nije sam uzeo dokument, onda treba navesti podatke o dogovoru, uslovima ili razgovoru sa osobom koja je uzela dokument, vezan za samo korišćenje dokumenta.
8. Svi dokumenti koje praktičari prikupe treba da budu (pažljivo) spremljeni u vreću za dokaze (plastična kesa koju je lako zatvoriti, ako na dokumentu nema vode/vlage; ako, pak, ima vode/vlage na dokumentu, onda radije koristiti kovertu od papira bez kiseline). Vreća/koverta treba biti zapečaćena i potpisana od strane osobe koja je uzela dokument. Vreća/koverta sa dokazom se ne bi trebalo otvarati ni u kojem momentu.
9. U idealnim prilikama, sve navedene informacije bi trebalo da budu napisane na jednom listu papira koji će biti pričvršćen za vreću/kovertu sa dokazom u kojoj se dokument nalazi.

Ove informacije ne treba popunjavati za svaki dokument ako su izvor, datum, lokacija i ime osobe koja je uzela dokument isti. No, proces treba u potpunosti uraditi u slučajevima gde se bilo koja od navedenih varijabli razlikuje između predmeta, a posebno ako se radi o izvoru.

B. Da li je posedovanje dokumenta ikada prenošeno između različitih pojedinaca ili organizacija?

Ako je čuvanje dokumenta bilo prenošeno sa jedne osobe ili organizacije na drugu, potrebno je zabeležiti podatke takvog prenošenja. To se može jednostavno uraditi putem „evidencije prenošenja”.

Evidencija prenošenja bi trebalo da bude urađena za svaki prenos svakog dokumenta:

1. identifikacijski broj slučaja – broj koji je dodeljen određenom slučaju da bi se mogle povezati sve informacije koje se odnose na taj slučaj;
2. vrsta dokumenta koji je sakupljen;
3. datum prenosa posedovanja;
4. razlog prenosa posedovanja; i
5. potpis osobe koja je predala dokument i potpis osobe koja ga je primila.
6. U idealnim prilikama, evidencija bi trebalo da sadrži i pregled sigurnosnih okolnosti za vreme rukovanja i čuvanja dokumenta.

Generalno, najbolje je da se broj prenosa posedovanja dokumenta svede na najmanji mogući broj.

Aneks 8

Uputstva o fotografisanju, videosnimanju i pravljenju skice mesta zločina, fizičkih dokaza i fizičkih povreda

Za vreme boravka na terenu, možda ćete naići na neko mesto koje bi moglo da izgleda kao mesto gde je došlo do zločina seksualnog nasilja (npr. soba sa krvavim tragovima na podu i prljavim dušecima), možda ćete naići na predmet koji sugeriše da je tu došlo do seksualnog nasilja (npr. oružje za koje vam je svedok rekao da je korišćeno za silovanje), ili žrtvu čije su povrede od seksualnog nasilja očigledne (npr. žena sa modricama i ogrebotinama na leđima, koja vam je rekla da su te povrede rezultat seksualnog nasilja).

Uz informacije koje prikupite od preživelih/svedoka putem intervjuja, važno je da uradite i fotografiju, nacrt i (gde je to moguće) video-zapis dobivene informacije. Te informacije – ako se pravilno prikupe – mogu biti veoma snažni dokazi u budućim sudskim procesima.

Posebno u slučaju fizičkih dokaza, *mnogo* je bolje uraditi fotografiju, video-zapis ili skicu dokaza, nego ga uzeti. Generalno, ne biste trebali uzimati fizičke dokaze, osim u izuzetnim slučajevima i ako ste prošli odgovarajuću obuku (**pogledati Aneks 6, „Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja”**) i ako imate mogućnost da prevezete i obezbedite date dokaze.

U slučaju fizičkih povreda, savetuje se da fotografisanje tih povreda obave obučeni zdravstveni radnici. No, i druge osobe bi mogle (uz pridržavanje uputama koje slede) fotografisati osnovne povrede koje nisu na intimnim delovima tela, samo uz izričito odobrenje povrijeđene osobe.

Ove uputstva se odnose generalno na svakoga ko odluči da fotografiše, uradi video-zapis ili napravi skicu mesta zločina, fizičkog dokaza ili fizičke povrede na žrtvi. No, određene osobe možda nemaju mandat da fotografišu, prave video-zapise ili skice, pa je od velike važnosti da svoj pristup koordinirate sa drugim akterima na terenu, kako bi se obezbedila razmena informacija i izbeglo dupliranje posla. Ono što je postavljeno u vašem mandatu i politika vaše organizacije u odnosu na situacije koje mogu zahtevati privremeno delovanje van mandata je ključno za ovaj proces.

Zapamtite da su sigurnost preživelih/svedoka i njihove zajednice prioritet u situacijama koje su opasne; ako ne možete dobiti fotografije/video-materijale koji će obezbediti tu sigurnost, to ne znači da fotografije/video materijal neće nikada biti dostavljeni kao dokazi.

Fotografisanje i video-snimanje mesta zločina, fizičkih dokaza i fizičkih povreda

Fotografije mogu biti veoma korisni dokazi u bilo kojem budućem sudskom procesu, ako se „autentičnost” tih fotografija može dokazati. „Autentičnost” znači da se može dokazati da su fotografija ili bilo koji drugi dokaz istinit. Nije uvek jednostavno obezbediti dovoljnu količinu informacija kojima demonstrirate autentičnost, te zbog toga postoje koraci koji se mogu preduzeti da bi se smanjile mogućnosti da neko osporava autentičnost dokaza.

Pre istrage:

1. Naučite da koristite svoj fotoaparatus i drugu fotografsku opremu. Posebno je bitno da naučite kako da rukujete sa funkcijom postavljanja datuma i vremena na vašem fotoaparatu i kako da rukujete sa podešavanjem boje i svetla. Ako radite u različitim vremenskim područjima, podesite svoj fotoaparatus na srednje vreme po Greenwichu (Greenwich Mean Time).

2. Pogledajte dostupna uputstva za korišćenje.

Ako odlučite da fotografirate

3. Fotografirate li neku osobu, najpre se pobrinite da dobijete njihov informirani pristanak za fotografisanje.

- Možda će biti potrebno da odobrenje za fotografisanje tražite od: zajednice koja kontroliše mesto zločina; preživeli osobe/svedoka koji ima kod sebe predmet koji predstavlja fizički dokaz; ili žrtvu koja je pretrpela fizičke povrede.
- Pokažite razumevanje prema udodnosti i privatnosti osobe u pitanju. U nekim je kulturama fotografisanje neprihvaćeno ponašanje. Ovo je posebno važno prilikom fotografisanja fizičkih povreda.
- Obavestite osobe koje imaju veze sa fotografisanjem o nameri korišćenja fotografija. Posebno je važno da razgovarate o pitanjima anonimnosti: da bi dokaz bio prihvatljiv u bilo kojem budućem sudskom procesu, sve osobe koje su fotografisane (npr. žrtva seksualnog nasilja) neće moći da zadrže anonimnost.
- Ako osoba ne želi dati svoj pristanak, nemojte je fotografisati. Objasnite osobama uključenim u fotografisanje kakve su posledice odbijanja fotografisanja.
- Ako se fotografišu ljudski ostaci, u bilo kojoj formi, važno je da se prema njima ponaša sa dužnim poštovanjem i u okviru prakse koju ta kultura upražnjava.
- Nakon fotografisanja, povežite identitet osobe sa fotografijom (npr. pobrinite se da svaka fotografija sadrži identifikacijski broj slučaja, ili odštampajte i napišite broj slučaja na list papira i fotografišite taj list na početku i kraju filma ili memorijske kartice – vodite računa da identifikacijski broj slučaja ne sme imati podatke kojima se obelodanjuju ime i adresa osobe).

4. Fotografirajte odmah.

- Ako fotografišete mesto zločina ili predmet koji predstavlja fizički dokaz, pobrinite se da ga ne promenite pre fotografisanja.
- Ako fotografišete fizičku povredu i ako je do seksualnog nasilja nedavno došlo, fotografije bi trebalo napraviti što je pre moguće. Ipak, neophodno je da razmislite da li da povrede fotografišete i neko vreme posle prvog fotografisanja, s obzirom da za neke modrice treba više vremena da se pojave nakon udara.

5. Napravite fotografije iz različitih uglova i uz korišćenje razmere.

- Kada se radi o mestu zločina i fizičkim dokazima:
 - i. Prvo fotografišite celo mesto zločina, koristeći neki svakodnevni predmet da pokažete odnos (npr. novine).
 - ii. Napravite fotografije srednjeg opsega ili kontekstualne fotografije svakog pojedinačnog predmeta kako biste pokazali njegov položaj na mestu zločina.
 - iii. Napravite fotografije značajnih predmeta iz neposredne blizine s ciljem da se približi kontekst zločina seksualnog nasilja (npr. odeća, mrlje od krvi, ili predmeti korišćeni za izvršenje seksualnog nasilja).

- Za fizičke povrede:
 - i. Nemojte menjati način fotografisanja: npr. sve fotografije žrtve pravite s leva na desno i odozgo prema dole, kako bi se zadržala doslednost podataka.
 - ii. Vodite računa o privatnosti i skromnosti žrtve prilikom fotografisanja.
 - iii. Neka prva fotografija bude lice žrtve, u svrhu identifikacije. Ovo nije neophodno ako je osoba koju se fotografiše jasno identifikovana na svakoj fotografiji.
 - iv. Napravite najmanje dva snimka svake povrede, iz različitih uglova. Uvek treba napraviti jednu fotografiju pod uglom od 90 stepeni.
 - v. Napravite fotografije svake povrede iz neposredne blizine i koristite sredstvo za odnos kako bi moglo da se uradi odgovarajuće merenje povrede.
 - vi. Napravite fotografije srednjeg opsega svake pojedinačne povrede kako biste jasno pokazali koji deo tela je povređen.
 - vii. Prilikom pravljenja fotografija cele žrtve, u svrhu pokazivanja obima povreda, uzmite u obzir da žrtvu obučete ili umotate na odgovarajući način.
- 6. Imajte na umu da će samo jasne i tačne fotografije biti prihvatljive u bilo kojem budućem sudskom procesu.
 - Ako je to moguće, fotografije treba raditi na dnevnom svetlu ili sa pozadinskim svetlom kako bi se izbegla prevelika izloženost svetlu.
 - Pozadina fotografije treba da bude što više neutralna: treba izbegavati šarene ili pozadine s puno detalja, da se ne bi promenila tačnost fotografije.
 - Digitalni fotoaparati bi trebalo da budu kapaciteta od najmanje 4 megapiksela. Ne preporučuje se fotografisanje pametnim telefonima, osim ako nema drugog izbora.
 - Gde god je to moguće, u fotografiju uključite lestvicu boja, kako bi se obezbedila tačna reprodukcija boja.
 - Fotografije i video-materijal su rietko sami po sebi autentični – drugim rečima, bez svedočenja preživele osobe/svedoka ili druge vrste svedočenja kojim se objašnjava šta se nalazi na fotografiji /video-snimku i davanja konteksta onome što se na njima vidi, sama fotografija/video bi mogli da imaju vrlo nisku dokaznu vrednost.
- 7. Označite datum na fotografijama.
 - Koristite funkciju za postavljanje datuma i vremena na fotoaparatu ili, ako je nemate, onda napravite jednu fotografiju novina od tog dana na početku filma ili na memorijskoj kartici. Ako radite u različitim vremenskim zonama, podesite vreme na fotoaparatu na srednje vreme po Greenwichu (Greenwich Mean Time).
 - Time ćete podići dokaznu vrednost fotografije i pomoći kod verifikovanja dokaza.
- 8. Uspostavite „lanac čuvanja”.
 - Pogledati [Aneks 6](#), „Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja” .

- Morate biti u mogućnosti da verifikujete fotografije kao originale koje niko nije menjao. U slučaju da se desila neka promena – npr. da je fotografija okrenuta sa vertikalnog na horizontalni prikaz – to je potrebno dokumentovati i morate biti u mogućnosti to objasniti.
 - Sve fotografije treba da budu jasno označene i morate se pridržavati „lanca čuvanja”.
 - Sve fotografije i video-dokazi treba da budu uvedeni u katalog sa uspostavljenim sistemom numerisanja, koji treba da stvori vezu sa drugim dokazima vezanim za tu određenu fotografiju/video-snimak (npr. dokaz preživele osobe/svedoka).
 - Pobrinite se da zapišete sve informacije koje se odnose na fotografiju/video – ko je napravio, kada, gde, zašto i kako, ko je dao informacije koje su dovele do toga da to neko fotografiše/snimi, kao i ko je sve bio prisutan.
 - Za fotografije snimljene na filmu, treba zabeležiti serijski broj rolne filma i originalni broj svakog snimka na filmu koji se odnosi na sve fotografije.
 - Za digitalne fotoaparate možete koristiti tehničko rešenje koje označava ili stavlja „vodeni žig” (kao šifra ili oznaka identifikacije) na fotografiju u vreme fotografisanja, tako da se može koristiti za njeno verifikovanje. Svaka datoteka digitalne fotografije će obično u sebi sadržavati obimne metapodatke (npr. datum i vreme kada je napravljena fotografija, datum i vreme kada je fotografija promenjena, vrstu fotoaparata, ekspoziciju i dužinu fokusa).
 - Fotografija, da bi se mogla da se koristi kao dokaz, mora biti originalna. Sa izvorne fotografije ništa ne sme biti obrisano niti dodato. Ako imate samo kopiju fotografije, morate biti u mogućnosti da pokažete da je to prava, nepromenjena kopija originalnog primerka.
 - Prilikom snimanja video-snimka, pokušajte da izbegnete zaustavljanje i ponovno započinjanje snimanja gde god je to moguće, kako biste izbegli mogućnost sumnje da je deo snimka uklonjen.
9. Snimite i čuvajte fotografije na siguran način.
- Negative filmova treba čuvati daleko od izvora toplote ili svetlosti, jer oštećuju filmove.
 - Štampane fotografije, bez obzira da li su sa filma ili digitalne, treba da budu pričvršćene uz belešku u kojoj piše koliko je fotografija u celom paketu.
 - Kod digitalnih fotografija, prenesite sadržaj kartice na računar, snimite WORM CD (piši jednom, čitaj više puta – engl. Write Once, Read Many) ili sačuvajte fotografije na memorijski uređaj zaštićen lozinkom. Napravite dve kopije.
 - Rolne filma, štampane fotografije, CD-ove i memorijske kartice čuvajte u zaključanom kabinetu sa ograničenim pristupom i vodite evidenciju o tome ko ima dozvolu za pristup (treba zabeležiti ime osobe, datum, vreme i svrhu pristupa).
 - Napravite plan gde će se dokazi sačuvati i ko će voditi računa o njima. U idealnim prilikama bi se koristila lokacija koju nadgleda čuvar dokaza, čak i ako vaša organizacija zadržava „pravo vlasništva” nad fotografijama.
 - Vodite računa prilikom prolaza kroz kontrolne punktove, jer bi se od vas moglo tražiti da pokažete fotografije (štampane ili digitalne) i negative koje biste mogli da imate sa sobom.

- Sve fotografije i video-snimci treba da budu zavedeni u katalogu sa uspostavljenim sistemom numeracije, a taj sistem treba da ih poveže sa drugim dokazima koji će potvrditi njihovu istinitost (npr. dokaz preživele osobe/svedoka).
10. Prilikom pravljenja video-snimka:
- Pokušajte da izbegnete naraciju koliko god je to moguće; umesto toga, u prilog video-dokazu dostavite dokaze preživelih/svedoka. Drugim rečima, za vreme snimanja događaja koji se dešavaju u momentu snimanja, činite to tiho i na način kako se događaji dešavaju, bez naracije. Nakon toga obavite intervju sa svedocima koji su upoznati s onim šta se desilo, onako kako se vidi na video-snimku i pobrinite se da postoji način kojim se izjava (ili više njih) preživele osobe/svedoka može povezati sa snimkom. Video-snimak i izjave preživelih/svedoka zajedno predstavljaju dokaz.
 - Pobrinite se da napišete sve informacije o tome ko obavlja snimanje, ko je još prisutan, datum, vreme i mesto snimanja, i zabeležite sve osobe koje poseduju snimak od momenta snimanja pa nadalje (**pogledati Aneks 6, „Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja”**). Zabeležite i ako je napravljena bilo koja dodatna kopija video-snimka, ko ju je napravio ili kod koga se kopija nalazi.
 - Imajte na umu da su anonimni dokazi korisni samo za dalji trag.
 - Pokušajte da se često ne zaustavljate i ponovno započinjete snimanje koliko god je to moguće prilikom snimanja istog događaja ili lokacije. Na taj način ćete izbeći optužbe da ste isekli neki deo snimka.
 - Što više sadržaja pokazuje lokaciju, vreme dana, datum, okruženje na makronivou i detalje na mikronivou, veća će biti verovatnoća da će video imati dokaznu vrednost. Potkrepljujući dokazi preživele osobe/svedoka, mogu imati svrhu da podupru video-dokaz.
 - Izbegnite dramtizaciju – snimajte kao da niste tamo, nego kao da ste kamera koja je tu postavljena, a ne neko ko pokušava da pošalje određenu poruku. Pokažite što je više moguće od priče; dokazi su kredibilniji ako se ne vide jasni rezovi, jer ovakvi događaji retko tako i izgledaju.
 - Prilikom snimanja nasilja koje je u toku, prioritet treba da bude vaša sigurnost, a ne dokaz. Ako ste procenili da će snimanje biti bezbedno, pokušajte da snimate što šire područje, a zatim se fokusirajte na uže područje, bez da prekidate i nastavljate sam proces snimanja.
 - Prilikom snimanja žrtve (preminule osobe) ili drugog mesta zločina, snimite 360 stepeni u krug, izdaleka i izbliza, i zaokružite telo uz neprekidno snimanje, ako je to moguće, a uz to se sve više približavajte telu za vreme kruženja, i najzad zumirajte na identifikovane dokaze i povrede.
 - Uvek se preporučuje snimanje sa prikazom datuma i vremena na samom ekranu; no, imajte na umu da je ove postavke lako promeniti i pobrinite se da su vam datum i vreme ispravno podešeni.

Skiciranje mesta zločina, fizički dokazi i fizičke povrede

Skica može dati korisnu alternativu ili dopunsku informaciju uz fotografiju, s obzirom da predstavlja stalnu zabešku veličine i odnosa razmaka unutar nekog mesta zločina i fizičkog dokaza koji se na njemu nalazi. Iako ovakva skica ne bi mogla da bude korišćena kao primarni oblik dokaza, ona će vam pomoći da se podsetite.

Možete izabrati da napravite skicu kako biste pojasnili informacije koje su prikazane na nekoj od fotografija koje ste napravili (uključujući i poziciju fotoaparata, fotografa i slično).

11. Napravite skicu nakon pravljenja fotografija i pre nego što se bilo šta pomeri.
12. Napravite skicu celog mesta zločina, predmeta i informacija koje se tu nalaze (npr. identitet uključenih osoba).
13. Možete napraviti „grubu skicu” (npr. grubi prikaz mesta zločina i merenja predmeta i građevina, udaljenosti među njima), ili napraviti „gotovu skicu” (npr. završene dorade grube skice, koje se obično koriste za vreme sudskih procesa).
14. Ako pravite skicu mesta zločina, možete to da uradite iz „ptičije perspektive” (što je najuobičajeniji način pravljenja skice, ali ne daje prikaz visine predmeta), ili možete napraviti skicu iz neke druge perspektive (npr. bočno).
15. Obavezno uključite:
 - naslov koji objašnjava šta skica predstavlja;
 - legendu kojom objašnjavate simbole koje ste koristili na skici;
 - datum, vreme i mesto koje skica pokazuje (i bilo koje druge važne, identifikujuće informacije);
 - ime osobe koja je nacrtala skicu;
 - oznaku smeru (npr. sever);
 - razmera koja je korišćena na skici (npr. 1:1); i
 - tablicu mera (objasnite udaljenosti i mere povezane sa skicom – mada, potrebno je napraviti belešku da su sve mere urađene po proceni).
16. Ako imate mogućnosti, razmislite o „mapiranju” mesta zločina, koje se može uraditi uz sledeće:
 - osnovno mapiranje (korišćenje osnove, npr. komad ograde kojim će se mesto zločina tačno izmeriti);
 - mapiranje uz pravougaone koordinate (korišćenje dve osnove);
 - triangulacija (korišćenje tri fiksne tačke); i/ili
 - polarno/mrežno koordinatno mapiranje (korišćenje fiksne ili poznate tačke da bi se pokazali ugao i udaljenost).

Razmislite o korišćenju GPS i Total Stations sistema za mapiranje koji merenje obavljaju u polarnim koordinatima, a zatim ih prebacuju u mrežne koordinate. Taj posao je najbolje ostaviti profesionalcima. Ako koristite GPS, proverite stepen tačnosti (na uređaju se nalazi očitavanje tačnosti – samo će retki pokazati tačnost sa manje od jednog metra odstupanja). Najbolje je uzeti GPS koordinate neke fiksne, nepomične građevine, a zatim fizički meriti predmete s tog mesta.

ANEKS
8

Primeri fotografija, skica i mapiranja

Mesto zločina na otvorenom

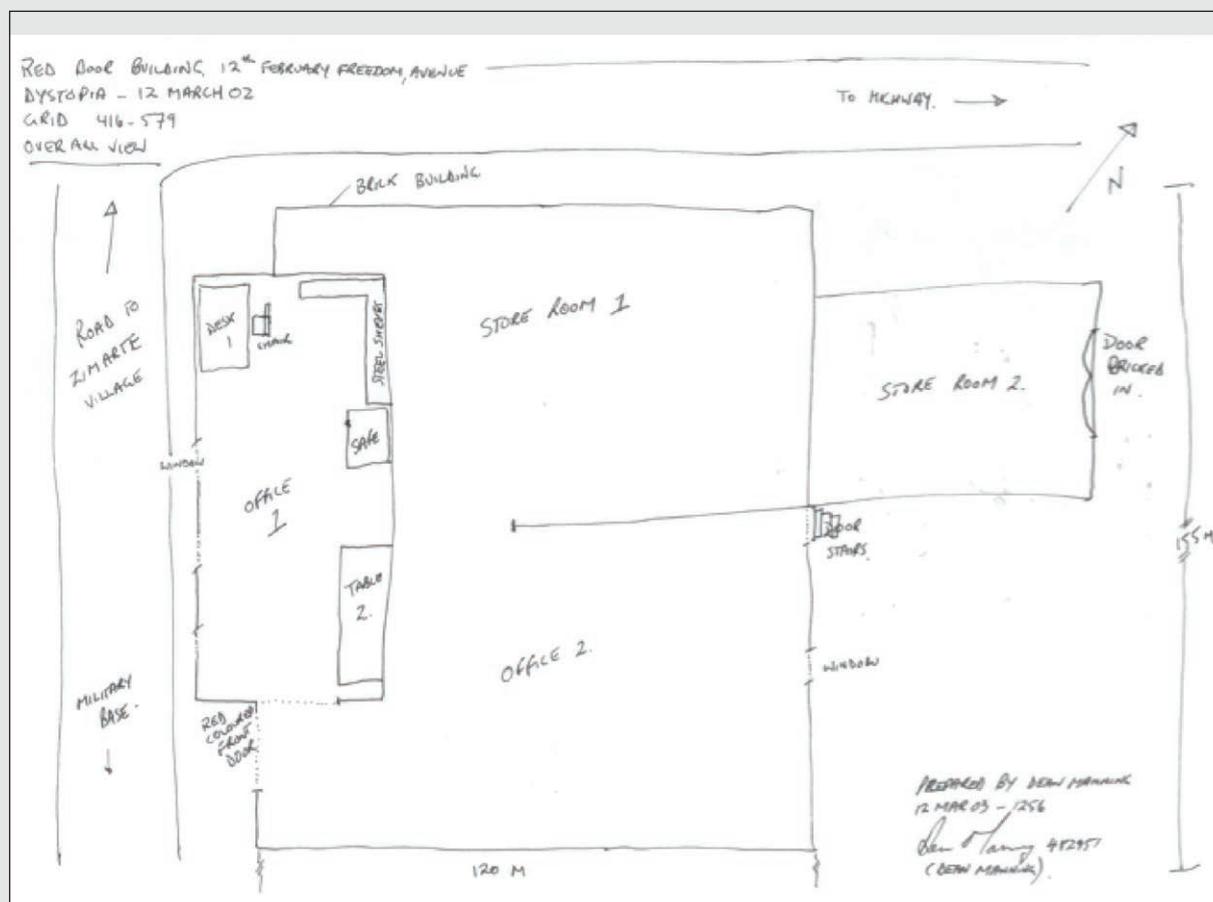
Loša fotografija u odnosu na dobru fotografiju

Korišćenje mera i markera

Korišćenje mera i markera

Aneks 9

Pravila o dokazima i postupcima kao sredstvo zaštite preživelih/ svedoka

Postoje određeni mehanizmi koje praktičari mogu primeniti u sudnici u smislu zaštite preživelih/svedoka za vreme njihovog svedočenja. Svaka jurisdikcija se razlikuje jedna od druge i svaki sud će imati drugačija pravila o postupku i dokazima. Ovaj deo navodi neke od primera mogućih procedura za zaštitu u sudnici, koje bi praktičari trebalo da nastoje da primene u kontekstu svojih suđenja (ako to dozvoljavaju pravila o postupku i dokazima koja su na snazi). Verujemo da bi ovi predlozi mogli da podstaknu primenu kreativnih rešenja od strane tužilaca i sudija za preživele/svedoke koji svedoče na sudu.

Međunarodna krivična praksa je uspostavila sledeća pravila o postupku i dokazima:⁶⁷

1. Za zločin seksualnog nasilja nije potrebno potkrepljivanje dokaza

Prema principima međunarodne krivične procedure, dodatni dokazi nisu potrebni za slučajeve seksualnog nasilja. To u praksi znači da samo svedočenje preživele osobe može biti dovoljan dokaz da je počinjen zločin seksualnog nasilja, u odsustvu bilo kakvih drugih potkrepljujućih dokaza od svedoka, iz dokumenata, lekarskih nalaza, fotografija ili drugih mogućih potkrepljujućih dokaza.⁶⁸

No, ovo često znači da se kredibilitet preživele osobe pokušava osporiti za vreme unakrsnog ispitivanja, u pokušaju da se njeno/njegovo svedočenje diskredituje. Praktičari bi trebalo da budu svesni međunarodnih i domaćih pravnih praksi koje navode da svedočenje preživele osobe nije manje kredibilno, da dopunski dokazi nisu potrebni da bi se pokazao kredibilitet i zbog čega je to tako, u smislu određene prirode zločina.

2. Pitanja o pristanku se ne mogu postavljati svedocima bez izričite dozvole suda

U domaćem kontekstu, osobe koje su preživele zločin seksualnog nasilja često imaju obavezu da pokažu sudu da nisu dale svoj pristanak za seksualni delo. Izostanak pristanka ne predstavlja element seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom zakonu. U međunarodnoj krivičnoj praksi, pravna filozofija se razvila na način da zaštiti preživelu osobu od pitanja koja se odnose na pristanak. To je tako zbog činjenice da se seksualno nasilje, počinjeno u kontekstu oružanog sukoba, masovnih zverstava ili genocida, dešava u takvim okolnostima koje negiraju pristanak. Postoji sporazum da je apsurdno postaviti pitanje vezano za pristanak osobi koja je preživela zločine počinjene u okviru konteksta međunarodnih zločina, te da moguća šteta koju sugestija pristanka može uzrokovati za preživelu osobu nadmašuje bilo kakvu dokaznu korist postavljenog pitanja. Istinski pristanak pod uslovima masovnog nasilja, mučenja, zatvaranja, pretnje, prisile i ostalih okolnosti u kojima međunarodni zločini bivaju počinjeni se u osnovi smatra nemogućim.

67 Ovi koncepti su reflektovani na različite načine u Pravilima o postupku i dokazima na Međunarodnom krivičnom sudu (MKS), ad hoc i hibridnim sudovima. Ovaj deo Protokola navodi koncepte u opštem smislu, bez specifične reference na određenu sudsku praksu. Praktičari mogu da koriste ovaj deo Protokola kao izvor podataka za zagovaranje za primenu ovih i drugih pravila koja mogu doprineti poboljšanom učešću preživele osobe/svedoka u sudskom procesu i odgovornosti za zločine zbog kojih daje svedočenje.

68 Imajte na umu da Pravila o postupku i dokazima MKS-a izričito navode da potkrepljujući dokazi nisu potrebni ni za jedan zločin koji se vodi na osnovu Rimskog statuta. U praksi, potkrepljujući dokazi mogu, naravno, pojačati slučaj, ali izostanak potkrepljujućih dokaza ne znači da su sami dokazi nedovoljni za podizanje optužbe ili za osuđujuću presudu.

Pravila o postupku i dokazima mogu biti obavezujući za tim Odbrane da obavesti sudiju, pre nego što preživela osoba uđe u sudnicu, da planira da postavi pitanje o pristanku; u tom slučaju, sudija će revidirati pripremljene dokaze o pristanku, pre nego preživela osoba uđe u sudnicu, i odlučiti da li će Odbrani biti dozvoljeno da to pitanje postavi svedoku.

S druge strane, tim Tužilaštva bi mogao da se usprotivi u vezi sa postavljanjem tog pitanja, pa će odluku doneti Sud. Kako bi se pokazalo da su okolnosti u kojima se delo dogodilo bile takve da je pristanak bio nemoguć, tužilac mora obezbediti dovoljne dokaze za okolnosti u kojima je pristanak bio nemoguć.

U međunarodnoj krivičnoj praksi, ako Sud dozvoli postavljanje pitanja o navodnom pristanku, to će se desiti na raspravi u sudijskoj sobi, tj. publika će biti izvedena sa galerije i svaki prenos će biti onemogućen. U smislu dobre prakse, zatvoreno ročište se može koristiti i da se saslušaju argumenti obe strane u vezi sa davanjem odobrenja za postavljanje pitanja vezanih za navodni pristanak.

3. Prisustvo osoba koje daju podršku u sudnici

U nekim je kontekstima možda moguće zatražiti odobrenje od sudije da se omogući prisustvo osobe koja će dati podršku u sudnici, sedeći u vidokrugu svedoka, kako bi stekao osećaj podrške. Ovo je nešto što se koristi da bi se svedok koliko-toliko opustio u ovoj relativno neugodnoj situaciji.

4. Zabrana pitanja o ranijem i kasnijem seksualnom ponašanju

Većina međunarodnih krivičnih sudova zabranjuju pitanja vezana za ranije ili generalno seksualno ponašanje preživele osobe. MKS pravila zabranjuje pitanja i o kasnijem seksualnom ponašanju. Ovakva pitanja mogu biti prilično ponižavajuća, a u kontekstu ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i genocida se smatraju nerelevantnim i neprimerenim. Na primer, pitanje kao što je: „Da li ste/jeste li bili devica?” ne bi trebalo da bude dozvoljeno jer može uznemiriti preživelu osobu i nije relevantno u procesu dokazivanja ili pobijanja navodnog zločina. Praktičari mogu uzeti u obzir međunarodnu praksu kao osnovu za zagovaranje procedura koje isključuju takva pitanja.

5. Ostale mere zaštite

Žrtve (ili njihove porodice i bliski saradnici) nikada ne bi trebalo da budu izložene riziku od osвете ili ponovne traumatizacije kao posledice njihove saradnje u svojstvu svedoka. Svaki sudski sistem treba imati zaštitne mere na raspolaganju preživelim/svedocima. Te mere bi mogle da budu neke od sledećih.

Fizička/van sudnice zaštita svedoka

- Programi za preseljenje svedoka.
- Siguran transport za svedoke i/ili smeštaj za vreme svedočenja.

Proceduralna/u sudnici zaštita svedoka

- Zatvaranje ročišta za javnost
- Svedočenje na daljinu, naprimer, putem video-veze.
- Svedočenje pod pseudonimom.
- Svedočenje uz korišćenje deformacije tona i slike.

ANEKS

9

- Odvojeni ulazi i čekaonice za svedoke.
- Odloženi prenos (za procese koji se prikazuju na televiziji).

Podrška za svedoke

- Pravni saveti o pravima i obavezama svedoka.
- Objašnjenja neutralne strane o procesu svedočenja.
- Savetovanje.
- Administrativna podrška sa logistikom, na primer, prevođenje, putovanje, povratak troškova.
- Organizovanje „pratioca” koji bi bio sa svedokom za vreme sudskog procesa, kao dodatna podrška

Praktičar treba istražiti obim mera koje su na raspolaganju i zagovarati za proširenje obima za preživjele/svedoke ovih vrsta zločina.

Annex 10

Primer lekarskog uverenja nakon seksualnog napada

Forenzičko lekarsko uverenje predstavlja primer koji mogu koristiti obučeni doktori i medicinske sestre koji obavljaju forenzičke lekarske preglede i dokumentuju fizičke i promene u ponašanju u svojim zdravstvenim ustanovama, gde je to moguće.

LEKARSKO UVERENJE NAKON SEKSUALNOG NAPADA	
Poverljivo	
Današnji datum / / Vreme ____ : ____	Mesto lekarskog pregleda
A. INFORMACIJE O PACIJENTU	
1. Prezime	2. Oznaka profesionalnog statusa
3. Ime	
4. Adresa	5. Pol ☐ Ženski ☐ Muški
6. Starost ☐ Nije poznato	7. Datum rođenja / / ☐ Nije poznato
8. Mesto rođenja	☐ Nije poznato
9. Bračno stanje ☐ Neudata/neoženjen ☐ Udata/oženjen ☐ Udovac/ica ☐ Razveden/a ☐ Razdvojen/a	
<i>Napomena: Ako je pacijent muškog pola, predite na pitanje 14</i>	
10. Datum poslednje menstruacije / / ☐ Menstrualni ciklusi nisu počeli ☐ Post-menopauza ☐ Nije poznato	
11. Broj dosadašnjih trudnoća	12. Broj živorođene dece
13. Da li je osoba trenutno u drugom stanju ☐ Da ☐ No ☐ Nije poznato	
14. Pacijent/kinja je u periodu od 7 dana pre napada imao/la seksualne odnose uz pristanak ☐ Da ☐ No	
15. Pacijent/kinja je u periodu od 60 dana pre napada imao/la analne/vaginalne povrede, rane, dijagnostičke procedure ili medicinska lečenja koja bi mogla da imaju uticaj na tumačenje ovog lekarskog pregleda. ☐ Da ☐ No <i>Ako „da“, molimo vas da objasnite:</i> _____	
16. Datum i vreme napada / / ____ : ____ ☐ Nije poznato	17. Mesto napada ☐ Nije poznato
18. Korišćenje sile, pretnje ili oružja (označiti sve što odgovara) ☐ Fizička sila ☐ Korišćenje oružja ☐ Pretnja pacijentu ☐ Pretnja drugima ☐ Bez korišćenja sile ☐ Nije poznato	
19. Vrsta sile / oružja (check all that apply) ☐ Palice ☐ Noževi ☐ Povez na očima ☐ Ruke ☐ Nije poznato ☐ Drugo (kao što je prisilna golotinja, vešanje, električno mučenje, ☐ Vatreno oružje ☐ Ograničenja ☐ Gušenje ☐ Stopala _____	
20. Prisilna hemijska intoksikacija pacijenta (označiti sve što odgovara) ☐ Ne ☐ Droge ☐ Alkohol ☐ Nije poznato ☐ Other : _____	
B. INFORMACIJE O OSUMNJIČENIMA	
1. Broj osumnjičenih ☐ Jedan (1) ☐ Dva (2) ☐ Tri (3) ☐ Više od tri <i>Ako je „više od tri“, navedite broj: _____</i> ☐ Nije poznato	
<i>Prvi osumnjičeni: odgovorite na pitanja 2-6.</i>	
<i>Drugi osumnjičeni: odgovorite na pitanja 7-11.</i>	
2. Odnos osumnjičenog sa pacijentom ☐ Poznanici ☐ Član porodice ☐ Stranci ☐ Intimni partner / bivši partner ☐ Nije poznato ☐ Drugo _____	7. Odnos osumnjičenog sa pacijentom ☐ Poznanici ☐ Član porodice ☐ Stranci ☐ Intimni partner / bivši partner ☐ Nije poznato ☐ Drugo _____
3. Pol osumnjičenog ☐ Ženski ☐ Muški ☐ Nije poznato	8. Pol osumnjičenog ☐ Ženski ☐ Muški ☐ Nije poznato
4. Procena starosti osumnjičenog ☐ Nije poznato	9. Procena starosti osumnjičenog ☐ Nije poznato
5. Osumnjičeni je ☐ Civil ☐ Policija ☐ Vojska ☐ Milicija ☐ Nije poznato	10. Osumnjičeni je policija / vojska / milicija ☐ Civil ☐ Policija ☐ Vojska ☐ Milicija ☐ Nije poznato
6. Jezik/ci kojim je osumnjičeni govorio ☐ Nije poznato	11. Jezik/ci kojim je osumnjičeni govorio ☐ Nije poznato
<i>Ako je bilo više od troje osumnjičenih, odgovorite na pitanje 12.</i>	
12. Detaljno opišite osumnjičene (uključujući odnos sa pacijentom, rod, procenu starosti, da li su policija/vojska/pobunjenici, koje jezike su govorili, itd.): _____ _____ _____	
Ime lekara _____	N°C.N.O.M. _____
Potpis lekara _____	Datum / / _____
str. 1 od 4	

LEKARSKO UVERENJE NAKON SEKSUALNOG NAPADA (nastavak)

C. REZIME DOGAĐAJA KOJE PACIJENT PRIJAVLJUJE

1. Penetracija u ženske genitalije:	Da	Ne	Pokušaj	Nije poznato	Komentari:
a. penisom	☐	☐	☐	☐	_____
b. prstom	☐	☐	☐	☐	_____
c. stranim telom	☐	☐	☐	☐	_____
2. Penetracija u anus:	Da	Ne	Pokušaj	Nije poznato	Komentari:
a. penisom	☐	☐	☐	☐	_____
b. prstom	☐	☐	☐	☐	_____
c. stranim telom	☐	☐	☐	☐	_____
3. Oralni kontakt sa genitalijama:	Da	Ne	Pokušaj	Nije poznato	Komentari:
a. osumnjičeni sa pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
b. treća strana sa pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
c. pacijent sa osumnjičenim	☐	☐	☐	☐	_____
d. pacijent sa trećom stranom	☐	☐	☐	☐	_____
4. Oralni kontakt sa anusom:	Da	Ne	Pokušaj	Nije poznato	Komentari:
a. osumnjičeni sa pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
b. treća strana sa pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
c. pacijent sa osumnjičenim	☐	☐	☐	☐	_____
d. pacijent sa trećom stranom	☐	☐	☐	☐	_____
5. Dodirivanje / kontakt sa genitalijama	Da	Ne	Pokušaj	Nije poznato	Komentari:
a. osumnjičeni sa pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
b. treća strana sa pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
c. pacijent sa osumnjičenim	☐	☐	☐	☐	_____
d. pacijent sa trećom stranom	☐	☐	☐	☐	_____
e. pacijent sebe	☐	☐	☐	☐	_____
6. Ejakulacija	Da	Ne		Nije poznato	Komentari:
a. u otvore na telu pacijenta	☐	☐		☐	_____
b. van otvora na telu pacijenta	☐	☐		☐	_____
c. navedite mesto ejakulacije:	_____				

D. HIGIJENA PACIJENTA POSLE NAPADA

1. Posle napada, pacijent je (označiti sve što odgovara)

Jeo Pio Prao zube Urinirao Tuširao se Okupao se Nije poznato

E. PACIJENTOV OPIS DOGAĐAJA

Dajte sažetak osnovnih elemenata napada, onako kako ih pacijent opisuje. (Ako postoje dodatne činjenice ili opažanja koja nisu, na drugi način, navedena u ovom formularu, molimo vas da priložite otkucani narativni deo.)

F. OPŠTI FIZIČKI PREGLED PACIJENTA

1. Krvni pritisak (mmHg)	2. Puls (otkucaja / min)	3. Disanje (ciklusi / min)	4. Temperatura (Celzijusa)
/			

5. Ponašanje i psihološko stanje (označiti sve što odgovara)

strah povučенost tuga stid oštećeno mentalno stanje
 ljutnja šok plač zanemelo/la anksioznost

SETITE SE DA: PRIKUPITE DOKAZE (vlažne i suve sekrete, mrlje, odeću i strane materijale sa tela pacijenta);
KORISTITE SET ZA SILOVANJE (ako ga imate) I OBRASCE LANCA ČUVANJA; I FOTOGRAFIŠITE

Ime lekara _____ N°C.N.O.M. _____
Potpis lekara _____ str. 2 od 4 Datum _____ / _____ / _____

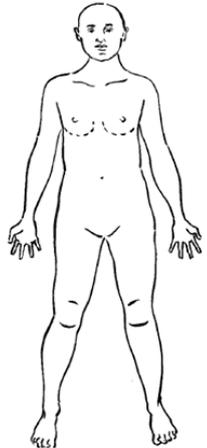
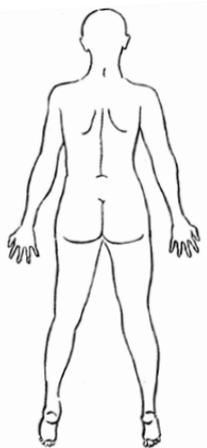
LEKARSKO UVERENJE NAKON SEKSUALNOG NAPADA (nastavak)

F. OPŠTI FIZIČKI PREGLED PACIJENTA (nastavak)

Legenda: Nalazi

A Ogrebotine	BI Ugrizi	BU Opekotine	DB Napuknuća	DF Deformiteti	DS Suvi sekret	EC Ekimoza (modrice)	ER Eritema (crvenilo)	FB Strano telo (objasniti)
FI Vlakna (uključujući kosu)	G Povrede od metaka	I Rezovi	L Duboki rezovi	M Vlažni sekret	O Druge povrede (objasniti)	P Osetljivost (uključujući bol)	S Oticanje	V Vegetacija (uključujući zemlju, prijavštinu)

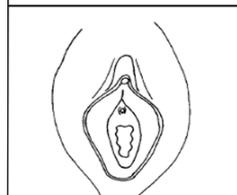
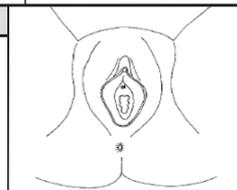
Nabrojte svaku pojedinačnu povredu / nalaz u dijagramu dalje u tekstu.
Napišite odgovarajuće skraćenice u tabeli ispod za vrstu nalaza (pogledajte tabelu nalaza iznad)

		Mesto na telu	Nalaz	Komentari:

G. PREGLED GENITALIJA (ŽENE)

Identifikujte i lokalizujte na dijagramu elemente pregleda genitalija, koristeći se legendom iznad. Pregledajte unutrašnjost butina, spoljne genitalije, područje perineuma i analna područja (označite odgovarajući kvadratić tamo gde je to relevantno za nalaz koji ukazuje na seksualno nasilje)

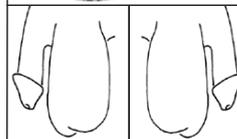
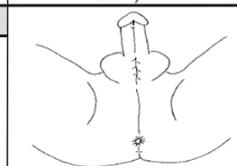
1. Povreda na unutrašnjosti butina	☐ Da	☐ Ne	9. Povreda vagine	☐ Da	☐ Ne
2. Povrede periuretalnog/uretalnog kanala	☐ Da	☐ Ne	10. Povreda cerviksa	☐ Da	☐ Ne
3. Povreda perineuma	☐ Da	☐ Ne	11. Položaj tokom pregleda	☐ Ležeći	☐ Kolena na grudima
4. Povreda labia majora	☐ Da	☐ Ne		☐ Drugo	
5. Povreda labia minora	☐ Da	☐ Ne			
6. Povreda himena	☐ Da	☐ Ne			
7. Povreda klitoris / područja oko klitoris	☐ Da	☐ Ne			
8. Povreda debelog mesa / rub analnog otvora / otvora / nabora	☐ Da	☐ Ne			

H. PREGLED GENITALIJA (MUŠKARCI)

Identifikujte i lokalizujte na dijagramu elemente pregleda genitalija, koristeći se legendom iznad. Pregledajte unutrašnjost butina, spoljne genitalije, područje perineuma i analna područja (označite odgovarajući kvadratić tamo gde je to relevantno za nalaz koji ukazuje na seksualno nasilje)

1. Povreda na unutrašnjosti butina	☐ Da	☐ Ne
2. Povreda glavića penisa ili tkiva tela penisa	☐ Da	☐ Ne
3. Povreda skrotuma	☐ Da	☐ Ne
4. Povreda testisa	☐ Da	☐ Ne
5. Pacijent je obrezan	☐ Da	☐ Ne
6. Povreda debelog mesa / rub analnog otvora / otvora / nabora	☐ Da	☐ Ne
7. Rektalno krvarenje	☐ Da	☐ Ne

Ime lekara _____
Potpis lekara _____

N°C.N.O.M. _____
Datum _____ / _____ / _____

LEKARSKO UVERENJE NAKON SEKSUALNOG NAPADA (nastavak)

I. LABORATORIJSKI I DRUGI TESTOVI

OBAVLJENO:	Da	Ne	REZULTATI:	OBAVLJENO:	Da	Ne	REZULTATI:
1. HIV serologija	☐	☐	_____	6. Urinarna analiza	☐	☐	_____
2. Sifilis	☐	☐	_____	7. Bris sperme / test na infekciju	☐	☐	_____
3. Hepatitis B	☐	☐	_____	8. Ultrazvuk	☐	☐	_____
4. Papanikolau test	☐	☐	_____	9. Drugi testovi	☐	☐	_____
5. Test na trudnoću	☐	☐	_____				

J. LEČENJE / PLAN

1. Zaštita zdravlja nakon izlaganja nasilju (PEP)	Da	Ne	Komentari:
a. PEP	☐	☐	_____
2. Lekovi	Da	Ne	Komentari:
a. Antibiotici	☐	☐	_____
b. Lekovi protiv bolova	☐	☐	_____
c. Hitna kontracepcija	☐	☐	_____
d. Drugo	☐	☐	_____
3. Upute	Da	Ne	Komentari:
a. Pacijent će danas biti upućen specijalisti	☐	☐	_____
4. Zahtev policiji	Da	Ne	Komentari:
a. Zahtev policiji je popunjen	☐	☐	_____
b. Ako je 4a „ne“, da li pacijent želi da prijavi delo policiji?	☐	☐	_____
c. Ako je 4b „ne“, da li se sa pacijentom razgovaralo o tome koliko je policijska istraga važna?	☐	☐	_____

K. NALAZI PROCENE

- Istorija događaja: _____
- Zapažanja u ponašanju: _____
- Fizički nalazi: _____
- Laboratorijski testovi: _____
- Kompletna dokumentacija uz ovo uverenje:
 - Laboratorijski nalazi
 - Pisani opis (kucano na mašini / računaru)
 - Fotografije
 - Nije primenjivo

L. PROCENA ZAKLJUČAKA

1.	Rezultati medicinskih nalaza su: (odabrati jednu mogućnost)	☐ U SKLADU sa ☐ VEOMA U SKLADU sa ☐ DIJAGNOSTIČKI u odnosu na ☐ NISU U SKLADU sa	SEKSUALNIM napadom
2.	Rezultati medicinskih nalaza su: (odabrati jednu mogućnost)	☐ U SKLADU sa ☐ VEOMA U SKLADU sa ☐ DIJAGNOSTIČKI u odnosu na ☐ NISU U SKLADU sa	FIZIČKIM napadom

M. IZJAVA LEKARA

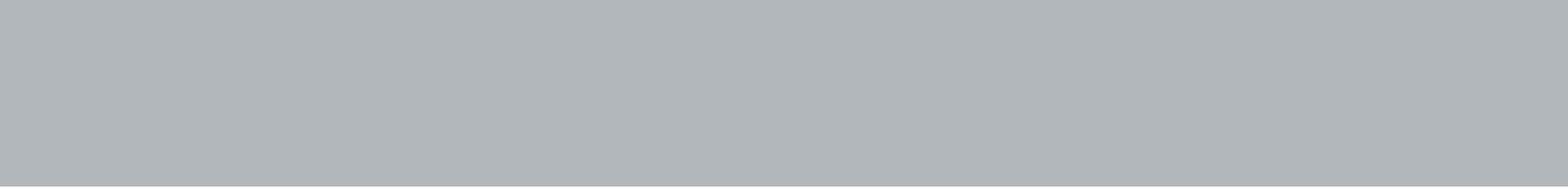
Pacijentu sam dao pristanak na osnovu dobijenih informacija za pregled, fotografije i prenos izjave pod zakletvom pravosudnim organima ili organima za sprovođenje zakona.

Da Ne

Ovim putem izjavljujem da su informacije koje se nalaze na ovom obrascu istinite i potpune u skladu sa mojim uverenjima i saznanjima.

Ime lekara _____
 Potpis lekara _____
 Datum _____ / _____ / _____

Ime lekara _____ N°C.N.O.M. _____
 Potpis lekara _____ str. 4 od 4 Datum _____ / _____ / _____

Osnovni standardi uspešnog postupka dokumentovanja seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu

PRVO IZDANJE: JUN 2014. god.

Foreign & Commonwealth Office
King Charles Street, London
SW1A 2AH
United Kingdom